

84 (50'2)
Ch 55 FONUS

CHO'LPON

SHE'RLAR

1

84 (502)
C155

FONUS

CHO'LPON

SHE'RLAR

1

Toshkent
«Akademnashr»
2021

Nizomiy nomli
T D P U
kutubxonasi

9-9103/2

UO'K: 821.512.133-1

KBK: 84(5ŷ)

Ch 98

Ch 98

Cho'lpon

She'rlar [Matn]: Adabiy-badiiy / Cho'lpon. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 272 b.

ISBN 978-9943-6502-0-6

UO'K: 821.512.133-1

KBK: 84(5ŷ)

Buyuk adib Abdulhamid Cho'lponning ushbu she'riy to'plamiga shoir hayotlik paytida chop ettirgan to'plamlar va davriy nashrlarda e'lon qilingan she'rlaridan saylab tarkib berildi. Uni tayyorlagan mutaxassislar nashrning ommabopligini nazarda tutib she'rlar imlosini bixillastirish, hozirgi imloga yaqinlashtirish yo'lidan borishgan. Ayni chog'da, shoir tilining betakrorligi va davr ta'mini berib turgan ayrim o'rinlar aslida qolganini ham ta'kidlash joiz.

Kitob chin adabiyot muxlislariga haqiqiy sovg'a bo'ladi deb ishonamiz.

**Filologiya fanlari doktori, professor
Dilmurod Quronovning tahriri ostida**

Nashrga tayyorlovchilar va izohlar mualliflari:

**Iskandar Madg'oziyev,
Sohiba Islomova**

12+

ISBN 978-9943-6502-0-6

© Cho'lpon. She'rlar
© «Akademnashr», 2021

SHARQ NURI

(Mullanur Vohidov ruhiga)

So'ng davrda yo'qsil Sharqning tarixi
Bir bet bo'lsin oq satrni ko'rmadi.
Dunyo tarixini yozgan muarrix
Yaxshilikka qalamini burmadi.

Sharqning qaysi burchagini qarasang,
Yo'qlik, o'lim, zulm, qarg'ish ko'rarding.
«Tomug'» degan so'zni bilmak istasang,
Sharqni boshdan oyoqqacha yurarding.

Bir zamonlar yer yuzida o'z boshli,
Ulug', shonli madaniyat tug'dirgan
U go'zal Sharq, shirin tuproq so'ng zamon
Bo'ldi chetlar panjasida ko'z yoshli...

Uning bunday qizg'anichli holiga
Har kimdan ko'p qon yig'lagan sen eding.
Uni ezgan yirtqich qo'lli ma'zinga
Sen ulug' yov, sen mujassam kin eding.

Insonlikka saodatning birdan bir
To'g'ri yo'lni ko'rsatguvchi Marksdi;
Biroq Sharqqa qutulishning yo'lini
Ko'rsatguvchi ulug' dohiy sen eding;
Sendek kishi Sharq eliga tansiqdi.

Pok siynangga o‘q otguvchi dushmanlar,
O‘ylamaki, bir o‘zingning dushmaning;
U dushmanlar – butun Sharqning dushmani,
Ko‘pdan ichib kelgan qonlarin uning.

Kun ham Sharqdan, oy ham Sharqdan chiqadir,
Biroq bir sen G‘arbda chiqding va botding;
Shuning uchun menim sharqlik ruhimda
Ajjib mudhish, qo‘rqinch tuyg‘u uyg‘otding!

Sharqning kuni kirsas bulut ostiga,
Sening so‘nik kunlaringni o‘ylayman;
Botib borgan oyga qarab: «Ey yo‘qsil,
U ulug‘ «nur» senmasmi?» – deb so‘rayman...

Ehtimoldir, seni har bir narsadan
Aziz ko‘rgan, u sen suingan yo‘qsil Sharq,
Ruhlaringni oy o‘rniga qo‘ygandir,
Balki, bizning ko‘zlarimiz qilmas farq...

Menim sharqlik ko‘zim sening ruhingni
Sharqning har bir burchagida ko‘radir;
To‘g‘ri, sening u sharqsuyar ruhlaring
Al-Humroda, saroylarda yuradir.

Endi undan uchib o‘tdi Misrning
Sirlar to‘lib oqqan Nili bo‘yiga;
Nilni bo‘ylab kelib kirdi u ruhing
Fallohlarning qashshoqlarcha to‘yiga.

Undan o'tib Suriyaning Shomiga
Asr ko'rgan ko'chalarni aylandi.
Shu minutda Himolaya tog'ida
Hind qiziga yigitlikka saylandi.

Kecha ko'rdim uni: Budda yonida
Riyozatning foidasin o'qirdi.
O'tgan kuni Nishopurda – bog'chada
Xayyom bilan ishqiy she'r to'qirdi.

O'tgan hafta Chin-Mochinning yurtida
Kanputsiyu falsafasin eshitdi.
Bu haftada Eron borib, Zardushtga
Nicha bilan qalaysiz deb tegishdi...

Hindistonda Bedil bilan yurganin
Menim sharqlik ko'zim aniq ko'rmishdi;
Alamutning tepasida yurganda
Menim ruhim orqasida yurmishdi...

Shuning uchun suyar seni butun Sharq,
Sen Sharqmisan, Sharq senmidir bilofarq.

1918-yil

GO'ZAL

Qorong'u kechada ko'kka ko'z tikib,
Eng yorug' yulduzdan seni so'raymen.
Ul yulduz uyalib, boshini bukib,
Aytadir: «Men uni tushda ko'ramen.

Tushimda ko'ramen – shunchalar go'zal,
Bizdan-da go'zaldir, oydan-da go'zal!»

Ko'zimni olamen oy chiqqan yoqqa,
Boshlaymen oydan-da seni so'rmoqqa,
Ul-da aytadirki: «Qizil yanoqqa
Uchradim tushimda, ko'milgan oqqa!

Oqqa ko'milganda shunchalar go'zal,
Mendan-da go'zaldir, kundan-da go'zal!»

Erta tong shamoli sochlarin yoyib
Yonimdan o'tganda so'rab ko'ramen.
Aytadir: «Bir ko'rib, yo'limdan ozib,
Tog' va toshlar ichra istab yuramen!

Bir ko'rdim men uni – shunchalar go'zal,
Oydan-da go'zaldir, kundan-da go'zal!»

Ul ketgach, kun chiqar yorug'lik sochib,
Undan-da so'raymen sening to'g'ringda.
Ul-da uyatidan berkinib, qochib,
Aytadir: «Bir ko'rdim, tushdamas o'ngda,
Men o'ngda ko'rganda shunchalar go'zal,
Oydan-da go'zaldir, kundan-da go'zal!»

Men yo'qsil na bo'lib uni suyibmen?!
Uning-chun yonibmen, yonib-kuyibmen,
Boshimni zo'r ishga berib qo'yibmen,
Men suyib... men suyib kimni suyibmen?
Men suygan «suyukli» shunchalar go'zal,
Oydan-da go'zaldir, kundan-da go'zal!..

Toshkent. 1919, fevral

MENING TOVUSHIM

(«Chig'atoy gurungi» uchun)

Qayg'u dengizida botib boraman,
Qutqazgunday kuchlar bormi yo yo'qmi?
So'nggi tinishimga yetib boraman,
Qaytadirgan o'chlar bormi yo yo'qmi?

Qop-qopa lattadan o'lik ko'ylagi,
Qip-qizil cho'g'dan-da o'lim yotog'i,
Go'rga qo'ymoq uchun shayton bilagi,
So'nggi chanqovimga zahar bor dog'i...

Suyganim yerina – yalmog'iz kampir,
O'rtoqlar o'rniga sherlar, qoplonlar,
Tilim zanjirlanmish, derlarki: «Gapir!»
Ko'ngilning g'izosi qop-qopa qonlar!

Birmuncha yildirki qulday ishlading,
Endi ozroq bo'shab, jindak dam olay.
Tong otmay turib kunni kechlatding,
Kech bo'lsa-da, o'zim bir yolg'iz qolay!

«Saodat, yaxshilik shu!» – desang, ishonib
O‘zim o‘z bo‘ynimni boylab berayin.
To‘g‘rilik quyoshi chiqqanda bo‘shalib
O‘z uchmohimga o‘zim kirayin!..

Yo‘q, bo‘lmas!.. Qarshimda yanadan miltiqlar,
Nayzalar qayrala boshladi.
Ko‘r, ana dushmani, hisobsiz ko‘p o‘qlar
Bag‘rimga irg‘ita boshladi!

Ko‘r, ana ajdarlar, ilon ham chayonlar
O‘t purkib, zaharlar sochdilar.
«Bag‘rida kir yo‘q», – deb ishongan yoronlar
Tanamdan jirkanib qochdilar...

Qon to‘kkan, bosh kesgan, uy yiqqan bo‘lsang sen,
Ey banda, kel beri, munda kir!
Chindan-da karomat egasi bo‘lsang sen,
Tur, qo‘zg‘al, ey mal’un pir...

Toshkent. 1919-yil

O'CH...

(Tabibim Muhammad Saidga bag'ishlab)

Olaytirma ko'zlaringni, dajjol,
Zo'r og'zingdan otash sochma, ajdar,
Mal'un dushman, sen-da qilma janjal,
Kuchlik o'chim qo'ymas sizni, haydar...

Tanim zaif... qonim yo'q... men xasta,
Shuning uchun quturarsiz, erkin...
Quvvatlanar... qonga to'lar... xasta,
Ezar sizni, yanchar... kelar bir kun!

Muhammad Said!
Yurakdagi amalimning yulduzi
Sening ezgu qo'llaringda nur sochdi,
Xayolimning qora kiygan hur qizi
Parda to'sgan yuzin senga ochdi!..

Toshkent. 1919, 25-noyabr.

TONG

«Sayra, – dedim, – qayg‘u chekkan ey bulbul,
Ko‘nglingdagi qayg‘u-hasratlaringni».

Bulbul dedi: «Tong otsin-da, yerni
Yasantirsin menim ma’shuqam – Gull!»

«Ey cho‘zanak, – dedim, – jonsiz yotma,
Qanotchangni vizillatib uchgil –
Uchib gulzorlarga borib tushgil!».
Dedi: «G‘ofil, tong otguncha shoshma!»

Dedim: «Yalqov dehqon, olib ketaman,
Yur dalaga qo‘sh ho‘kizni haydab!»
Yotgan yerdan dehqon boshin chayqab
Dedi: «Hech kim bormas oldin tongdan!»

«Uyg‘on, – dedim, – to‘lg‘on, – dedim, – ey Sharq,
Zanjirlarni uzish vaqti keldi.
Erk olishga vaqtlagan bodi,
Shuning uchun to‘lqinlandi ko‘p xalq.

Bu kun kurash, talashdurkim, bundan
Yengib chiqqan bir umrlik erkin.
Yengilganlar bu kurashda lekin
Yo‘q dunyoga sururlar eldan!»

Sharq dedikim: «Sen o‘rgatma bizga,
Biz o‘rgandik uni kechmishlardan.
Yelkadagi og‘ir zanjirlardan
«To‘lg‘on!» degan buyruq bo‘ldi bizga.

Ko'p qo'zg'oldik, ko'p to'lg'ondik, biroq
Og'ir zanjirlarni uzolmadik.
Qo'limizdan kelmay qoldi yo'rtmoq,
Zo'r to'siqni oshib o'tolmadik...

Endi bizga kutmoq kerak bo'ldi
Baxtimizning eshik ochishin.
Amalimiz bizga shuni dedi:
«Kuting yorug' tongning otishin!»

Bu ishlardan o'tdi bir necha yillar,
Chiqib yangi ellar, eskilar bitdi.
Erklarini oldi qo'lga ko'p ellar,
Ko'p ellarning esa davlati ketdi.

Dengiz to'lib, qaynab to'lqinlar sochdi,
Bo'kirdi quturgan arslonga o'xshab.
Ko'plarga qo'ynida qabrlar ochdi,
O'kirdi necha yil qonsirab, chanqab...

Ko'p taxtlar yiqilib, sindi ko'p tojlar,
Toj-taxt egalari qonlarga botdi.
Oxiri zo'r kelib qashshoqlar, ochlar,
Qizil tong ustida erk tongi otdi.

Hali ham uxlasa Sharqdagi ellar,
Hali ham o'zgaga qul bo'lib tursa,
Nima der, «Xo'p» dermi, aytingiz, erlar,
O'rog'in ko'tarib Azroil kelsa?

Toshkent. 1920, mart

XAYOLI

Ko'nglimdagi muhabbatning uchqunin
Xayolimning bir burchida berkitdim.
Ul uchqunning kuchligidan siynamda
Hech tuzalmas, og'ir yara bor etdim.

Qulog'imga: «Ol baxt!» – deb eshitilgan
Azonlarni shaytoniy deb o'yladim.
Shuning uchun baxt bergan malakka
Turli-turli afsonalar so'zladim...

Sochlarini o'ynab turib eshitdi
Va dedikim: «Afsonalar behuda!»
Bu so'zlari qulog'imga yetishdi:
«Oqdim, – dedim, – qonli, zardobli suvda...»

«Oq-oq, – dedi afsonalar sultoni, –
Sening taxting, baxting unda kutadir;
Ul zardobli, qonli suvlar ostida
Qora kiygan joning jilva etadir».

Ket, ey shayton, bosirqadim... qo'rqamen!
Ket, ket! Qilich singan, qalqon teshilgan.
Ko'rasanmi? Men ezilgan, yotamen,
Ustimga-da balo tog'i yiqilgan...

So'nggi nafas, oxirgi dam, ey malak,
Kel, bir qara, so'ngra yiqilsin falak!..

Toshkent. 1920, aprel

SHARQ QIZI

(Singlimga)

Aytalarkim, sovuq, g'amli qora qish
O'tib ketib, kelmish chiroyli bahor.
Gulga oshiq bo'lib sayrar emish qush,
Gul ham ul qushlarga nozlanib qarar.

Aytalar, dalada yer beti tamom
Ko'm-ko'k duxobadan ko'ylaklar kiymish.
Xo'rozlar chaqirib, yuzin ochsa tong,
Saboning labini oshiqlar emmish...

Har kimda bir shodlik, har kimda bir ruh,
Har kim kulib qarar emish dunyoga.
Hatto chol-boboilar aytalarmish: «Uh,
Chiqib yursak edi yozgi havoga!»

Faqat men bir o'zim, Sharqning bir qizi
Bahor kelganini ko'rmay qolaman.

Uzun, qora qishning ketmasdan izi
Uning do'sti – kuzni kutib olaman.

Menim uchun yorug' dunyo rohati –
To'rt devor ichida ko'zlar o'ynatmoq.
Menim uchun ulug' shodlik soati –
Telba ko'kragimda o'ylar uyg'otmoq...

Men bir Sharq qiziman, Sharqning o'zidek
Butun tanim, jonim – xayol uyasi.
Menim qora ko'zim kiyik ko'zidek
Belgisiz ovchining o'qin ko'rgusi...

Aytalarkim, yozda har bir joni bor
Erkin nafas olar, shodlanar, yayrar...
Aytmaylarkim, Sharqda bog'liq xotinlar
Ul yorug' dunyoga na zamon kirar?..

Toshkent. 1920, 23-aprel

TABIATGA

(Saidalixo‘jaga bag‘ishlab)

Kel, malak, kel, kel, pari, kel, kel, o‘pay bir erkalab,
Kel, quyosh chiqquncha o‘ptir... kel, o‘pay bir ertalab...

Kel, quchoqlay, kel, qo‘lingni, barmog‘ingni bir ko‘ray,
Kel, ko‘zingga ko‘z solay, kel, ko‘ray, so‘ngra o‘lay...

Kelma-kelma, ey pari, sen, tanlaring nurdir sening,
Tanlaring nur, yuzlaring nur, tenglaring hurdir sening...

Yoqdi oylardan quyilgan yog‘dulardandir taning,
Ko‘k yuzida barcha yulduzlar suyuvchingdir sening...

Ko‘lakangdir, boqchalarga turli gullarni sochar,
Ko‘z qarashingdir, sening elga saodatlar ochar...

O‘ynashingdir, o‘ynoqi yumshoq shamolni qo‘zg‘atar,
To‘xtashingdir, dunyoda barcha hayotni to‘xtatar.

So‘zlashingdir, boqchalarda barcha qushni sayratar,
Bir tabassum qilmog‘ingdir, barcha jonni yayratar.

Kuylashingdir, uyquda qotgan jahonni uyg‘otar,
Uyqudan turgan jahon u kuy bilandir, to‘y etar...

Qayg'urib qolgan chog'ingdir, barcha jonlar qayg'urar,
Har tomonda qayg'u, hasrat, har aziz jon oh urar.

Ko'k yuzini qop-qora, mash'um bulutlardir, o'rar,
Ul bulutlardir yorug'likning yuzin qoplab turar.

Ul bulutlar ustiga otdek minib devlar chopar,
Har urishda qamchini o'tlar yonar, chaqmoq chaqar:

Ul bulutlar chopsalar devlar bilan osmon bo'yi,
Unda boshlansa jin, alvasti va shaytonlar to'yi,

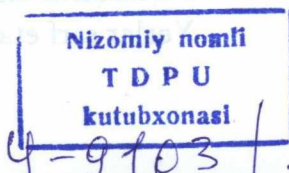
Ko'k gurildar, sel yog'ar, do'llar quyar, to'fon bosar,
Qum ko'char... tog'lar qadar qumlar ko'char... yo'lni to'sar...

Zo'r dengizlar na'ra tortar... jon so'rar, to'lqin chopar,
Katta to'lqinlar kelar-da, mayda to'lqinlar qochar...

Mayda to'lqinlar o'lim raqsin etarlar kuylashib,
So'ngra qirg'oqqa chiqarlar jonlilarni yo'qlashib...

Kelma-kelma... men faqir, bechora, yo'qsil bir kishi,
Men kabi yo'qsil kishining yog'dularda ne ishi?..

1920, 29-aprel

PO'RTANA

Po'rtana qo'zg'aldi, po'rtana yurdi,
Po'rtana o'zini qirg'oqqa urdi,
Po'rtana oldida bir kema ko'rdi:
Ichida zich odam... o'ynatdi, surdi!

Ul kuchli, ul botir, ul qo'rqmas, yuraklik,
Ul mag'rur, kerilgan ham majnun, hovliqma;
Faryod der qirg'oqlar undan, shu tug'rolik
Shahardek kemalar unga bir «luqma»!..

Ul o'zi qon ichar, qon olar bo'lsa-da,
Bag'rida sevgisi kuchli.
Baqirib, o'kirib, yugurib yursa-da,
Go'zalni suyuvga o'chli...

Suv qizi:

Chiroyli, sochlari qop-qora
Bo'ynidan sochilgan, tarqoq.
Ko'zlari dil tortar, yiroqdan bir qara,
Ilinding... rahmsiz ul tuzoq...

Ko'zlari kiyikni ko'r qildi, ko'rmading,
So'zlari – bulbulni tutqun;
Yuzlari oylarni botirdi, bilmading,
Bulutlar ostiga qochib kirdi kun!

Ana shu go'zalni, ana shu malakni,

Yo'q yanglish... falakni

Po'rtana ko'ksida saqlar;

Yerlar sarf etar g'ayratni, emakni

Ish qilib malakni,
Yo'q... jahon, falakni
Oq ko'pik ichida oqlar!

Ba'zida hisobsiz oq ko'pik ichiga
Sultondek tutqizar uni;
Dam ko'kka irg'itib, dam tortar ko'ksiga.
Shu yo'lda o'ynatar qizni,
Kuldirib u nurli yuzni,
Suydirib u ohu ko'zni,
Qul qilib sizni ham bizni...

Ko'piklar... u oppoq sanoqsiz ko'piklar
Yulduzdek jimirlab turalar;
Ko'piklar... u kichik, chiroyli ko'piklar
Oshiqning ko'nglidan uralar...

Qichqirar, bo'kirar – o'kirar yo'lbarsdek,
Yugurar, sekrar, otilar devdek.
Oldida hech to'siq, hech mone qo'ymasdek
Intilar... o'ng-so'lin ko'rmay!..

Ko'tarsa boshini, ko'klarga tegadir,
Bulutlar, chaqmoqlar dahshatda;
Egsa ul bo'ynini ko'p vaqt egadir,
Suv tegin ko'rasan vahshatda.

Jonvorlar qo'rquvda... dahshatda titraydir,
Baliqlar o'limni kutalar;
Kuchligi kuchsizni yutmaydir, sitmaydir,
Qo'rquvdan og'ular yutalar!..

Dengiz tinch, qo'rquv yo'q. Qiyomat uxlaydir.
Po'rtana jimjitdir – o'yda.
Shamolni po'rtana qo'zg'atmay saqlaydir,
Qo'zg'almoq degan so'z yo'q o'yda...

Bu mahshar, qiyomat, po'rtana. To'lqinlar –
Hammasi yo'qsilning ko'nglida.
Bir damda dunyoni kuydirar vulqonlar
Ojizning u o'tli dilida...

O'yna, ey to'lqinlar, po'rtana, dahshat sol,
Qirg'oqlar titrasin qo'rqib;
Ko'k yuzi, yer osti tinch bo'lsa – vahshat sol
Daryodan suv tashlab, purkab!

Bu menim keng ko'nglim g'alvani, janjalni,
To'polon, qo'zg'alish, chuvalash,
Isyonli, to'fonni
Suyadir; shuning-chun dunyoni, jahonni,
Tog' va tosh –
Hammasin ag'darmoq istaydir,
Yonadir, kuyadir...

O'yna, ey po'rtana, to'xtatma, quvvat ol,
Chog' kelgach, erinib yotma, uxlama,
Bo'lmasni yo'qlama.
Ko'p ezgan dushmandan,
Past jondan
O'chni ol, o'chni ol, o'ch ol!..

Toshkent. 1920, may

ULUG' YO'LDA

Yo'limizda cho'llar, suvlar, dengizlar,
Bosuvchisin tanib bo'lmaslik izlar.
Shu izlarni bosib, dengizlar kechib,
Buyuk amal bilan boramiz bizlar!

Yurakdagi saqlab borgan amallar
Yo'llardagi dengizlardan ulug'roq;
Ezilganlar tilak tilar bu yo'li
Burungidan to'lug'roq,
Mahkam qilib bog'lanilgan kamarlar!

– Tezrak!

– Qanot!

Qushlar yanglig' uchayliq,
Keng cho'llardan, dengizlardan kechaylik,
Sharqning eski chigalini yechaylik!..

Toshkent. 1920, 10-avgust

YORUG' YULDUZGA

(Hazar esdaligi)

Go'zal yulduz, nurli yulduz, tez so'zla
Otalarning tarixdagi xatosin;
Shul xatodan osig'lanib yovlarning
El ko'ksida surgan ishrat, safosin.

So'zla, anglat o'tgandagi turmushning
Butun qonli, shonli, jonli yerlarin.
Ko'z oldimga jilvalantir yurt uchun
Jonlar berib, qonlar to'kkan erlarin.

O'ynat, qo'zg'at, to'lqinlantir, hovliqtir
Keng Hazarning ko'm-ko'k yumshoq suvlarin.
So'zlattirib charchat, horsin, charchasin,
Teri oqsin, ko'kka chiqar bug'larin.

Ko'piklantir, mayda oppoq ko'pikdan
Ko'ylak kiydir, yasantir suv betlarin.
Ul suvlar-la pardozi qildir, kiyintir
Tog'li, toshli qirg'oqlarin, chetlarin.

Nega jimsan, nega javob bermaysan?
Nega ko'zing qizarindi, yoshlandi?
Nega yuzing so'lgan kabi yumshardi?
Nega senda bir talvasa boshlandi?

Bilaman men: so‘zlamaysan shuning-chun
So‘zlaydirgan yaxshi so‘zing yo‘q erur.
Og‘iz ochsang yo‘qsil elni ezmakka,
Qon qilmoqqa hasratlaring ko‘p erur.

Mayli, mayli, qandoq achchiq bo‘lsa ham,
To‘g‘ri so‘zni yashirmasdan so‘zlay ber.
Har qanchalar yurak yorgich kuy bo‘lsa,
Botir bo‘lib sekingina kuylay ber.

O‘tganlarning zahari ham bu kunda
Ko‘ngillarga tegmay o‘tar kabidir.
Kechmishlarning yig‘isi ham shu kunda
Yo‘qsil dilni suyuntirar kabidir.

Falokatlar ko‘rgan ota-bobolar
Istiqlolning qimmatini bilmagan.
El va yurtni saqlar uchun so‘ng xonlar
Tuzukkina chora, tadbir qilmagan.

Biz, yo‘qsillar, boshqalarga qul bo‘lib,
Chet oyoqlar tovonida ezildik.
Har yaramas, har buzuqning tagida
Alam tortgan, jabr ko‘rgan biz edik.

Yetar, bo‘ldi! Meni gapga solding-da,
O‘zing unda tinglabgina turasan.
Yana, tag‘in ta‘sir lanib so‘zimdan,
Oh-voh qilib o‘zni har yon urasan.

Soʻzla sen-da tillaringni oʻynatib,
Eski olam ichra bizni olib bor.
Yashrin yotgan pardalarni, zulmatni
Qarab turma, nuring bilan yirt, yubor!

Yalintirma, boshqalarga yalingan
Kabi sen ham yalintirmoq istaysan.
Ezilganni ezishlikka, sen goʻzal,
Ozroq sharm, ozroq hayo qilmaysan.

Soʻzla, anglat, goʻzal yulduz, tez soʻzla,
Men-da sening chiroyliging soʻzlarman.
Hazardagi koʻpiklarga birlashib
Seni maqtab shirin kuylar kuylarman.

Ogʻiz ochding, tovshing keldi, ey yulduz,
Soʻzla-soʻzla, yot kishi yoʻq, ikkimiz!..

Bahri Hazar. 1920, 19-avgust

ZARAFSHON

(Safar esdaligi)

Ko'z oldimda oqib yotgan Zarafshon
Yosh boladek erkalaydir, o'ynaydir;
Hovliqma ham bo'lsa o'zi ko'p chaqqon,
Uncha-muncha to'siqlarni qo'ymaydir.

Katta-kichik toshlar bo'lsa yo'lida,
Hech qo'ramay sudrab ketar ilgari;
Kim biladir, jon topshirmish qo'lida
Hazel-hazel bilan qancha yosh-qari?..

Uning o'zi shu o'ynoqi qilig'i,
Shu hovliqma odati-la ko'p qo'rqinch;
Suvlarining nozli qizdek sillig'i
Ko'p tanlarni ag'dararlik katta kuch!

Undan qo'rqinch uning o'tkarganlari,
Saltanatlar, qonlar, ulug' tarixi,
Siynasida bo'g'ib o'ldirganlari,
Ko'p jonlarning ingrayishi va ohil!

Tarixining qanotlari so'ng yillar
Allaqanday qora rang-la bo'yalmish.
Yonlarida yashaguvchi ko'p ellar
Qora yozmish qozig'iga suyalmish...

Sho‘x-sho‘x oqib yuragida yashrincha
Tarixlarni, asrlarni qarg‘amish.
Bilmadimki, o‘z umrida ul qancha
Yaxshi erlar yod etmish-da, alqamish?

Ey Zarafshon, o‘ynab-kulib oqaver,
Mazlumlarning yuragini yoqaver!..

Samarqand. 1920, avgust

QALANDAR ISHQI

(Eski tartibda)

Muhabbatning saroyi keng ekan, yo'lni yo'qotdim-ku,
Asrlik tosh yanglig' bu xatarli yo'lda qotdim-ku.

Karashma dengizin ko'rdim, na nozlik to'lqini bordir,
Halokat bo'lg'usin bilmay qulochni katta otdim-ku.

Ajab dunyo ekan bu ishq dunyosi, ayo do'stlar,
Bu dunyo deb u dunyoni bahosiz pulga sotdim-ku.

Uning gulzorida bulbul o'qib qon ayladi bag'rim,
Ko'zimdan yoshni jo' aylab, alamlar ichra botdim-ku.

Qalandardek yurib dunyoni kezdim, topmayin yorni,
Yana kulbamga qayg'ular, alamlar birla qaytdim-ku.

Muhabbat osmonida go'zal Cho'lpon edim, do'stlar,
Quyoshning nuriga toqat qilolmay yerga botdim-ku.

Boku. 1920, sentyabr

TORTISHUV TONGI

Yenggan qo'shin boshlig'idek gerdayib
Botgan quyosh bulutlarning ostidan
Bosh ko'tarib chiqmoq uchun tirisha!
Shuning uchun beri yoqda irjayib
kulishuvlar,
Unga qarshi, qarshidan
Yig'lov, siqtov, tovush, g'avg'o, xarxasha!

Suyuningiz:
ko'pdan beri zindonda
Quyosh ko'rmay zaxlab qolgan ko'ngillar!
Chiqar kunlar yetdi sizga undan-da,
Munda yechib yuborilgan tugunlar.

Qayg'uringiz:
kishanlarni yasovchi
«ustalar»,
Boshqalarni «tubanlar» deb atovchi
xo'jalar,
Sizning uchun yoz boshining qoridek
Erur kunlar keladir,
Sizning uchun alvastining zoridek
yig'lar kunlar keladir.

Chiqadigan quyoshni siz behuda
Etak bilan to'smoq uchun tirishmang;
Ahmoq bo'lib Azroilning oldida
Jon talashing, to o'lguncha berishmang!..

Toshkent. 1920, oktyabr

KETDING

(Marhum Rahmatulla Sultonovga)

Yo'ldoshim, zim-ziyo bo'lding-da, ketding,
Bor eding – yo'qolding, o'lding-da, ketding,
Gul eding, ochilmay so'lding-da, ketding,
Yo'qlik dengiziga to'lding-da, ketding.

Qichqirib orqangdan yugurdim, chopdim,
G'ariblar mozorin istadim, topdim,
Ko'ray deb so'ng chog'da telmurib boqdim,
Sen esang yuzingni burding-da, ketding.

Elingning tilagi yetimmi qoldi?
Boshiga qayg'uni o'limmi soldi?
Joningni tangrisi sevibmi oldi?
Aytmading, og'zingni yumding-da, ketding.

Bog'changga yosh qo'llar ekalar gullar,
Ochilmoq istaylar lola, sunbullar,
Borliq kuylarini kuylar bulbullar,
Sen bo'lsa yo'qlikka urding-da, ketding,
Ko'karmay, yasharmay, qurding-da, ketding!..

1920-yil

MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY XOTIRASI

Belgisiz qabringni qora tunlarda
Amalimning shamin yoqib izladim.
Qizil va pok qoning islarin sochgach,
Kuchsiz ko‘yi yurishimni tezladim.

Amalimning yulduzikim ko‘z tikdi
Qora, jirkanch o‘lim koni yerlarga.
Savol berdim: «Yo‘qotganim qayda?» – deb
O‘zimni ham yutmoq bo‘lgan erlarga.

Qo‘lindagi tutam-tutam gulini
Qabring topib, sochmoq uchun tirishdi.
Gul o‘rniga zahar tilar muhitda
Uning qilgan bu ishlari bo‘sh ishdi.

Men-da ojiz – u muhitning oldida –
Qabring topib ko‘z yoshimni to‘kmakka

Hamda achchiq hiddatim-la ul yerda
Oq kallalik qora devni so'kmakka.

Shuning uchun yulduz kabi yarqirab,
Elda qolgan isming bilan turaman.
Shul ismni eslab, chizgan yo'lingdan
Yiroq ketmay, qimirlamay yuraman.

Aziz otam, qo'limdagi gullarning
Motam guli ekanini bilmaysan.
Shodlik guli ko'pdan beri so'lganin
Yer ostida pok ruhing-la sezmayсан.

Ana, sochdim qalbidagi gullarni,
Termak uchun chaqiraman qullarni...

1920-yil

PARCHA

Maqtadim, ko'kka ko'tardim sizni men,
Endi menga sizga yetmaklik qiyin.
Maqtamoqqa bir kirishgach maqtayin,
To'xtasam so'nggi tinimda to'xtayin!..

1920-yil

SUYGAN CHOQLARDA

Go'zallarning malikasi ekansan,
Buni sening ko'zlaringda o'qidim.
O'qidim-da, istiqbolim qushiga
Xayolimdan oltin qafas to'qidim.

Gunafshalar qulog'imga madhingni
So'zlab-so'zlab charchadilar – bitmadi...
Alamzada bulbul yig'lab kechalar
Alamingning so'ngin tamom etmadi.

Ko'zingdagi hikoyaning mazmunin,
Shoir bo'lsam, aytib-aytib yig'lardim.
O'shal eski jarohatli qalbimni
Satrlarning nashtari-la tilardim.

Xayolimning qip-qizildan kiyingan
Parilari, hurlarini ko'rdingmi?
Alamimdan gullar ekkan yo'llardan
Koinotga hayot sochib yurdingmi?

Yo'llaringda shitir etsa so'lgan barg,
Qulog'imga musiqalar keltirar.
Qachon sening musiqali ovozing
Sening meni suyganingni bildirar?..

1920-yil

KAPALAK

Ozroq to'xta, uchmay tur, hoy kapalak,
Qanotingdan chimdim tutay, qiz-malak!

Tusing xuddi onam menga tikdirgan
Ipak ko'ylak yanglig' ko'm-ko'k chiroylik!
Qanotlaring onam bog'da ektirgan
Rayhon, jambil yaprog'iday yoqimlik!

Seni tutib ozroq o'ynay, o'ynatay,
Qisiq, bo'g'iq ko'nlim ozroq yayrasin.
O'rtog'imga savlat qilib ko'rsatay,
Menga kelib maqtamasin sirg'asin.

Yo'q, to'xtama, vizil-vizil ucha ber,
Yer yuzida hamma erkin, yo'q asir!..

1921-yil, aprel

UYQU

(«Bormayman dedi» kuyiga)

Jim turing, shovqinlamang: uyqu ichida ul pari,
Yurma, tek tur, ey shamol, yursang-da yur biroz nari!

Ko'kda bir to'p qiz-malak uyqu kuyini boshladi,
Ilgari chalgan tirik, jonli kuyini tashladi.

Bosh uchida aylanar bir to'p farishta jimgina,
Ko'k elining tangrisi – Oy ham qaraydir tinchgina...

Ul olos ko'zlar yumilgan... kuyni yondirgachgina,
Ko'p go'zal ko'zlarni yumdirgach, uyaltirgachgina...

Charchagan, tolgan umidsiz ko'zlarim to'ymay qarar,
Har qarashda ko'nglima ming turli o'ylarni solar...

Bu yotish, bu uyqu, bu qanday shirin, qanday go'zal,
Jonlanar, yuz ko'rsatar singan va yastangan amal.

Bu yotish, uyqu na yerda, na xayoliy ko'kda bor,
Bu go'zal sirli tomosha menda, men o'ksukda bor.

Jim turing, shovqinlamang: uyqu ichida ul pari,
Ko'zlarim to'ymay qarar, borliq, ko'rinma, tur nari!..

Toshkent. 1921, fevral

KURASH

Baqirguvchi, o'kirguvchi bir tovush
Botirlarning jon so'ragan tovshidir.
Yiqitguvchi, ag'darguvchi qo'zg'alish
Yaqindagi zo'r kurashning boshidir.

Tentaklardek borar yerin bilolmay,
Unda-bunda o'zni urgan dushmandir.
Keng yurakda tura olmay, sig'olmay
Toshib ketgan yo'qsildagi imondir.

Ulug', qattiq ag'darguvchi bir kurash,
Yo bor bo'lish, yo yo'q bo'lish:
– Yo'q yarash!..

Toshkent. 1921, 8-mart

TILAK YO'LIDA

(Charchaganlarga)

Ketgan yo'lim to'g'ri yo'ldir, ketaman,
Qanday to'siq-mone bo'lsa, o'taman:
Men ketaman, tilak deya ketaman,
Hech tilaksiz quruq tanni netaman?

Tilak yiroq, yog'dusi-da ko'rinmas,
Oy ketarman, yil ketarman – yetilmas.
Tuyg'um uning izlariga urinmas,
Bu yo'llarda, balki, shafqat etilmas.

Yana «tilak, tilak» deya ketarman,
Bir jon ekan, mayli, qurbon etarman!..

1921, 21-mart

KAMPIRNING TO'YCHISI

– Men bir umr bunday sovuq ko'rmadim,
Juda qattiq... – dedi kampir choliga.
Chol charchagan ko'zlarini ko'tarib
Og'irgina qarab oldi yoniga...

– Yomon sovuq... – degan so'zni aytdi-da,
Chol o'zining uyqusiga berildi.
Kampir yana so'z boshlagach, erinib
Uzungina bir esnadi, kerildi...

– Uyqu keldi, kampir, boshga bolish ber,
Charchaganman, bir to'xtamay so'ylaysan.
Kunduz etik shilib ketgan kishini
Kech tinchgina dam olishga qo'ymaysan...

So'ngra kampir chidamadi, choliga
Achchig'lanib ko'zlarini yugurtdi:
– Shu sovuqda To'ychi bolam qayerda:
Muzlagandir, o'ylamaysiz siz, – dedi.

Cholga birdan jon kirdimi, o'rnidan
Irg'ib turib ostonadan hatladi.

O'z o'yida shu ish bilan o'zining
Gunohini bir daraja oqladi...

Eshik sovuq... bir to'xtamay sovuq yel,
Qarg'a yanglig' ucha-ucha o'ynardi.
Biroq cholning yuragida zo'r qo'rquv,
Zo'r oshiquv tuyg'ulari qaynardi.

Mahallaning bolalari – hammasi
Go'ristonning hovuziga to'plangan.
Shu sovuqda parvo qilmay o'ynaylar,
Yuraklari o'yin bilan o'tlangan...

Chol qaltirab, titrab keldi, oldida
Qizil anor yuzlar bilan To'ychisi.
Shundan keyin tindi kampir, yo'qolgach
Yuragini tirnab turgan qayg'usi...

Bir sandalning tegrasiga uchovi
Qator-qator tizilishib yotdilar.
Tashda sovuq erkanib o'ynarkan,
Charchaganlar uyqusiga botdilar...

1921-yil, mart

NAVRO'Z KUNIDA

Xira, o'chgan, kirlik, kuchsiz dillarga
Yorug' yog'du, turmush sepgan yangi kun
Sira sevinch bermas o'zbek qiziga,
Yo'qsa, unga mangulikmi qora tun?

Necha yuz yil kishanlarda entikkan
Qashshoq, yo'qsil, tutqunlarga erk berar,
O'zbek qizi: «Boshqalarga erk bergan,
Menga qani erking?..» – desa, ne deyar?

Ko'klardagi dona-dona sochilgan
Yulduzlarmi ezgu kunni olqishlar?
Kimga tegar yulduz ko'zdan otilgan
Achchiq, gina, mala'natlar, qarg'ishlar?

Guloy, To'ti, Qumri, Oyxon, Yorqinlar
Navro'z kuni devorlarga qaraylar.

Ko'chalarda er-qizlardan oqinlar,
Tutqunlarning yonlariga kirmaylar.
Qatorlarga ularni ham olmaylar,
Tutqunlarni kishiga ham sanmaylar...

Tutqunlarning ko'z yoshlari bahorning
Shudringidek go'zallikni ho'llaylar.
«Go'zallikni sevdim» degan erkinlar
Ko'rib turib uyalmaylar, o'lmaylar!..

Navro'z kuni erksizlarga erk berar,
O'zbek qizi erkli kunda bo'sholmay,
Zindon kabi tor uyidan chiqolmay,
Qalin, og'ir devorlarni yiqolmay,
Borlig'ini keng dunyoga otolmay,
Chin erk kunin kuta-kuta telmirar...

Toshkent. 1921, 27-aprel

MEN VA BOSHQALAR

(O'zbek qizi og'zidan)

Kulgan boshqalardir, yig'lagan menman,
O'ynagan boshqalar, inglagan menman.
Erk ertaklarini eshitgan boshqa,
Qullik qo'shig'ini tinglagan menman...

Boshqada qanot bor, ko'kka uchadir,
Shoxlarga qo'nadir, bog'da yayraydir.
So'zlari sadafdek, tovushi naydek,
Kuyini har yerda elga sayraydir.

Menda-da qanot bor, lekin bog'langan...
Bog' yo'qdir, shox yo'qdir, qalin devor bor.
So'zlari sadafdek, tovushi naydek
Kuyim bor... uni-da devorlar tinglar...

Erkin boshqalardir, qamalgan menman,
Hayvon qatorida sanalgan menman...

Toshkent. 1921, aprel

KLEO'PATRA UYQUSI

1

Kleo'patra Nilning bo'yida
O'z qo'li bilan nilufar uzdi.
Go'zal chechakni, yoziqsiz gulni
Ishdan chiqardi, turmushin buzdi.

Bir to'plam qildi, bir ipak bilan
Boshiga osib, uyquga ketdi.
U uxlaganda butun Misrda,
Butun o'lkada uyg'oqlik bitdi...

Jim tur, farishta, qanoting qoqma,
Fir'avnning qizi tinchlab uxlasin!
Uning yuzidan, go'zalligidan
Oshiqning ko'ngli bir orom olsin!

Uning yotishi – kunning botishi!
Qorong'ulikda yulduzlar o'ynar.
Butun oshiqlar, ko'ngli yoniqlar
Go'zal o'ylarni shu chog'da o'ylar.

Tuban qarab yur, Nilning suvin ko'r:
Qanday chiroyli, limillab oqar,
Fir'avn qiziday, ilon iziday
Buralib oqar, qimirlab oqar...

2

Kleo'patra uyg'ondi nega?
Nega u chog'siz uyqusin ochdi?

Uning ko'zidan, go'zal yuzidan
Uyqu, qizillik, to'liqlik qochdi!

Ana: qo'lini gulga uzatdi,
Boq: ipni uzdi... gullar qo'lida!
Oh... g'ujum qildi, yerga tashladi.
Ko'p yo'qsil gullar qurbon yo'lida...

— Nega tashladi?

— Gul so'lgan edi...

Shuning-chun zolim yerga tashladi!
O'zini ko'r bir: mast ilon yanglig'
Joyida yotib, to'lg'oq boshladi.

Bor, ey yigit, sen Nilning bo'yidan
Zolim qizi-chun nilufar keltir!
Zolim qizini bu sirli kechda
Ko'p urintirma, tezroq tinchlantir!

Bir to'plam gulni boshiga ossa,
Yana uyquga ochar quchog'in,
Yo'qsa, bu zolim hech bosa olmas
Yuragidagi «sevmalik» dog'in...

3

Qo'y, sen qo'zg'alma... mening ko'ksimda
Ko'z yoshim bilan o'sgan chechak bor,
Shuni berarman, bir hidlash bilan
Sevgiga botib bir umr uxlar!..

Buxoro. 1921, 17-avgust

XALQ

Xalq dengizdir, xalq to'liqdir, xalq kuchdir,
Xalq isyondir, xalq olovdir, xalq o'chdir...
Xalq qo'zg'alsa, kuch yo'qdirkim, to'xtatsin,
Quvvat yo'qkim, xalq istagin yo'q etsin!
Xalq isyoni saltanatni yo'q qildi,
Xalq istadi: toj va taxtlar yiqildi...

Xalq istagi: ozod bo'lsin bu o'lka,
Ketsin uning boshidagi ko'lanka.
Bir qo'zg'alur, bir ko'pirar, bir qaynar,
Bir intilur, bir hovliqar, bir o'ynar,
Yo'qlikni-da, ochlikni-da yo'q etar,
O'z yurtini har narsaga to'q etar...

Butun kuchni xalq ichidan olaylik,
Quchoq ochib xalq ichiga boraylik!

Buxoro. 1921, 7-sentyabr

KEL BERI

Kel menga, kel, kel menga:
Quchog'imni ochganman.
Turmush haqiqat bo'lsa,
Borlig'imni otganman.

Men kuchli: men-da isyon,
Men to'lqin: men-da tug'yon.
Ko'pirarman, tosharman,
Chegaramdan osharman!

To'fonim elni bosar,
Turmush tog'larin oshar
Va o'lmas, mangu yashar!..

Devonabog'. 1921, 21-sentyabr

TARIXDAN

Qorong'i kech... ko'k yuzida yulduzlarmi otilgan?
Yo'qsa, elning baxtimidir ko'lankaga sotilgan?

Uzoq yo'lning ozgan, kuchsiz yo'lovchisi daraksiz,
Nima uchun bu yo'llarda oy yog'dusi keraksiz?
Nima uchun to'fonlarni qaynatguvchi olov yo'q?
Nima uchun yo'lchilarning yuzlarida ko'z o'ynar?
Nima uchun u ko'chada qo'zi kelmas boz qaynar?
Nima uchun shuncha inson hur o'lkada ozod qul?
Nima uchun yo'lchilarga ko'rsatilmas to'g'ri yo'l?
«Bu yaramas!» – deya og'zim ochilmasidan buyruq:
«Mundoq achchiq fig'onlarga bu o'lkada luzum yo'q».

Qorong'u kech... ko'k yuzida yulduzlarmi otilgan?
Yo'qsa, mening ohlarimmi bo'g'izimda tutilgan?..

KUZ

Ko'm-ko'k ekan, sarg'aydilar yaproqlar
Og'riq, mag'lub, tutqun Sharqning yuzidek;
Bo'ronlarning ko'zlarikim o'ynoqlar
G'olib G'arbning qonga to'lgan ko'zidek.

Qora bulut to'dasikim ko'klarni
Sharqni yopgan parda yanglig' yopmishdir.
Kuz qo'shini og'u to'lig' o'qlarni
Yoz bag'riga hech sanoqsiz otmishdir!

Balo yanglig' qator-qator chizilib
Ko'k yuzidan qarg'alar ham o'talar;
Sharqdek ichdan yashringina ezilib
Ko'p jonlilar so'nggi tinni kutalar.

Butun borliq chog'liq o'chish oldida,
Sovuq... qora qishga ko'chish oldida...

Buxoro. 1921, 4-noyabr

GO'ZAL FARG'ONA

Ey go'zal Farg'ona, qonli ko'ylagingdan aylanay,
Tarqalib ketgan qora, vahshiy sochingga boylanay.

Vahshiy bir o'rmon kabi bag'ringni bosmishtir qamish,
Ko'zlaringda hech ko'rinmas bir olov, bir o't yonish.

Keng, cho'ziq yaylovlaring yovlarga ochmish ko'ksini,
Bir qora parda bosibdir tuprog'ingning ustini.

Ko'zlaring so'lgan, o'lik ruhing bilan boqding menga,
Qurtulishning yulduzi aslo ko'rinmasmi senga?

Ul baland, zo'r tog'laring nega to'solmas yov yo'lin?
Yo'qmidir o'tkir qilich kesmoqqa yovlarning qo'lin?

Biz butun ojiz, zaif, bag'ri ezilgan sen uchun,
Bul qadar qonlar to'kildi ul daxidir sen uchun.

Yig'lama, yurtim, agarchi bul kuningda yo'q bahor,
Kelgusi kunlarda baxting yulduzi o'ynab qolar.

MEN QOCHMADIM

(Toshkentdagi o'rtoqlarimga)

Men qochmadim! – Nega meni «qochdi» deb
Yo'qg'a muncha shovqin-suron qildingiz?
Quchog'ini «o'zlik»iga ochdi deb
Oq ismimga qora zanjir ildingiz?

Men «o'zlik»dan ko'pdan beri uzilib,
«Ko'plik» ichra botib ketgan tanaman.
U «ko'plik»ning qayg'usida cho'zilib,
Quloch otib, suzib yurgan yana men.

Men yangilar o'lkasidan sinmagan
Bir qanotni taqib olib qo'zg'aldim;
Shul yo'limda yaproqlari so'lmagan
«Yosh yog'och»ning soyasida to'xtalдим.

Ikki ko'zim yalt-yult etib ko'kimdan
Tilagamning yulduzini qaraydir.
Chog'-chog' yig'lab, o'tib ketib o'ngimdan
Qora bulut uning yuzin qoplaydir.

Biroq yana uning yuzi ko'rinib,
Ko'zlarimni qamashtirib qo'yadir.
Qilich botib, xanjar dilga urinib,
Unga yana qaysi qarash to'yadir?

Men qochmadim! – Men tilakni izlayman,
Qanot kuchlik, borgan sari tezlayman!

Buxoro. 1921-yil

BUZILGAN O'LKAGA

(Doston)

Ey tog'lari ko'klarga salom bergan zo'r o'lka,
Nima uchun boshingda quyuq bulut ko'lanka?

Uchmohlarning kavsaridek pokiza,
Sadaflarning donasidek top-toza,
Salqin suvlar tog'dan quyi tusharkan,
Tomchilari yomg'ir kabi ucharkan,
Nima uchun yig'lar kabi inglaylar,
«Yov bormi?..» – deb to'rt tarafni tinglaylar?
Tabiatning o'tini yo'q o'tida
Sharaq-sharaq qaynab chiqqan buloqlar
Har qorong'u, qo'rqinch tunning betida:
«Shifo istab kelmasin, – der, – qo'noqlar!».

Bu nega?

Ayt menga!

Ko'm-ko'k, go'zal o'tloqlaring bosilgan,
Ustlarida na poda bor, na yilqi.
Podachilar qaysi dorga osilgan?
Ot kishnashi, qo'y ma'rashi o'rniga

Oh, yig'i,

Bu nega?

Tumorchalar, hamoyillar taqingan,
Dalalarda lola bargi yopingan,
Tog'-toshlarda o'yin qilgan,
chopingan

Go'zal qizlar, yosh kelinlar qayerda?
Javob yo'qmi ko'klardan-da, yerdan-da,
Xarob bo'lgan eldan-da?..
Ot minganda qushlar kabi uchguvchi,
Erkin-erkin havolarni quchguvchi,
Ot chopganda uchar qushni tutguvchi,
Uchar qushdek yosh yigitlar qayerda?
Tog' egasi – sor, burgutlar qayerda?..

Sening qattiq sirt bag'ringni ko'p yillardir ezganlar,
Sen bezsang-da, qarg'asang-da, ko'kragingda kezganlar.
Sening erkin tuprog'ingda hech haqqi yo'q xo'jalar
Egasini bir qul kabi qizg'anmasdan yanchalar.
Nega sening qalin tovshing «ket!» demaydi ularga?
Nega sening erkli ko'ngling erk bermaydi qo'llarga?
Nega tag'in tanlaringda qamchilarning kulishi?
Nega sening turmushingda umidlarning o'lishi?
Nega yolg'iz qon bo'lmishdir ulushing?
Nega buncha umidsizdir turishing?..
Nima uchun ko'zlaringda tutashguvchi olov yo'q?
Nima uchun tunlaringda bo'rilarning qorni to'q?
Nima uchun g'azabingni uyg'otmaydir og'u-o'q?
Nima uchun borlig'ingda bu daraja buzg'unlik?
Nima uchun o'ch buluti sellarini yog'dirmas?
Nima uchun kuch tangrisi bor kuchi-la soldirmas?

Kel, men senga qisqagina doston o'qiy,
Qulog'ingga o'tganlardan ertak to'qiy.

Kel, ko'zingning yoshlarini so'rib olay,
Kel, yarali tanlaringni ko'rib olay,
to'yib olay...

Nima uchun ag'darilgan, yiqilgan,
Og'ir tojning zahar o'qi ko'ksingda?
Nima uchun yovlaringni bir zamon
Yo'q qilguday temirli o'ch yo'q senda?

Ey har turli qulliklarni sig'dirmagan hur o'lka,
Nega sening bo'g'zingni bo'g'ib turar ko'lanka?..

1921-yil

AMALNING O'LIMI

Ko'nglimda yig'lagan malaklar kimlar?
Sharqning onalari, juvonlarimi?
Qarshimda inglagan bu jonlar kimlar?
Qullar o'lkasining insonlarimi?

Na uchun ularning tovushlarida
O'tgan asrlarning ohangi yig'lar?
Na uchun yozmishning o'ynashlarida
Har yurish ko'nglimni nishtardek tig'lar?

Kenglik xayollari uchdimi ko'kka?
Butun umidlarni yovlarmi ko'mdi?
Mangu tutqunlikka kirdimi o'lka?
Xayolda porlagan shamlarmi so'ndi?

Kechaning jon olgich qorong'iligi
Najot yulduzini xayolmi bildi?
Shuncha tutqunlarning haqqi, haqligi
Bir hovuch tuproqqa qurbonmi bo'ldi?

Ohimning o'tidan chiqqan shu'lalar
Sharqning ko'kragida bir joy topmasmi?
Ko'ksimdan qisilib chiqqan na'ralar
Uxlagan dillarga siljib oqmasmi?

Har kecha ko'klarda o'ynagan yulduz
Aytar edi menga: «Erklik yulduzi –
Tutqin yellar uchun samo qunduzi,
Ko'ngilda qolgusi uning bir izi».

U bir iz ko'zimning nurlaridan ham
Yuksakdir, men uni o'pmak istayman,
Agar topilmasa, bu yurtlardan ham
Ko'chib yiroqlarga ketmoq istayman.

Yig'lagan, inglagan amal qizimi?
Ko'kdagi yulduzlar uning izimi?

1921-yil

YONG'IN

«Talanmagan, yiqilmagan yer yo'q.

Go'daklar nayza boshida...»

(Xabar)

Nega menim qulog'imda tun va kun
Boyqushlarning shumli tovshi baqirar?
Nega menim borlig'imga har o'yin
Va har kulgi og'u separ, o't qo'yar?

Ko'nglim kabi yiqiq uylar, qishloqlar
Boyqushlarga buzuq ko'ksin ochganmi?
Ota-ona, tanish-bilish, o'rtoqlar
Yurtni tashlab tog'-u toshga qochganmi?

Shunday katta bir o'lkada yonmagan,
Yiqilmagan, talanmagan uy yo'qmi?
Bir ko'z yo'qmi qonli yoshi tommagan,
Butun ko'ngil umidsizmi, siniqmi?

Podalarning yaylovida bo'rilar
Qonga to'ygach, uvlaylarmi ko'plashib?
Yiqiqlardan o'liklarni to'plashib,
O'tmi qo'yar alvastilar, parilar?

Tabiatning butun yomon tomoni
Shu o'lkaga faqat jilva qildimi?
Mo'minlarning oq vijdoni, imoni
Sham so'nganday tinsizgina so'ndimi?

Qilichlarning tillarida qizil qon
Buloqlarning suvi yanglig' toshdimi?
Yalang bola, yalang go'dak – ma'sum jon
Nayzalarning boshlaridan oshdimi?

Keng yaylovga o'tmi ketdi, yondimi?
«Madaniyat» istagiga qondimi?

1921-yil

ULUG' YO'LOVCHIGA

A.M. ruhiga

«Dunyoga ishlar uchungina kelganman»

(O'z so'zi)

Boqchalarda gullar so'ldi, sezmadim,
O'stirganlar yetim bo'ldi, sezmadim,
Ko'ngillarga qora to'ldi, sezmadim,
Sezdim sening ketganingni ko'ngildan...

Ketgan yo'ling yiroq yo'ldir, keti yo'q,
Boshlanishi: quruq va keng bir bo'shliq,
Tugalishi: yana cheksiz bir yo'qlik,
Biroq qaytmoq yo'qdir tushgan yo'lingdan...

Ketding, biroq izlaringda ko'z qoldi,
Tillaringda aytilmagan so'z qoldi,
O'ksiz bo'lib yotlar emas, «o'z» qoldi,
Chuqur ma'no istab eski so'zingdan...

1921-yil

YASHAYISH

Og'ir-og'ir va faqat qayg'udan yiroq uyqu,
Nechun uzoqlarga qochdingki, ko'p yomondir bu!

Ko'zim ochildi, biroq ko'rmadim go'zallikni,
Ko'ngilda ya's ila ko'rdim butun tubanlikni...
Yo'q emas edi go'zallik bilan chiroylilik,
Faqat ular tubida jilvalandi hayvonlik...
Kulib qarar edi dunyosi goh-gohlari,
Faqat kulishlar ichida fig'on va ohlari!

Nechun ochildi ko'zim, qayga ketdi uyqularim?
Bu uyg'onishda to'lib-toshdi, oshdi qayg'ularim...

YANA QOR

Yana qor! Oq kafan o'raldi yana,
Yana ko'k quydi yerga parlarini.
Qarg'aning tillari buraldi yana,
Yana qish chorladi «nafarlar»ini...

Qop-qora dev kabi bulut yig'ini
Qoplab oldi yana quyosh yuzini.
Yotqizib yoz botir «yengish tug'i»ni,
Uyqudan ochmadi sira ko'zini.

Kutdilar yoz qizi – bahor oyining
Yangi kunda yasalgusvi to'yini.
Yoz kabi turli gulga ko'p boyning,
Dedilar, bo'lguvschi chechak o'yini.

Qarigan qish boboy chidolmasdan
To'y kutilganda qildi bir bosqin.

Nega ergashdi unga qorli bo'ron?
Ko'p qo'pol edi asti ul ozg'in.

Bir faqat qarg'alar qor ustida
Qag'lashib qish boboyni alqaylar.
To'ngdirguvchi zahar sovuq tunda
Beva-bechoralar yomonlaylar.

Har yetim ko'zda tomchi-tomchi zahar,
Har faqir uyida inglayish va yig'i.
Har sariq yuzda so'nggi shu'la so'nar,
Har tomon, har tarafda bir qayg'i...

Yana qish... Qor-kafan yopildi yana,
Qarg'aga to'y... o'yin topildi yana!..

KULMAK ISTADING

Na uchun kulmak istading, go‘zalim?
Yo‘qsa, so‘lmoqdi lablaringning ishi...
Na uchun tishlaringni berkinishi
Bu yo‘li bitmak istadi, malagim?

Senki kulmak bilan vujudimni
Ba‘zida sevgiga ko‘mar erding.
So‘ngra birdan yana cho‘kar erding
Eski, behuda, keng xayollaringga.
Ol qo‘limni bir oz-da qo‘llaringga,
Ko‘kka behuda qo‘yma dudimni!

Sevgi – dard, sevguvchi-da – bir tentak.
Sen-da tentakdan e’tiroz etasan.
Qochasan, oh, faqat adash ketasan.
Istaging bormikim, borib yetasan?
Qayda bo‘lsang-da, g‘irt bo‘g‘ar sevmak,
Sevgidan qochmoq istasang, go‘zalim,
Tashla, behuda o‘ydir ul, azalim.

Menga bir kulmak istading, malagim.
Kulki, kulsin kulolmagan tilagim!..

*Buxoro (Harbiy xastaxona).
1922, 4-yanvar*

YOTOQDAN...

Og'riq oldi, qayg'u oldi, zor oldi,
So'nik ko'zli, bag'ri ezik yor qoldi.

Qayda qoldi mulla Bozor – devona,
Qulog'imga o'qir edi afsona:
Ezgu joyga oq ot bilan kirganni,
Dil ka'basin o'qlar bilan buzganni...

Yiqiqlardan, qabrlardan tovushlar,
O'liklarning salomini o'qiylar.
Borlig'imni qo'rqinch o'tlar hovuchlar,
Xonaqohlar fano to'ri to'qiylar.

Sirli sirdan qilday bo'lsin xabar yo'q,
Yo'qsa, ul-da o'tganlardek so'ndimi?
Oq deb, pok deb yurganlarda dil buzuq,
Yo'qsa, fano maysalari undimi?

Alam oldi, firoq oldi, qon oldi,
Amal qoldi... Ko'zi yoshli jon qoldi!..

*Buxoro (Harbiy xastaxona).
1922, 21-yanvar*

QIZARISH

Nechun qizardi yuzing qip-qizil anor yanglig'?
Dilingda o'ynoqi bir sharpa o'tdimi shoshilish?
Ko'zingda kuchli havaslarning izlari qolmish...
Qizarmog'ing, yo'q esa, sirli ipgami bog'liq?

Qizarganingda labingdan-da bir tilak uchdi,
Uning qanotlari ko'nglimga g'amli yel urdi.
O'yimni ul tilaging birga ilgari surdi
Va ko'kda bir to'da aldamchi sevgilar quchdi...

Nechun, nechun yana ko'zlarda tomchilar o'ynar?
Nechun, nechun bu alamlarni ko'mmadik birga?
Nechun, ularni tashiylikmi so'ng qo'nuq – go'rga?
Nechun yuzing yana so'lg'in, nechun uzun o'ylar?

Labingda birgina so'z bor, faqat deyolmaysan,
Nechun, uni demakka kechmishingmi qo'ymaydir?

Nechun meni ko'rasan, so'zlay, inday olmaysan?
Nechun sening qarashing o'yga hech to'yolmaydir?

Bir oz... bir oz ochilib so'zla, anglatib ber sen,
Labingda mangu yopiq qolmasin u birgina so'z.
Go'zal chechakdek ochilsin so'nik va so'lg'in yuz
Va men-da dardingga bir chora, bir shifo topayin.

Labingda qolsa u so'zlar, yana o'shal qizarish,
Yana ko'nglingda haromi va o'ynoqi sharpa,
Yana so'lish va o'chish... mangu, doimo qarg'ish,
Bitar, ketar shu balolar... labingga jon kirsal!

Nechun yuzingda qizil cho'g' kabi yonish, qizarish?
Yararmi menga-da bilmak: nechun, nechun bu ish?..

Buxoro (Harbiy xastaxona).

1922, 5-fevral

OG'RIGANDA

Bo'g'iq, qisiq, asabiy bir ko'ngil bilan tun-kun
To'shakda, o'ylar orasinda o'g'rashib yotmoq
Og'ir... qiyin...

— Bu yotishning so'ngi, so'ngi kelsun!
Yozilmaganmi bu tunlar so'nginda tong otmoq?

Ko'zimda erta va kech bir yig'in xayol ochilar,
Xayol bilan ko'raman: ko'k yuzi bulutli kabi...
Butun ko'ngil va yuraklar olovli — o'tli kabi,
Bulut ko'zidan esa yerga og'u — yosh sochilar.

Menim o'yimmi qora? Yoki yurt ko'kida bulut,
Quyuq bulut to'dasi qonli yosh to'kib yig'lar?
Menim bu xasta dilimni yana nechun tig'lar?
Menim-da ko'ksima yoqmoqmi istar ul bir o't?

Bo'g'iq, qisiq bu ko'ngil kuchli o't bilan yonadir,
U o't orasida yurtning xayoli jonlanadir...

Buxoro. 1922, 16-fevral

SHU KUNDA

Istagingga yetar ekan, qanotlaring sindimi,
Ey ko'nglimning bulbuli?
Senga qarshi kulib turgan go'zal chechak tindimi,
Tashladimi bir yo'li?

Havo yorgan ko'kragingni sevgi yeli tildimi,
Qon to'lami har tomon?
Ko'zlaringga ayriliqning iplarini ildimi –
Shu qilig'i ko'p yomon...

Yo erkinlab hidlagali bermaylarmi gulingni,
To'salarmi yo'lingni?
Gul o'zimi ko'zlaridan ko'zlarini qochirdi,
Yo'qliklarga yashirdi?

Shu yulingan parlaring-la ucholmassan, yo'qsil qush,
U umidlar havosidan endi bir oz tuban tush!..

Toshkent. 1922, 2-mart

QISH KECHALARIDA

Bolalar uchun
(ruschadan)

Bolalarim, sizlarga
Ko'p yaxshidir qishki tun.
Erinibgina yotasiz:
Tancha issiq, cho'g' qizg'in!

Goh-goh chiqib tanchadan,
Quvalashib o'ynaysiz.
Esga tushgan o'yinning
Hech birini qo'ymaysiz.

Shovqin qilib, baqirib,
Chaqirasiz, changlaysiz.
Eng so'ng yotib kampirning
Cho'pchagini tinglaysiz!

Tashqarida qor-bo'ron,
Zahar to'kar qora qish.
Undan qo'rqib to'xtalmas
Sizda o'ynash va kulish.

Ammo bu xil sevinchlar
Hammada ham bo'lmaydir.

Hammaning ham bolasi
Qishda o'ynab-kulmaydir.

Yer yuzida juda ko'p
Yo'qsul, yetim bolalar.
Bechoralar nonga ham
Yaxshigina to'ymaylar.

Ba'zilarining yosh chog'da
Onalari o'lgandir.
Shundoq qilib yoshlikdan
Gul yuzlari so'lgandir.

Ular uchun na tancha,
Na o'tin bor va na cho'g'.
Na cho'pchaklar aytgali,
Na sevgali kishi yo'q.

Shundaylarni ko'rsangiz,
Ko'ngillarini ko'taring,
Yo «aka», yo «uka» deng,
Birga turing, bir yuring!..

Chorjo'y. 1922, 29-fevral

O'TLI SUV

Zo'r dengizning to'liqinidir, bag'rida
Yuz yillarning qonli qo'rqinch izi bor.
Yumshoq suvdan biriktirgan og'zida
Shafqat bilmas isyonlarning so'zi bor!

Qanday mag'rur ahmoqlarkim, tinch yerda
Tot olurlar uni qarg'ab, so'kmoqdan.
Yo'lchi bo'lib, yo'lga chiqqach, bu yerda
Jon berarlar dahshatidan, qo'rqmoqdan.

Qora bulut ko'zlaridan ko'p choqlar
Hovuch-hovuch yangi kuchlar oladir.
Ey tinch yerda kular yuzli o'ynoqlar,
Sizga yolg'iz qovog'ini soladir.

Savatingiz, xurjuningiz, ko'rdikim,
Ko'z yoshlari, qayg'ular-la to'lmishdir.
Uchib o'tgan yo'lchilardan so'rdikim,
Qo'lingizda jon yigitlar o'lmishdir.

Ko'pirar ul, hovliqar ul, toshar ul,
Go'ringizdan na'ra tortib oshar ul!..

Toshkent. 1922, 23-mart

SEVGI VA SALTANAT

Keng dalada kiyik o'ynar,
Kiyik ko'zin yigit o'ylar,
Kiyik ko'zi ko'ngil tortar,
Oshiq ko'rsa, dardi ortar.

Kiyik ko'zi o'ynoq bo'lmas,
Yigit qancha boqsa to'ymas,
Yosh yigitning ishq o'lmas,
Ketsa... sira qaytib kelmas.

Sevsang sevgin yoshligingda,
Chin sevgiga boshligingda,
Bir sevgidan so'ngra sevmak
Sevgini aldamoq demak.

O'rdalarda sevgi bo'lmas,
Shahzodalar seva bilmas.
Sevgi, asil yaylovlarda,
Hunarmidir ov-ovlar-da?

Tangri sevgi yaratgandir,
Yaylovlarga tarqatgandir.
O'rdalari bek, xonlarning
Uyasidir yomonlarning...

1922-yil, 11-aprel

SENDAN YIROQDA...

Yiroqlashdim, uzoqlashdim bir necha kun sendan,

Hol so'rab ko'r mendan:

Nega muncha og'ir keldi bu yiroqlik menga,

Anglatayin senga!

Chunki sening qarshingda men ayriligni o'ylamay,

Ko'zlaringga tikildim,

O'zligimga, borlig'imga baho qo'ymay, sonlamay,

Yerga qadar egildim.

U ko'zlarning toshqinida baliq kabi suzganman,

Ayriligni o'ylaymi?

Boshqa dunyo, boshqa o'ydan bog'lanishni uzganman,

Senga qarab to'yaymi?

Mana, endi bir necha kun sendan yiroq qoldim-da,

Qayg'ularga ko'mildim,

Ayriliqda qayg'u ichra ulushimni oldim-da,

Ko'zlaringni ho'b bildim!

Endi senga ko'ngil dardin butkul ochib beraymi,

Istaysanmi sen shuni?

Istamasang, qistamayman... oldin seni ko'raymi,

So'ng aytaymi men uni?

Yaxshi... endi qanotimni rostlayin,

Uchib borib oldin seni topayin,

So'ng dardimni ochayin!..

Toshkent. 1922, 11-aprel

BARG

Jonlandi, yashardi, ko'kardi qarashim,
O'zimda bir turli erkinlik sezaman.
Ko'nglimda qolmadi shu tinda g'am-g'ashim,
Umidning ipaklik qilini cho'zaman.

Shu chog'da, shu bog'da har narsa yumshoqdir,
Har narsa ko'kargan, har narsa yashnaydir.
Shu bog'da, shu chog'da har narsa oppoqdir,
Quyosh-da nurini hovuchlab tashlaydir.

Ariqda suvlarning o'ynoqi qo'shig'i
Shoxlarda uxlagan barglarni uyg'otdi.
Ayniqsa, shamolning u yumshoq sho'xligi
Shoxlarda barglarni titratdi, o'ynatdi.

Qip-qizil qanotli kapalak yo'lida
Uchratdi chiroyli cho'zanak qizini.
Kapolak tikilgach, u qizcha qo'lida
Ushlagan yaproq-la berkitdi yuzini...

Oltinli qo'ng'izni bolalar ushlab,shib,
Ip bilan ko'klarga uchirib o'ynaylar.
Qullikni sevmagan yo'qsilni kuchlashib,
Nimaga o'zining erkiga qo'ymaylar?

Lablarim shu tinda chanqagan, qizargan –
Kavsarning suvidan sharoblar istamas.

Farishta qiliqli, malika qizlardan
Chanqovni bosuvchi bir o'pish so'ramas.

Ko'klardan malaklar qiz bo'lib tushsalar,
Yana men ularni qo'ynimga qo'ymayman.
Qo'ynimga to'lsalar, qo'ynimdan toshsalar
Gullarning hidlari... men sira to'ymayman!

O'pmayman shu chog'da farishta – malakni,
O'paman butoqda titragan bir bargni...

Buxoro. 1922, 3-may

VIJDON ERKI

(Tutqunlarga)

Ey tutqunlar, ey ezilgan,
Ey qiynalgan yo'qsul ellar!
Ey umidsiz, ey chizilgan
Dor oldiga... oppoq dillar!

Ey bevalar, bechoralar,
Ey bog'langan kishanlarga,
Ey erk uchun ovoralar,
Ko'p yalinmang siz ularga!

Bo'rilardan omon kutmak –
Tentaklarning ishidir ul.
Har moneni hatlab o'tmak –
Turmushda eng to'g'ri bir yo'!!

Zulm oldida har bir narsa,
Ehtimolki, bo'yin egar.
Agar zulm avjga kelsa,
Ko'k boshi-da yerga tegar.

Hayvonlarga, insonlarga
Zolim ega bo'lmay qolmas.
Faqat erkin vijdonlarga
Ega bo'lmoq mumkin emas!

Samarqand. 1922, 9-iyun

KO'KLAM QAYG'USI

Ey qorong'u uzun qishning xayoli,
Ko'klam chog'i ko'zlarimda o'ynama!
Ayriliqning chidab bo'lmas maloli,
Ko'kat, maysa yuzlarida qaynama!

Bir oz... bir oz ko'ngil beray ko'klamda
Shaftolining go'zal, qizil yuziga.
Bir oz... bir oz aldanayin ko'nglimda
Bosh chiqargan yigitlikning so'ziga.

Qarshimdagi kulib turgan yumshoq qiz
Ko'm-ko'k maysa o'rtasida bir guldir.
Ko'p yig'ladim... yoshlarimni qator chiz
Va qarshimda go'zal qizni bir kuldir!

Ko'klam chog'i sayroq bulbul sayramas,
Ne uchunkim tanburimning tili yo'q.
U go'zal qiz chin qarash-la qaramas,
Ne uchunkim umidimning yo'li yo'q.

Tillarimda har ko'klamning qo'shig'i,
Yuragimda har go'zalning sevgisi,
Ko'zlarimda har qayg'udan bir yig'i,
Yuzlarimda aldanishning belgisi...

Yolg'iz menmi ko'klam chog'i yig'lagan?
Yolg'iz menmi har umidda aldangan?
Yolg'iz menmi ko'kragini tig'lagan?
Yolg'iz menmi sevinch bilan bo'lmagan?

Ey ko'klamning ko'z tortguvchi kelini,
Nima uchun yig'latasan bir meni?..

Qo'yliq. 1922-yil

YUPANMOQ ISTAGI

Bilmadim, ko'nglimni yupatgay kimlar:
Tog'larmi, toshlarmi yo oqar suvlar,
Yoki kishanlardan bo'shalgan qullar,
Yoki sevilmasdan tashlangan tullar?

Yoki oydin tunda ko'zimni olmay
Ko'klardan yupatqich yulduz axtaray?
Yoki tong chog'ida sabo yupatgay,
Yoki oydan tomgan vafosiz nurlar?

Yoki ko'z yoshidan yig'ilgan bir ko'l
Bo'yida egilgan tolda bir bulbul
Sayrasa, yig'lasa, ma'shuqasi – gul
Kulganda yupatgay ko'ldagi hurlar?

Charchagan yo'lovchi yo'ldan adashsa,
Tekis yo'l qolsa-da, tog'larni oshsa,
Yo'lni ko'rsatguvchi yulduz-da qochsa,
Shunda yupatgaymi yalang'och cho'llar?

Erkin dalalarning erkin sultoni,
Sonsiz podalarning yolg'iz cho'poni
Nay chalib tog'lardan istasa yorni,
Balki, yupatgusi «yor» degan kuylar?

Turmushda, xayolda... har bir narsada
Yolg'iz aldanishni ko'rgan bir banda
Borliqqa qarg'ishlar yog'dirgan tinda,
Balki, yupatgusi u achchiq so'zlar?

Dengizlar qaynasa, toshsa suvlari,
Kesilsa yo'lchining istak yo'llari,
Dengizga aylansa o'ng va so'llari,
Balki, yupatgusi ho'llangan ko'zlar?

Ko'ngilda uyg'onsa yengil havaslar,
Uzilsa, buzilsa oltin qafaslar,
Birga ichishsalar bir to'da mastlar,
Balki, yupatgaylar o'ynoqi qizlar?

O'ylangan o'ylar-la ko'ngil yupanmas,
Ko'ngilning istagi o'y bilan qonmas,
Aytalar: «Bu tunda yorug' sham yonmas,
Chaqmasa gugurtni asl o'g'illar...»

Jumabozor stansiyasi (O'rta Osiyo temiryo'li).
1922, 9-iyun

NIMA?

Bir-ikki yaxshi soʻz aytding,
Holimni anglaganingmi?
Koʻzlarni qaygʻuli artding,
Holimga yigʻlaganingmi?

Yotliklar bitdimi endi,
Ortiq men senga yaqinmi?
Qargʻishlar ketdimi endi,
Oldimmi eski haqimni?

Toʻydirgich qop-qora tunlar
Yopqichni oldimi bizdan?
Yurgaymi yogʻduli kunlar
Sen bosgan sevgili izdan?..

Koʻklamning oldini toʻsgan
Zulmatlik qishmi yiqildi?
Boʻyniga lolalar osgan
Koʻklammi oʻrniga keldi?

Koʻnglimga sirli qoqilgan
Koʻnglingning sharpasidirmi?
Yo koʻkda yanglish otilgan
Bir yulduz kurrasidirmi?

Bir soʻzla, birgina soʻzla,
Qoldirma shubha koʻngilda!

Qibray, Toshkent uyezdi.
1922, 22-iyun

KETGANINGDA

(Kleo'patraga)

Ketdingmi manguga tashlab,
Qoldimmi qayg'ularim-la?
Hijroning kuyini boshlab
Yig'lovchi cholg'ularim-la?

Sevgimdan so'nggi malaklar
To'p-to'g'ri ko'kkami uchdi?
Ko'nglimdan toza tilaklar
Yovningmi bag'riga tushdi?

Ortiq sen mendan uzoqda
Ko'zlarni o'ynatasanmi?
Ortiq sen boshqa buloqda
Dillarni qaynatasanmi?

Ortiq sen undagi bog'da...
Ortiq men yakkami qoldim?
Faryod yo'q... barcha jahon jim,
Yer yutsa yaxshi shu chog'da!..

Ketdingmi sen meni tashlab?
Qoldimmi qayg'uni boshlab?

Toshkent. 1922, 26-iyun

QO'ZG'ALISH

Ey sen – meni haqir ko'rgan, tuban degan afandi!
Ey ustimda bir umrga xo'ja bo'lmoq istagan!
Ey bo'ynimga kishan solib, halokatga sudragan!
Ko'zlaringni zaharlatib o'ynatmagil, bas endi!

Kishanlaring zang bosgandir, sergak bo'lkim, uzilur.
Tomirimda qo'zg'alishning vahshiy qoni gupirdi,
Eski fikr, an'analar endi butkul uzildi,
Yo bitarman, yoki sening saltanating buzilur!

Ey sen – meni qul o'rnida ishlatguvchi afandi!
Titra, qo'rqkim, bog'liq quling bosh ko'targan kuch endi!..

Toshkent. 1922, 15-iyul

JAVOB

Sekin-sekin meni unutmogga tush.

(bir xatdan)

O'zimni unutgan tunlarim bo'ldim,
Dunyoni, borliqni unuta bildim.
Ko'nglimda ko'p izlar butkul yo'q bo'ldi,
Seni unutmogdan men ojiz qoldim.

O'ynoqi bir havas, o'chguchi sevgi,
Albatta, abadiy yashaya olmas.
Ko'ngilga yoshlikdan o'rnashgan qayg'u
To go'rga kiringuncha tashlaya olmas.

Ehtimol, unutmog senga mumkindir,
Ehtimol, sevmogda qaroring yo'qdir.
Ehtimol, sevmagan sening ko'nglingdir,
Ehtimol, sevgida yo'ling buzuqdir.

Men faqat u yo'ldan keta olmayman,
Men seni unutmog uchun sevmadim.
Toza muhabbatdan sira qolmayman,
Zotan, senga qarab to'yganmi edim?

Istasang nima qil, unuta olmam,
Sevgim abadiydir, ketidan qolmam,
Eslamay, o'ylamay hech tura olmam!..

1922-yil, iyul-avgust

SATANG

Qop-qora sochidan ikkita gajjak
Buralib-buralib yuziga tushmish.
Qolganlari yana bo'lakma-bo'lak
Belidan ilondek yerga cho'zilmish.

Uning yuzlarida boshqa qizlardek
Ketsiz qayg'ularning izlari yo'qdir.
Balki erkda o'sgan erka qizlardek
To'lg'in yuzlarida doim sho'xlikdir.

Ko'zlari kulishdan boshqani bilmas,
Har doim og'zidan shakkar to'kilur.
Sevgidan boshqaga bo'yni egilmas,
Oldida so'fining ahdi buzilur...

Ixcham barmoqlari qilda yugursa,
Jonsiz qillar daxi qush kabi sayrar.
Yengil oyoqlari yo'rg'alab ketsa,
Sil bo'lgan ko'ngil ham ochilar, yayrar!

Qizil yuzlarida ikki gajjakcha...
Ayniqsa, ko'p ko'rkam bo'lgan shu kecha!..

Toshkent. 1922, 6-avgust

KO'NGIL

Ko'ngil, sen munchalar nega
Kishanlar birla do'stlashding?
Na faryoding, na doding bor,
Nechun sen muncha sustlashding?

Haqorat dilni og'ritmas,
Tubanlik mangu ketmasmi?
Kishanlar parchalanmasmi?
Qilichlar endi sinmasmi?

Tiriksan, o'lmagansan,
Sen-da odam, sen-da insonsan.
Kishan kiyma,
Bo'yin egma
Ki, sen ham hur tug'ilgansan!

Toshkent. 1922, 7-avgust

ALEKSANDR BLOKDAN

Ko'ngil jimdir. Sovuq ko'kda
Qarab unga yonib turgan
Hanuz-holo u yulduzlar.

Butun atrof va har yoqda:
«Non-oltin!» – deb fig'on qilgan
Talashchi, g'alvachi ellar.

U jim. Lekin fig'onlarga
Quloq bergan va ko'z tikkan
Uzoqlarga – yiroqlarga!..

Toshkent. 1922, 7-avgust

ODAM VA QUSH

(ruschadan)

Go'zal qushlar! Mening munda borligim
Hech sababsiz qo'rqitadir sizlarni!
Sira qo'rqmang! Sayray bering erkinlab
Ko'nglingizda yashrin yotgan sirlarni!

Ham dalada, ham bog'chada tinch bo'ling!
Tutmoq uchun sizga tuzoq qo'ymayman,
Erkinlikda erkli bo'lib yashashning
Qimmatini men o'zim ham bilaman!..

Toshkent. 1922, 20-avgust

KAPTAR

(Semiramis – Semiramida)

Semiramis – Kaldoniy va Osuriylar xurofotida ma'buda sanalib yurgan bir qiz. Boshi tomoni qiz, tanasi baliq bo'lgan emish. Onasi uni tuqqanidan keyin bir qamishzorga tashlagan. Unda uni kaptarlar o'stirib, parvarish qilganlar. Shu uchun ismi «kaptar» ma'nosida «Semiramis» qo'yilgan. Qal'alar fath etgan, ko'p urushlar ko'rgan, Hindistonga qadar borgan bir fотиha emish.

Misrda bir parixonga fol ochtirgan, o'sha fol to'g'ri kelib, oxirda suvga tushib, yo'q bo'lib ketgan emish. O'rniga o'g'li podshoh bo'lgan. O'zi kechalari dengizga cho'kar, kunduzlari hukm surar ekan.

Bir rivoyatda «Semiramis» turk qizi bo'lib, Eron podshohlaridan mashhur Kayxisrav – Kirni o'ldirgan emish.

Ey dengizning suvlaridan qudrat olgan botir qiz,
Kel, mundagi tutqun qizga yolboraylik ikkimiz!

Sen suvlarning ko'pigidan oq chechaklar terganda,
Sen qilichdan ilhom olib kun chiqishda yurganda
Sening bilan birga chopgan, birga uchgan onalar
Nima uchun bu tutqunlik olovida yonalar?

Sen kunduzlar qizg'in quyosh yog'dusida yonarkan,
Tong otganda tanlaringdan dengiz suvi tomarkan,

Keng dalada qushlar kabi qanot qoqqan onalar
Nega yolg'iz og'ularga – zaharlarga qonalar?

Sen erkaklar kiyimida zo'r qal'alar ochganda,
Otlaringning changlarini Sind bo'yiga sochganda,
Yo'llaringda qon dengizi ko'pirganda, toshganda
Sening kabi istagiga ega bo'lgan onalar
Nega bukun turmushdagi har tilakdan tonalar?

Sen Misrda go'zal Nilning uyqusini buzmasdan,
Nimagadir hovliqmasdan, quturmasdan, qizmasdan,
Yo'lingdagi jonsiz yotgan cho'plarni-da ezmasdan
Qari kohin ma'badiga yurganingda sezmasdan
Kechalarning sirlarini... to'lib yotgan onalar
Nima uchun tongga qadar qon-yosh to'kib qolalar?

«Men dunyoda xotin bo'lib yaratilgan edim-da,
Eng qahramon erkaklardek mo'jizalar ko'rsatdim!» –
Deb yozdirgan so'zlaringni Bo'zqirlarda ko'rdim-da,
Tutqun bo'lgan onalarni qutqarmoqqa ahd etdim!
Bu ahdimga yetmoq uchun sendan kutaman:
Kel, bu yo'lda ko'maklashsang, har to'siqni o'taman!

Ey dengizning tublariga qochib kirgan kaptar qiz,
Kel, mundagi onalarni uyg'otaylik ikkimiz!..

Toshkent. 1922, 21-avgust

KISHAN

Kishan, gavgamdagi izlar bu kun ham bitgani yo'qdir!
Temir barmoqlarningning dog'i butkul ketgani yo'qdir!

Na mudhish, na sovuq — manhus,
na qizg'anmas quchog'ing bor!
Bashar tarixining har safhasida qonli dog'ing bor!

Yumilmas ko'zlaringning har biri bir elni qahr aylar,
Faqat bir borlig'ingdirkim butun borliqni zahr aylar!

Qulf birlan sening erkingda ko'p yillar qolib ketdim...
Faqat har tebranishdan qurtulishlikni umid etdim.

Kishan, gavgamdagi dog'ing hanuz ham bitgani yo'qdir!
Faqat butkul qutulmoqqa umidim endi ortiqdir!..

Toshkent. 1922, 15-sentyabr

QISH OLDIDA

Ko'klam ketidan yozni uzatdik, u-da ketdi.
Kuzning-da bulutli, qora davri kelib – o'tdi.

Barglar yana sarg'aydi, to'kildi... yana bo'shlik...
Qushlar yana to'p-to'p qochalar... qarg'a faqat shod!
Har narsada bir qayg'u, kadar, rangi so'lishlik...
Ichdangina, tinsizgina har narsada bir «dod»...

Dunyo yaratilganda xunuk, chirkin emish-da,
Ko'klam bila yoz unga kiyimlar kiygizarmish.
Kuz hech ko'ra olmas, ichi tor, qizg'in emish-da,
Har narsani so'ldirguvchi qo'lni tegizarmish.

Kuz davrida dunyo kiyimi qolmas emish-da,
Qish chog'ida unga qaramoqlik-da yomonmish.
Bir qarg'a faqat ko'zlarini olmas emish-da,
Qarg'a shu uchun qishda kuyarmish-da, yonarmish...

Holbuki, na kuzdan va na qishdan yuz o'g'irmay,
Har qaysisidan ko'nglim uchun topdim o'yinlar.
Yozlar kabi qishlarda-da g'am rangini ko'rmay,
O'tmoqda quyosh qo'ynida kunlar kabi tunlar!

Dunyo kiyimi yirtiq esa, qayg'u kerakmas,
Kunning birida yerga tushar paxta kabi qor.
Dunyo taniga qor kiyimi nega kelishmas?
Oqlik ichida qop-qora ko'z... o't kabi chaqnar!

Ko'klam kabi qishning-da go'zal gullari bordir,
Yozlar kabi qishlarda-da oltin kechalar bor.
Ko'klam kabi qishning-da go'zal tunlari bordir,
Qishlarda-da yozlar kabi jon – mug'bachalar bor!

Ko'klam-da ketib, yoz-da bitib, kuz-da tugaldi;
Ey qish bobo, chiq o'rtaga, navbat senga keldi!..

Toshkent. 1922, 5-oktyabr

YURT YO'LI

Uzoq... og'ir yo'lga chiqqan yo'lchiman,
Bu yo'llarda qilog'uzim yulduzdir.
Men yurtimning pok istakli kuchiman,
U yulduzning tugalishi kunduzdir.

Tomirlarim olov kabi qaynagan,
Qonlarini kechmishlardan olmishdir,
Bilagimda irg'ib, chopchib o'ynagan,
Unutmakim, oyoqlaring tolmishdir.

Uzoq yo'lning yo'lchisiman, boraman,
Istagimni bu yo'llardan olaman!..

Buxoro. 1922, 12-dekabr

SEVINCHINGNI QUVALA!

Uyalmasdan, tortinmasdan har kishining yoniga
O'ynab kelgan, kulib kelgan ey gunohsiz yosh bola!
Senga hali juda uzoq kirmoq odam soniga,
Shuning uchun sira tinmay sevinchingni quvala!

Yangigina yaproq yorgan erka, toza bir gulsan,
Sening uchun har bir nazar, har qarashing tozadir.
Har bog'chada, har daraxtda sharaqlagan bulbulsan,
Har so'zingni bir farishta qanotiga yozadir.

Bu borliqning qayg'usini anglamagan yosh go'dak,
Poylaringga o'ralashar qayg'u emas, gul-chechak!

1922, 12-dekabr

BITDI

Ber qo'lingni, shu titragan qo'lim bilan so'ng daf'a
Bir qisayin, so'ngra ortiq u qo'llarga tegmoq yo'q.
Ko'zlaringni so'ng martaba tushir xira ko'zimga,
Ko'kragimga kirpiklaring so'ng martaba otsin o'q.

Ko'kimizda hanuz o'chmay qarab turgan yulduzning
Ko'r yuzini, ayriliqning ko'zi bilan sarg'aygan.
Sen ketasan, yulduz o'char, yolg'izlikda tashlangan
O'ksigingga hayot bermas yog'dulari kunduzning.

Ber qo'lingni so'ng martaba yolg'iz qolgan o'ksikka,
Ot o'qingni so'ng martaba alam kutgan ko'ksimga!..

1922-yil

ERKINLIK ISTAGI

Erkin ko'nglim chiday olmas bu siqiq,
Bu bog'langan, bu «egalik» turmushda.
Agar shunday ketaversa, bu aniq:
Tilak uchun qila olmas bir ish-da.

Shuncha chog'lar chidab kelgan ko'nglimga
Bu kungina o'z chizig'i tor keldi.
Go'yo uning qo'l tegmagan bo'yniga
Ip bog'lanib, juda qattiq tortildi.

U intilib, u urinib yotadir
Tor qafasdan qutqargali o'zini.
Tevarakka achchiq qarg'ish otadir,
Bilmadimki, qon bosganmi ko'zini?

Bundan burun ul ko'p og'ir tinlarni
Chidam bilan, tinchlik bilan o'tkardi.
Qarshisida avrab turgan jinlarni
Ko'ra turib qo'ramadi, ketkardi.

Shuning uchun tubanlarning tubani,
Yovuz, buzuv kishilar ham erkincha
Talarlardi, emarlardi-da – uni
So'karlardi orqasidan er-kecha.

U qanday tor, qanday siqiq yerlarda,
Qanday buzuv chiziqlarda bo'lmadi?
U qanday hur, qanday tuban erlarda –
Qilini ham qimirlatmay turmadi?

Endi ul ham tor chiziqdan bezgandir,
Qaytib unga kirishlikni istamas.
U ma'nosiz «egaliklar» ezgandir,
Ular bilan bir tin bo'lsin – turolmas!

U erkinlik, o'zboshlilik istaydir,
Ketga qarab – o'lim bo'lsin – ketmaydir!..

1922-yil

QILICH VA QON

(qit'a)

Qilichim qinda qolmasin, chiqsin,
Tig'iga tillarim tomizsin qon.
Amalim qonli tig'ini yuvsin,
Qolmasin qonni sevmagan bir jon!

QIZLARNING DAFTARIGA

Ko'ngil, tinmas ko'ngil, endi yetar, ko'z tikma gullarga,
Go'zaldir, yoshdir ul gullar... faqat aldanma unlarga
Ki, qizg'anmas, ko'ngil qo'ymas seningdek oqko'ngillarga...

1922-yil

BINAFSHA

(Yoz qayg'usi)

Binafsha senmisan, binafsha senmi –
Ko'chada aqchaga sotilgan?
Binafsha menmanmi, binafsha merimi –
Sevgingga, qayg'ungga tutilgan?

Binafsha, nimaga bir ozroq ochilmay,
Bir erkin kulmasdan uzilding?
Binafsha, nimaga hidlaring sochilmay,
Yerlarga egilding, cho'zilding?

Binafsha,
Ayt menga,
Kimlardir ularkim,
Ignani bag'ringga sanchalar?
Binafsha,
Bir so'yla,

U qanday qo'llarkim,
Uzalar, hidlaylar... yanchalar?

Binafsha, shunchalar chiroyli yuzing bor,
Nimaga uzoqroq kulmaysan,
Binafsha, shunchalar tortguvchi tusing bor,
Ko'nglimga isiriklik to'kmaysan?

Binafsha, yig'lama, binafsha, kel beri,
Qayg'ungni qayg'umga qo'shgil.
Binafsha, sening-chun ko'kragim – erk yeri,
Bu yerdan ko'klarga uchgill!

Binafsha, go'zalim, qayg'ulim, kelmaysan,
Qayg'ung zo'r, qayg'umni bilmaysan,
Menga bir kulmaysan!..

1922-yil

TUN

(Erkin she'r)

I

Tun yomon, tun qorong'i,
Tun qo'rqinch, tun azob!
Tunda eski va yangi
Har narsa xayol va sarob.

Tunning uzunligi,
Chuqurligi ko'p yomon.
Tunning buzuqligi,
Yolg'izligi beomon!

Tunda har narsaning tovushi
Yiroqdan guvillab kelar.
Tunda ko'p chog'lar yuzimga
Jinlarning qo'llari urilar.

Oh, tunning qalin pardasi
Qanday gunohlarni yashirmas.
Oh, tunning tovushsiz na'rasi
Hech jonni qo'rqitmay qolmas!

Tunning yashirin quchoqlarida
O'limlar, qonlar to'lgandir!
Uning aldamchi bog'larida
Qancha yosh gullar so'lgandir!

II

Tinchlanib o'ltirib yulduzdan
Ertaklar eshitmak bo'lsam
Yo o'zim istab topgan qizdan
Bir qarash, bir ko'rish so'rasam.

III

Har yerdan qancha tovushlar
Devlardek na'ra solurlar.
Tegramda nayza – qilichlar
Jonimga hamla qilurlar...

Salqin suv koni – buloqlar
Kunduzlar chanqaganimda
Shir-shirlab ko'nglimni yo'qlar.
Men darrov olmaganimda
Battarroq qaynab oqardi.
Bir ho'plab kunda men ichsam,
Kayfimga qancha yoqardi.
Istardim: qo'yniga qochsam!

Oh, tunda og'u bo'lar, har
Manbadan tomchi suv ichsam,
Oh, tunda nozli buloqlar
Ko'nglimga tarqatalar g'am!

Bu tunda, sevgili yorim,
Qoldingmi mendan uzoqda?
Bilmaysan: og'riqli bag'rim
Qon yig'lar tunda, bu yoqda!

Bu tunkim, sirli, qorong‘u,
Yo‘llarda sharpa-da yo‘qdir.
Ko‘nglimda to‘p-to‘la qayg‘u,
Oh, yo‘llar qancha uzoqdir!

Kel, endi tashlama, qo‘yma,
Bu tunnning qo‘ynida yolg‘iz.
Hijronni boshima yoyma,
Ey tundek sochi qora qiz!..

1922-yil

KET!

Ket, ko'zimni aldaguvchi xoin nur,
Ket, olovli chizig'imdan nari yur!
Ket, zaharli qizg'aldoqni irg'itma,
Ko'nglimdagi so'ng umidni yo'q etma!
Ket, ilohiy vijdonimni bulg'ama,
Butlar bilan tegaramni chulg'ama.
Ket, ey to'qqiz pari ko'zli qora qush,
Yiqiq bo'lgan ko'kragimdan chetda uch!
Ket, sevgimning ulug' yovi, ko'rinma,
La'nat sochib, yonlarimda yurinma.

Eski do'stlar yo'l adashib o'ldilar,
Yangi do'stlar buning uchun kuldilar.
Yangi yo'lga oyoq bosmay to'xtasam,
Bu yo'llarda qutilishlik yo'q desam,
Sen ul chog'da qaysi yo'lga solarding?
Falokatdan qanday tortib olarding?
«Un»ing qo'pol... qiynaguvchi qilig'ing,
Ket, manguilik yo'qqa ko'chsin borlig'ing!
Ket, malaklar dostonini o'qima,
Ket, aslsiz ertaklarni to'qima!
Ket, sevgili ko'kragimga tinchlik ber,
Ket, sening-chun quchoq ochgan qora yer.

Ket, jonimni qiynaguvchi jodu – hur,
Ket, ko'nglimni aldaguvchi yolg'on nur!

1922-yil

ALDANISH

(Разочарование)

Besh yillik yonishim bir yil uchunmi?
Erkalab o'tguvchi bir yel uchunmi?

Ko'zimga ko'ringan sarobmi edi?
Men shunga aldanib tog'larmi oshdim?
Sevgimning bog'chasi xarobmi edi?
Shu bog'cha ichida yo'lmi adashdim?

Ko'zimni o'ragan kiprikmi edi
Yoki ko'k tusida pardami edi?
Ko'ngil shu choqqacha tirikmi edi,
Jonim ko'klardami, tandami edi?

Qo'limni tegizdim.... Odam edi-ku!
Ko'zimda o'ynagan bir nur edi-ku!
Sezgim-da sog', tetik, bardam edi-ku,
Bo'ynimga qo'l solgan bir hur edi-ku!

Nega men sezmadim? O't emasmidi?
Shu o't ichidagi men emasmidim?
Ka'bamga osilgan but emasmidi?
Butni «tangri» degan men emasmidim?

Men uni xayoliy, totli bir sevisht,
Ilohiy bir muhabbat, ishq bilan sevdim.

Besh yill.. Shuning uchun besh yil anglayish,
Yonish, kuyishlarim... oh, endi bildim.

Oh, endi bildimkim, barchasi xayol,
Barchasi bir totli, rohat tush ekan!
Ket, yo'qol ko'zimdan, haqiqat, yo'qol,
Bag'rimga botmoqda og'uli tikan!

Chindan-da men bukun yolg'izmi qoldim?
Chindan-da u o'tli sevgi bitdimi?
Chindan-da turmushdan og'izmi oldim?
Chindan-da umidim butkul ketdimi?

Chindan-da ko'nglimda sevgi o'tlari
Cho'g'siz o'chib qolgan shamdek o'chdimi?
Chindan-da ka'bamning sanam, butlari
Kul-parcha bo'ldimi, butkul ko'chdimi?

Chindan-da men bukun sevmasmi bo'ldim?
Chindan-da muhabbat o'timi so'ndi?
Chindan-da men bukun tikanmi yuldim?
Ko'nglim bu aldanishga, oh, qanday ko'ndi?

Sevgimning yashashi bir yilmi edi?
«G'uv» etib o'tguvchi bir yelmi edi?

1922-yil

«OPPOQ OY»

Quchog'ingda qaltirayman, titrayman,
Ortiq sendan bezdi ko'nglim, «oppoq oy».
Yo'lni ochsang, endi bundan ketaman,
Ko'klam yaqin kelgan deylar, bir qaray!

Ko'kdan tushgan yengil oppoq parlardan
Qudrat qo'li senga ko'ylak to'qiydi.
Uchib kelib uzoq-yaqin yerlardan
Bir to'p qarg'a madhiyangni o'qiydi.

«Ko'klam yaqin!» degan so'zni eshitib,
Ko'zlaringga zamharirdek yosh keldi.
U yoshlaring jumak bo'lib, uyushib,
Osildilar... bo'yning yerga egildi.

Hovuz yuzi ikki qarich muz bo'lgan,
Yosh bolalar tiyg'anishib o'ynaylar.
Uvshib, to'ng'ib masjiddagi chol o'lgan,
Yetim qolgan bolalari yig'laylar.

Jarqishloqning yo'lida ham shaharga
Qaymoq va sut keltiruvchi bir bola
To'ng'ib o'lgan, har kun erta saharda
Shunday qilib bir necha jon yo'qola...

Quchog'ing-da juda sovuq, «oppoq oy»,
Ko'klam kelsin, bir suyunay, bir o'ynay!..

1922-yil

LO'ZON

Marmara bo'ylarida shovqin-suron,
Jinlanib quturmoqda osiy bo'ron.
Bizanta devorlari silkinmoqda,
Bandilar ozodlikka intilmoqda.
Tojdorlar, hukmdorlar siqilmoqda,
Saroylar, saltanatlar yiqilmoqda.
Suvsagan qilichlarning shaqirlashi,
To'plarining toshga tegib taqirlashi.
Qullikka isyon qilgan botir qo'shin
Miltiqlar, to'plar bilan o'ynar o'yin...
Qo'shinning orqasidan isyonchi xalq
Arslondek bo'kirmoqda: «O'lim yo haq!»

Suv ichra... go'zal Lo'zon... go'zal saroy...
Muhtasham imoratlar... ziynatlik joy...
Tramvay... o't-aroba... uchar otlar...
Baronlar... xo'jayinlar... ulug' zotlar...
Talablar... maslahatlar... gaplar-so'zlar...
Asabiy yuzlar bilan qonxo'r ko'zlar...
«Sharqlik ham odammidi?» degan qarash,
Maqsadlar, vazifalar – Sharqni talash...
Aytalar: sharqlik uchun faqat kishan,
Kishanning natijasi – qonsiz kafan...

Tursa butun Sharqda osiy bo'ron,
Kishanni qalinlatar Lo'zon-muzon!..

1922, dekabr

TO'FON

(Anato'li qishloqisining muzaffar o'rdulariga)

Ey Ino'nu, ey Siqarya, ey istiqlol erlari,
Milliy misaq olingancha to'xtamasdan ilgari!

Bilamizkim, jannat kabi tuprog'ingiz yovlarning
Go'daklarni yastaguchi oyoqlari ostida.
Bilamizkim, tovushingiz haqsiz chiqqan dovlarning,
Insofsizcha shovqinlarning, hurushlarning pastida.

Bilamizkim, «madaniyat» beshigida o'tirgan
Jallodlarning butun ta'ma va hirslari sizlarda.
Bilamizkim, «ozodlik» deb shovqin qilgan, baqirgan
Bo'rilarning och ko'zlari oltin to'la yerlarda.

Bilamizkim, ular sizni yashamoqqa qo'ymaylar,
Bilamizkim, qoningizni tomchi-tomchi ichalar,
Bilamizkim, ular sira yuvosh xalqni sevmaylar,
Bilamizkim, tuproq uchun insonlikdan kechalar.

Bilamizkim, siz yo‘qsillar so‘ng chog‘da
Shunday yomon dushmanlarning qo‘lida
Mangu asir, mangu tutqun bo‘lishni
Istamasdan qo‘lga yarog‘ oldingiz.

Bilamizkim, qator-qator qishloqlar,
Siynasiga non to‘ldirgan tuproqlar
O‘t ichinda, shuning uchun o‘lishni
Ortiq ko‘rub, jonni o‘tga soldingiz.
Jonni qonga, o‘qqa, o‘tga soldingiz,
Faqat bu kun totli bir o‘ch oldingiz,
Yana bir qur tarixlarda qoldingiz!

Ey istiqlol, ey Siqarya, ey Ino‘nu erlari,
Yur, mazlumlar to‘fonining o‘ch olguvchi sellari!..

1922-yil

NIMANING HIDI?

Bilmayman: bu hidlar nimaning hidi?
Ruhim hidlash bilan anglagan edi!..

Mav'ud jannatlarning eng go'zali-da,
Eng go'zal malika atirlar sochdi,
Ko'klarning eng nozli o'ynoq parisi
Atir qutisining og'zini ochdi.

Ko'ngilni muloyim qitiqlaguvchi,
O'zida bir turli sir saqlaguvchi,
Bu hiddirkim, horg'in, charchagan dilga
Yangi umid, toza quvvat berguvchi...
Muhabbat bulbuli berildi tilga!

Uzilib-uzilib yig'lagan ko'ngil,
Azaldan yumshoqlik ko'rmagan ko'ngil,
Gullik bog'chalarda yurmagan ko'ngil,
O'zini gullarga urmagan ko'ngil
Azal malagidan bir hid hidladi,
Esirdi, yiqildi, o'zi bilmadi...

Hidsiz tilaklarning totli umidi
Sonsiz havaslarni ko'nglimga soldi,
Oppoq malikaning tarqatgan hidi
Tanimni, jonimni, ruhimni oldi!

Eng totli havaslar sunguvchi hidni
Ruhim hidlash bilan anglagan edi!..

MASTLIKDA

(X. Sa'diyga)

May bu kun shishadan toshib chiqmishdir,
Uning bir tomchisi yerga tushmasin.
Uni xayolimiz amal demishdir,
Amallar majlisdan chetga ko'chmasin.

Maylar shishalarda qo'shiqlar aytib,
Bizning iydimizni qutlab turadir.
Mayning ko'piklari ming qatla qaytib,
Majlis lazzatini so'zlab turadir.

Mayning atrofida eski o'rtoqlar,
Yig'ilib o'ltirib, suhbat qilalar,
Majlis shodligini ko'rib «oppoqlar»
Hurmat yuzasidan salom beralar.

Mayning ko'piklari tutqun o'g'lini
Qayg'u chog'larida yupatib tursin.
Mastlikda o'rganib o'ng va so'lini
O'ksik bolalari u yo'ldan yursin.

Mayning ko'piklari ko'zning qorasi,
Mastlar o'lsalar-da, «eslik» qolg'usi.

ISHQ YO'LI

(Erkin she'r)

Sabrning kosasi to'lgandir,
Bu og'ir ayriliq to'ydirgan,
Oh, qancha azoblar bo'lgandir,
Go'zalim, xabaring bo'lmagan!

Och, axir, ochgilkim ko'ksingni,
Bir nafas o'zimni unutay.
Unutmoq butunlay «o'zlik»ni,
Oh, shundan najotni men topay.

Kechalar, kechalar... oh, sensiz va oysiz.
Bir kecha menga xuddi bir yildir.
Qaytarib aytalar: «Kechalar – ro'yosiz,
Oldingda...» ko'p og'ir bir yo'ldir!

Ey darvesh, bu yo'lda birgina yo'lchi – sen,
Ketaver, bir kuni so'ngiga yetarsen!..

MENIM YO'LLARIMDA

Menim yo'llarimda cho'zilgan tog'lar,
Qorga qo'yin ochgan qator dovonlar...
Ko'zlarim yo'llarga tikilgan chog'lar
Ko'nglimda yo'l yurish istagi qaynar!

Qorga qo'yin ochgan qator dovonlar,
Sizga qarab turib kuchni chog'ladim.
Ko'nglimda yo'l yurish istagi qaynar,
«Yurib o'taman!» – deb belni bog'ladim!

Sizga qarab turib kuchni chog'ladim,
Menim yo'llarimda cho'zilgan tog'lar!
«Yurib o'taman!» – deb belni bog'ladim
Ko'zlarim yo'llarga tikilgan chog'lar...

1923, 15-fevral

BAS ENDI!

Yetar, bas, chekdan oshgandir
Bu qarg'ish, bu haqoratlar!
To'liqdir, balki toshgandir
Tubanlik ham safolatlar!

Qo'limda so'nggi tosh qoldi,
Ko'ngilda so'nggi intilmoq.
Ko'zimda so'nggi yosh qoldi,
Kuchimda so'nggi talpinmoq!

Bu qarg'ish, bu haqoratlar
Kuchimni tortmoq istaylar.
Tubanlik ham safolatlar
O'zimni yutmoq istaylar!

Ko'ngilda so'nggi intilmoq,
Shu holda ketmoq istayman.
Kuchimda so'nggi talpinmoq,
Amalga yetmoq istayman!

Qo'limda so'nggi tosh qoldi,
Yovimga otmoq istayman!
Ko'zimda so'nggi yosh qoldi,
Amalga yetmoq istayman!..

Toshkent. 1923, fevral

CHECHAK

(Bir kechaning esdaligi)

Yangigina yaproq yorib chiqqan chechak
Besh-olti kun har kim uchun tansiq bo'lur.
«Bitdi isi», – deb tashlasa biror tentak,
Har kim tepsa, har kim ezsa, u haqlidir!
Besh-olti kun ko'kraklarda ulug'lanib,
«Men go'zalman, chiroyliman!» – degan gulni,
Yerga tushgach, olib ko'ring... so'lg'inlanib,
O'lim tusli rangi bilan istar cho'lni
Va aytarki: «Agar cho'lda, biyobonda
Bir yovvoyi, hidsiz chechak bo'lsa edim,
Uzib olib yerga urmas har inson-da,
Keng sahroda o'zim yashnab, sarg'ayardim!
Har xoin qo'l meni yerga urmas edi,
Har bir oyoq ko'kragimdan yurmas edi!..»

Toshkent. 1923, 3-mart

JAR BO'YLARIDA

Yana jar bo'ylarida yonboshlab,
Ko'zni atrofga yurgizib qoldim.
Yana seabargalarga gap tashlab,
Tilda qillarni tirgizib qoldim...

Yana do'stlar bilan kulib, o'ynab,
Qayg'uni ko'mmak istadim yerga.
Yana bor-yo'qni munglanib kuylab,
Yana tovushimni quvladim qirga.

Yana jarlarda sakrashib, chopib,
Yana qizlarni quvlashish ketdi.
Yana gullarni yastashib, yanchib,
Ko'kat ustida o'ynashish ketdi...

Yana yumshoq shamol boshimdan uchib,
Yana sochlarni tarqatib ketdi.
Yana o'ylar balandga – ko'kka ko'chib,
Yana umidga yo'l topib ketdi...

Qo'rqa-qo'rqa sekin kulib gullar,
Yana kun tig'ini quchoqlaylar.
Yo'q, faqat munda toza sunbullar,
Shu uchun chin amallar og'laylar...

Quyida suv oqar qo'shiq aytib,
Jimgina tinglamoqda bir tup tol...
«Men o'roz axtaray tubanga ketib,
Sen bu jar bo'ylarida yashnab qol!»

Bu qo'shiqlar menim-da ko'nglimda
Eski o'ylarni qo'zg'atib qo'yadir.
Gul emas, shox-tikon-ku qo'ynimda,
Har bahor bir botib, ezib qo'yadir.

Yana yor bo'ylarida... qayg'u faqat,
Yana yastandi, so'ldi... maysa, ko'kat...

Toshkent. 1923, 8-aprel

ICHKI HISLAR OSTIDA...

(Tansa kechasida qog‘ozdan gul sotib yurgan bir qizga)

Hoy tutash, ko‘p chopdingiz... bizlar tutashdik siz uchun!
Bir kulish, bir jilmayish ortiqmi dersiz biz uchun?

To‘ldi ko‘krakka bu tun gullar, chechaklar, lolalar,
Siz qadab qo‘ymasangiz, bir pulga turmaydir ular...

Jingalak sochlar bilan ko‘z o‘ynatib, gul sanchdingiz,
Oh, faqat, dilda muhabbatdan jarohat ochdingiz!

Gul-chechak ham lolalar bag‘rimda so‘lgay tezgina,
Ko‘p zamon yashnab yurarsiz ko‘p ko‘ngilda sizgina...

Biz faqir... ko‘p aqcha yo‘q... topganni soldik xaltaga,
Har o‘tish, har bir ko‘rish chog‘ida achchiq – bu nega?

Tubda biz munday o‘yinlardan taqir tot olmadik,
Boshqalarday chopchishib, masrur bo‘lib o‘ynolmadik...

Bu kecha ko‘rdik faqat sizni – yurak bir o‘ynadi!
Yozmas erdim, afv etarsiz – ichki hislar qo‘ymadi!

Toshkent. 1923, 13-aprel

YANA ZARAFSHON

Fil minib, o't yoqib o'tib ketdim
Yana ustingdan, ey cho'ziq daryo!
Yana qirg'oqlaringga his sepdim,
Munga sen berma boshqa xil ma'no:

Hisni qirg'oqlaringga sepmoqlik
Menda bir eski, tentak odatdir.
Yosh to'kib tuprog'ingni o'pmoqlik
Keng xayolimda bir saodatdir.

To'rt yog'ing ko'm-ko'k o't va maysa ekan,
Quhog'im shu qadar ochildiki, men
Tanlarimga botib ketib-da tikan
Sezmadim, «gul» dedim... yo'qolding sen
Ko'zlarim oldidan... Qarab qoldim,
Yana yo'llarga och nazar soldim.

Boy tabiat butun go'zalligini,
Bilaman, ko'kragingdan olgandir.
Boy dala maqtanuvchi menligini
Yashnatib, ko'ksinga qadalgandir.
Shu go'zal chehralarga suv emizib
Burilib, aylanib oqib yotasan.
Shu qadar jonlilarga yem yegizib
Qora dashtlar tomon chopib yotasan.

Shu go'zal chehralar kulib yotsin,
Qora dashtlar tomon chopib oqaver!

Tovushing yo'qsul elni uyg'otsin,
Kuchli, loy suvlaring bilan birga
U o'lim uyquasi oqib bitsin!

Yana bir qatla hurmatim senga!..

Samarqand, Temiryo'l bekati.

1923, 29-aprel

KECH KIRISH

Baland-pastlik, katta-kichik binolar,
Qizil, ko'm-ko'k, yashil tomlar ustida
Ola-bula, quyuq-suyuq bulutlar...
Ko'kni qoplab bir tomonda to'plangan!

Kun botadir... tarqov, yoyiq lolalar
Unda-munda bulutlarning yuzida
Sil yuzidek rangi ketib so'liblar...
Qorong'ilik Sharq tomondan qo'zg'algan!

Shom azoni... muazzinning yo'sinsiz,
Kuchsiz tovshi titrabgina cho'zilgan...
Yomg'ir picha yog'ib o'tgan, buzilgan –
Qing'ir ko'cha chetidagi uzun iz...
Qismat izlab har tomonga tarqalgan.

Katta-kichik, yosh-u qari bo'shashib,
Horib, charchab sekingina qaytadir.
Mahallaning bir yeriga to'plangan
Bir to'p bola... turli o'yin o'ynashib,
Ketganlarni kutadir...

Belgisizlik qanotini keng yoyib,
Koinotni quchog'iga tortadir.
Chirog'lar ham jin ko'zidek yiltillab,
Xira qarab, mung'ayib
Ko'rindilar.

Kilkillab –
Yomg'ir suvi yer bag'rida yotadir.

Toshkent. 1923, 5-may

UCH-TO'RTTA YULDUZ

Go'riston, qorong'i, zim-ziyo bo'shliqda
Adashgan bir yo'lchi tasavvur qilingiz!
Qo'rqarsiz! Qo'rqarsiz!..

Va lekin ufqda
Uch-to'rtta yulduzning o'chmasdan yarqirab,
Nur sohib turgani ko'rilsa... dilingiz
Qo'rqishdan bir qadar to'xtar-da, parqirab
Ko'zingiz oldida bir umid ko'rinur.

Shu umid – qutilish tongining nuridir!..

Buxoro. 1923, 1-may

BALANDLIKDA

Oqshom chog'i munda kel-da, sayr et
Kobusi adam bilan fanoni.
Intilma samoga, to'xta, sabr et,
Bu yerda tanib ol oq-qaroni!..

*Buxoro (Amir saroyi: Sitorayi Moxosa).
1923, 4-may*

O'LIMDAN KUCHLI

Qit'a

- O'lim, sendan kuchli boshqa kuch bormi?
Tarafingdan bir marhamat bo'lganmi?
- Mendan kuchli, mendan quvvatlilar bor:
Mana, mendan hech qo'rqmaylar odamlar.

IRFON KELADIR!

*(O'zbek bilim yurtini birinchi martaba bitirib
chiqqan 5 yigitga)*

Shu yigitlarki qo'lga nurli aso
Ushlashib yo'lchilikni ko'zlaylar;
U ulug' yo'lki, bir ulug' sahro,
Chin saodatni shundan izlaylar.

U quruq, kimsasiz, vahm yo'ldan
Charchamay, suvsamay o'tib ketmoq!
Tugamay o'tli intilish dildan,
Bor to'siqlarni yo'q etib ketmoq!

Shu yomon, zim-ziyo uzun kechalar
Bizni yutmoq, bitirmoq istaylar.
Eskilar qutqarishga kelmaylar,
Balki qonlarni tomchilab ichalar...

Toza qonlarga ishtaha saqlab
Kutadir yo'lda och, haris dushman;
U ulug' yo'lni nur bilan tozalab,
Yetasan istagingga, ey irfon!

Chunki sen – yangi, toza bir kuchsan,
Bilaging bir temir, po'lat kabidir.
Chunki sen yog'du-nurga ko'p o'chsan,
Tilaging bir olov, bir o't kabidir.

Sen uchun yo'q: o'lim, mozor, yo'qolish;
Sen uchun bor: hayot, yashash, urunish.
Ezgu istakka to'g'rilab yo'l olish
Va u yo'llarda charchamay yugurish!

Shu tilaklarga zo'r, ulug' hurmat!
Shu yuraklarga so'ngi yo'q himmat!..

Toshkent. 1923, 12-may

YANA O'T

Yana tegramda o't, olov, uchqun;
Yana ko'klarda sor va burgutlar;
Yana qo'zg'almoq oldida tutqun,
Yana sarhadda «Ur, yiqit, tut!»lar.

U og'ir zanjiringni shaldiratib,
Qari Sharq, sen-da qo'zg'alursanmi?
Uyushiq qo'llaringni qaltiratib,
«Madaniyat»ga shop solursanmi?

Yoki o'tgandagi erinchaklik
Yana yillarcha tebratarmi seni?
Yoki bir hovliqar-da erkaklik,
Qonli maydonga tezlatarmi seni?

Qo'zg'alib ketganingni bir ko'rsam,
«Qutularman!» degan ishonch bo'lsa.
Kishaning parcha-parcha to'g'ralsa,
Qutulish izlaringga yuz sursam!

Ruhi yo'q bir «mashina» oldinda
Nega yerlar qadar tubanlanding?
Nega jonsiz temirga bog'landing?
Xorlanish shunchalarmi insonda?

Yana har yonda o't va uchqunlar,
Yana qo'zg'aldi qonli to'lqinlar!..

Toshkent. 1923, 26-may

OY QO'YNIDA

Shaftoli kelinchak,

Uning qo'ynida men tentak...

«Men bog'ingga kirmasdan,

Adoq bo'pti yemasdan.

Muncha to'lib yig'laysan

Men qo'yningga kirmasdan...»

(Xalq qo'shig'i)

Bir tomchi to'kilgan yosh uchun shuncha so'lishmi?

Bu bog'chada gul ko'p edi – so'ldi amalimdek!

Ko'nglingda biror sharpani sezsam edi, guldek

O'lganda-da sen menda ko'rarding sevinishni!

Shaftolida oy nurini ko'rgach yana ruhim,

Oylar kabi yosh davriga suqlar kabi boqdi.

Yoshlik o'zi – sevging kabi – tortilmadi bir zum,

Bir zum o'zi, bir gul o'zi... do'zax kabi yoqdi!

Ko'p titrama, ko'p o'ynama, ko'p qaynama, ey barg!

Hirs ko'zlari sof ko'ksingga og'uli tikandek

Bir botsa-da, yig'latsa-da, dodlatsa-da... mendek

Har ko'zga boqarsangki: «Topilmas toza istak!»

Mendan so'ra: yolg'iz, mana, men aldanib o'tdim,

Har safhasi, har yaprog'i «aldash» bu kitobning!

Bir o'qqa ilinmasmi, tilinmasmidi joning?

Oy qo'ynida tong otguncha senga shuni aytdim...

Bir tomchi to'kilgan yosh uchun shuncha so'libsan,

Aldamchi fano ko'zlara tentakcha kulibsan!..

Toshkent. 1923, 3-iyun

QIZ QO'SHIG'I

O'ksiz ko'ngil qushi
Tushdi qafasga.
Sira yetolmaydir
Erkin nafasga –
Qora kunlar tushdi menim boshimga.

Siqiq qafaslarda
Yayray olmayman.
Jannat bog'lar bor-ku,
Sayray olmayman –
Yomon kunlar tushdi menim boshimga.

Qip-qizil qon bo'lib
Kunlar botadir...
Yomon hidga to'lib
Tonglar otadir... –
Og'ir kunlar tushdi menim boshimga.

Jannat kabi bog'lar
Bulbulsiz qolgan...
Osmon bo'yi tog'lar
Qulunsiz qolgan... –
Qiyin kunlar tushdi menim boshimga.

Ko'z yoshimda yuvsam
Yurtning bag'rini.
Tilim bilan so'rsam
Oqqan qonini... –
Qonli kunlar tushdi menim boshimga.

Hasratim ko'p, elga
Ayta olmayman.
Armonim ko'p, dilga
Joylay olmayman –
O'tli kunlar tushdi menim boshimga.

Qafaslarni buzib
Uchsam osmonga!
Kishanlarni uzib
Yetsam jononga!.. –
Yorsiz kunlar tushdi menim boshimga!

Andijon. 1923, 1-iyul

MEN HAM SEVAMAN!

1

Oydin kechalarda ko'kka ko'z tikib,
Yorug' yulduzlardan sevgi kutdim men.
Har yulduz tig'iga ruh bilan tegib,
Uzun tunlar bo'yi kutib o'tdim men.

Yurganda, turganda har go'zal narsa
Menim ko'zlarimga sevgi ko'rindi.
Sevgiga yot bo'lgan haqiqiy shu'la,
O'tlar, olovlar-chi,
pilpillab so'ndi!

Yigitlik ko'karib yashargan damda
Har yumshoq tovushga tutqun bo'ldim men...
Har go'zal chehraga ko'ngil berganda
Borliqni u uchun qurbon qildim men...

2

Endi u kunlarim o'tib ketdilar....
Endi turmushimda oydin kechlar yo'q.
Vafosiz sevgilar o'chib bitdilar...
Angladim: sevgida har ko'ngil buzuq!

Ko'nglim quruq emas, yana sevgi bor,
Faqat bu sevgida aldanish yo'qdir.

Horgan ko'zlarimda xayol yana bor,
Faqat u xayollar nurdan tiniqdir.

Endi har nafasda yana kuyaman,
Faqat Majnun bo'lib elni sevaman,
Unga hurmat bilan bo'yin egaman,
Boshimni u uchun dorga qo'yaman!..

Toshkent. 1923, 3-iyul

O'ZIMNIKIGA

Ko'p ko'rkam chechaklar o'rab olganda
Behuda hirslarim xiyla qiynadi.
Butun ko'rkamlikni sen menga saqla,
Sendan boshqa gullar «o'z emas» endi!..

Toshkent. 1923, 12-avgust

G'AFLAT

«... Biz olam kitobini yanglish o'qiymiz-da,
«U bizni aldaydir», – deymiz».

R.Tagor

Tonglarning sirlari to'rni keng yoyganda
Biz g'ofil, uyquning qa'rida qolamiz.
To'lgan oy ko'klarda suzilib borganda
Biz qo'pol, to'nglikning qahrida qolamiz.

Yolg'onlar, aldashlar boshlangan damlarda
Uyqumiz ochilib, borliqqa chiqamiz.
Bir zamon qilichlar hech turmas qinlarda...
Shul zamon biz hatto ko'klarda uchamiz!

Derlarki: «Oylarning nurida vafo yo'q!»
Demaslar ularki: «Ayb bizda, biz buzuq!»

Andijon. 1923, 23-sentyabr

SOMON PARCHA

(Kundalik daftarimdan)

«...Dahr bir selobdir mulxaq fano daryosina,
Bizki sargaroniz, ul seloba dushmish xor-u xas.
Chirkinur xor-u xas ul seloba o'ldiqcha ravon,
Yetmadan daryoya rohat mumkin o'lmaz bir nafas...»

Fuzuliy

Topshirdim o'zimni muhitning erkiga...

Muhit girdobida bir somon parcha,
Bir poxol cho'pidek oqib boraman.
Har amal, har ishni «haq» deb boraman,
Vazminim qolmadi bir uzuk qilcha...

Muhit kuchli ekan, egdim bo'ynimni,
Chaqmoqdek yaltirab uchish yo'q endi.
Yolg'on xayollarga ko'chish yo'q endi.
Oqishning yo'liga soldim kunimni.

Na isyon, na to'lqin, na to'fon, na o't –
Ko'zimda og'ir bir taslim nuri bor.
Ey o'tli kechmishim, yuzingni berkit!
Senda shaytonlarning haqsiz zo'ri bor.

Men endi xuddi bir somon parchasi...
Lekin zo'r dengizning cheksiz qo'ynida
Jimgina boradir kirsiz qo'ynimda
Erkin ko'piklarning allaqanchasi!

Kirmayman ko'chaning boshi berkiga,
Chunki taslim bo'ldim muhit erkiga...

Andijon. 1923, oktyabr

KO'RINGAN ALANGA

(Germaniya voqealari to'g'rolik)

Xunuk, buzuq, sovuq yuzlar alanganing bag'rida
Qon o'ynagan ko'zlarini katta ochib turalar...
To'p kishilar alangaga o'zlarini uralar,
Onalarning ko'z yoshlari bolalarning dog'ida.

Ey madaniy, ey faylasuf, ey alloma «kunbotish»!
Yer yuziga kishan yoyib, qullik sepib, oxirda
Bu nima, bu alangalar to'ri bilan o'ralish?
Hech mumkinmi qahr etilsin qahr etguvchi qohirda?..

Yer yuzining har burchida siz bazmlar qurganda
Olam-olam bechoralar botqoqlarda surundi.
Nima uchun atrofingiz alangaga burundi
Qon noqusi sizning uchun yengish mashqin urganda?!

Har tarafda sizning g'olib qo'llaringiz yurganda
Nima uchun olov chiqdi, alangalar ko'rindi?..

Andijon. 1923, 31-noyabr

XAZON

Kuz chog'i... tuproqlar gezarib qoldilar,
Gezarib qoldilar kuz chog'i tuproqlar.
So'ng damda yaproqlar qizarib oldilar,
Qizarib oldilar so'ng damda yaproqlar.

Qarg'alar bog'larda qag'lashib qoldilar,
Bilmadim, kimlarning qismati uzilur?
Yong'oqqa yopishib bir changal soldilar,
Bilmadim, kimlarning umidi yo'q bo'lur?

Ey sovuq ellardan muz kiyib kelganlar,
U qo'pol tovshingiz qirlarda yo'q bo'lsin!
Ey mening bog'imdan mevamni terganlar,
U qora boshingiz yerlarga ko'milsin!

Bilmadim, kimlarning umidi yo'q bo'lur,
So'ng damda yaproqlar qizarib oldilar...
Bilmadim, kimlarning qismati uzilur,
Kuz chog'i... tuproqlar gezarib qoldilar...

1923-yil

O'ZBEK QIZI

Kirgan edim bir kun bog'chaga
Yaproq yanglig' titrab-qaltirab.
Qarar edi ko'zim to'rt yog'imga
Qo'rqa-pisa o'tday yaltirab.

Allaqaydan, deyman, yanglishgina
Yirtqich erim kelib chiqmasin
Yoxud sezib qolib qaynana,
Ustlarimga tog'lar yiqmasin.

Yo'q... ul kuni Tangrim saqladi-da,
Ular meni sezmay qoldilar.
Menga qarab chechak-gullar unda
Sevinib ko'zni soldilar.

Mana bu gul bu kun tongdagina
Chiqqan choyshab – parda ostidan.
Parda yirtib men ham chiqqanimda
To'sib chiqar erim qarshimda.

Mening baxtim qullar baxti yanglig'
Yorug' o'lkalarda yashaydir.
Baxti yiroq, ko'ngli to'la qonlig'
Erkin Sharqning tutqin qizidir.

1923, noyabr

MEN SHOIRMI?

(Tarjimayi holimga)

Xayolim bir uchib ketib qoladir,
Men ham tizginini qo'yib beraman.
Zotan, qandoq qilib tutib turaman?
Eng nozik qilimga tegib qoladir.

Uchadir... uchadir... ming qavat ko'kni
Bir boshdan siypalab o'taveradir.
Zerikmay, erinmay ketaveradir
Ba'zan hovliqtirib jinni yurakni...

Ko'lanka kabidir, o'tgan yeridan
So'ngra qarasangiz, bir nishon qolmas.
Yurgan yerlaridan oziq ham olmas,
Shunda zerikaman uning sayridan...

Bir zamon bir shirin joyga yetganda
Nariga o'tmasdan to'xtab qoladir.
Oshiqdek yastanib, yotib oladir...
Shu chog'da qiynalish boshlanar menda.

Chunki xayolimning ko'zlari bilan
Bir go'zal holatni ko'rib turaman,

Lazzatga g'arq bo'lib, o'lib turaman.
U holni borliqning so'zlari bilan

Anglatish qo'limdan kelmay qoladir.
Shu chog'da tillarim kaldirab ketib,
Borlig'im yo'qlikka g'ildirab ketib,
Deymanki: «Boshqalar bilmay qoladir

Shunday go'zallikni! Attang, agar men
Rassom bo'lsam edi, chizib berardim,
O'xshash nusxa bilan yozib berardim.
Shu ojiz holimda shoirmanmi men?..»

Shoirlik menda bir soyami deyman,
Har bir tushunchamni yoza olmagach!
Rassomdek xayolni chiza olmagach!
Haqir borlig'imga ko'p afsus yeyman...

Xayolim yuksakdan tushib ketadir,
Shoirlik chang bo'lib uchib ketadir...

Qo'qon. 1923, 1-dekabr

SEZGI

Bog'chalarda so'ldi gullar – so'ldi gullar, sezmadim,
Qip-qizarib botdi kunlar – botdi kunlar, sezmadim,
Qayda qoldi qonli qinlar – qonli qinlar, sezmadim,
Sochlaring bog'lab olib, bog'lab olibdir sezgini!

Bir yiroq yo'lkim, uning yo'qdir keti – yo'qdir keti,
Chang va tuproq bo'ldi, ketdi... unda ko'plarining beti,
Ming jahannamdir, jahannamdir uning ikki cheti,
Bir kuni o'lgay adoshib qon muhitning kelgini...

Ko'zlarimni men tikib qoldim – tikib qoldim unga,
Lolagullarni ekib qoldim – ekib qoldim unga,
Toza ummidni tutib qoldim – tutib qoldim unga,
Chunki men ko'rdim, ko'rib qoldim kerakli belginil..

Qo'qon. 1923, 9-dekabr

DAMLAR...

Dam bo' lurki, qalbim – tongning shamoli
Qarshisida qaltiragan yaproqdek –
Asta-sekin titrab ketar... men ham tek,
Jim qolaman unga quloq solgali,
Butun esim, sezgim bilan tolgali...

Ba'zan xayol etagini tutqizmas,
Yot yerlarda o'z boshicha yo'q bo' lur.
Shunda es ham qalb tiliga tushunmas,
Boshi qotar, qo'pollanur, to'nglanur.

Shunda birdan g'aybdan tovush: «Ey shoir,
Quruq qolding saodatli damdan!» – der,
«Damdan!» – der...

Andijon. 1923, 14-dekabr

RAQAMLI SEVGI

(«Naylaram» kuyiga)

Bir va ikki, uch va to'rt, besh, olti, yetti, sakkiz, o'n
Siynalarni yo'llaringda yostab o'tsang sen butun,
Yangi-yangi siynalar tursa qator ezmak uchun,
Shunda ham bo'lmasmi bir shafqat, tarahhum, qizg'anish?

Xoli bog'da, kuchli boda, xush shaboda bir kecha...
To'lgan oyning nurlari o'psa sochingdan tonggacha,
So'ngra oppoq bir bulut boshingda yursa shomgacha,
Shunda ham ko'nglingda sezmay-sanmi ozroq uyg'anish?

Yuzlaring bir, ko'zlaring o'n, so'zlaring ming aldadi,
Borligingda aldamoqdan boshqa narsa qolmadi.
Ko'kragingda qizg'onishning yellari qo'zg'olmadi,
Shul sababdandurki ko'nglimda umrlik o'rtanish...

O'yna, kul, guldek egil yovlar uchun, yovlar uchun...
Biz yotaylik yo'llaringda... yasta, tuproq qil butun.
Bir va ikki, uch va to'rt, besh, olti, yetti, sakkiz, o'n –
Siynalarning haqqi yolg'iz yo'llaringda yastanish...

1923, dekabr

QUSHNING HADIGI

1

Qush bechora qo'rqadirkim, uyasidan ayirgaylar,
Uyasidan ayirmoq-la qanotini qayirgaylar.

Mayda simdan silliq qilib, mohirona to'qilgan bir
Qafas topib, darchasini ochib derlar: «Maskanga kir!»

2

Miskin qush ham yangi maskan chekasiga qo'nib olar,
Maskaniga ko'z yugurtar, tegrasiga nazar solar

Va ko'rarkim, maskan o'zi moshinada quyulmishdir,
Uni hozir qilmoq uchun ko'p zehniyat sarf bo'lmishdir.

Darchalari mahkamgina, puxtagina, xotirjamlik,
Suv ichgali, don yegali teshiklar bor kichik-kichik...

3

Simlar bilan ishi yo'qdir, chiqmoq uchun uchib ko'rar,
O'rmonlarning xayolida har tomonga o'zni urar.

Tomni teshib chiqmoq uchun shiplarga ham ko'p ilinar,
Unday qilib bir intilar, munday qilib bir intilar.

4

Faqat zaif vujudini qancha ursin devorlarga,
Balki uning yumshoq tani to'lib ketsin ol qonlarga,

Devorlarning sezgisi yo'q, tuyg'usi yo'q, tovush bermas;
Tegra butun ruhsiz gavda:
«Nechun mundoq bo'lding?» – demas.

5

Uning butun tasallisi to'lib-toshib sayramoqdir,
Ko'm-ko'k dala-o'rmonlarni eslab-eslab yig'lamoqdir,
yig'lamoqdir!..

O'sh. 1924, 3-fevral

O'SH KECHASI

Qop-qorong'i kecha.... Chiroqlardan
So'nggi nur ketdi. U... yiroqlardan
O'kirib, guvlagan tovush keladir,
Kechaning keng sukutini tiladir...

Nima?

Qanday tovush bu?

Bilmayman.

Qulog'imni sira ololmayman.

Balki, bir to'p ajinaning qo'shig'i,
Yoki alvasti tovushining cho'zig'i,
Yoki tog'larda dev botir o'ynar,
Yoki sahroda bo'rilar to'yi bor...

Kechaning, balki, yig'lagan dodi,
Balki, kunning alamli faryodi!..

O'sh. 1924, 7-fevral

KO'KLAM KELADIR!

Ko'klamoyim yo'lga chiqqan, ko'klamoyim qo'zg'algan;
Ko'k ko'ylakning bitishiga uncha ko'p ham qolmagan!

Tiniq havo... ko'k yuzida oppoq harir pardadek
Oq bulutlar unda-munda yoyilganlar parishon.
Shu'lalarning aksi bilan yiltillagan ignadek
Kun tig'lari qarashlarga o'tkir-o'tkir sanchilgan...

Qip-yalang'och daraxtlar ham quchoq ochib, ko'z tutib
Ko'k ko'ylakning bitishini chidamasdan kutalar.
Qarg'alar ham qishda qilgan gunohlarni unutib,
Uzr aytmasdan, indamasdan uchib-uchib ketalar.

Sezgilarni uyg'otguvchi hidli gullar to'planib:
«Biz ham yo'lga chiqdik!» – deya yuborganlar bir chopar.
Gul hididan rizq emguvchi jonivorlar uyg'onib,
Erta-indin bog'chalarga, chamanlarga tarqalar.

Ko'klamoyning ipak ko'ylak etaklari sudralib,
Qora yerning boshlarini silab-siypab keladir.
U silashdan, u siypashdan quvvat olib, kuch olib
Qora yer ham ko'ksidagi oltinlarni beradir.

Ko'klam bilan yurtimga ham bir ko'karish kelsaydi,
Ko'ngillar ham havolardek ko'klam hidi bersaydi,
Dillarga ham havolardek ko'klam ruhi kirsaydi!..

Andijon. 1924, 18-fevral

BAHOR VA MEN

Bahor keldi... lekin uning davrida
Ketib qoldi bahorlarning sultoni.
Umid undi raqibimning bag'rida,
Ortib ketdi kelgusiga iymoni.

Bahor chog'i... Raqiblarim ketarlar,
Lekin menim hasratlarim ketmaylar.
Bu raqiblar meni malul etarlar,
Fig'onlarim sultonimga yetmaylar!..

Qo'qon. 1924, 18-mart

OLQISH

(Privet)

(V.M. ga)

Olqishim senga, ey go'zal ko'klam,
Yana borliqqa yangi ruh berding.
Yana ko'nglimga uyqudek kirding,
Uyqudek bir o'pay, o'pay men ham!

Yangi barglarni ko'rganimda ko'zim
Yana umidga oshiyon quradir,
Yana ma'niga tomchilar quyadir
Lablarimda qurib yotuvchi so'zim.

Sap-sariq, loyqa suv bilan birga
So'zlarim oqsa-ketsa cho'llarga.
Asta-sekin quyilsa ko'llarga,
Jimgina kirsas, singsa och yerga.

Loyqa suvni emib olib yerlar,
Yoysalar bir gilam chechaklardan,
Tutsalar bevafo etaklardan,
Istagimni bilib olib erlar...

Tong shamolini quvlab ketsak
Qo'zg'olib erta tong otar chog'lar.
Dala yo'llarida o'ynashib ketsak
Qaltirab o'ynaganda yaproqlar.

Tol – kelinchak ochib go‘zal yuzini,
Endi kulmakka boshladi ozroq.
Hali sel yog‘magan... faqat munchoq
Xiyla to‘ydirdi qo‘shnining qizini.

Sep yoyilsaydi... bir tutam ko‘m-ko‘k,
Novdadan sochlarga bog‘lardi.
O‘zini xon yigitiga chog‘lardi,
Sochpopuk belda o‘ynasa... silk-silk...

Anglatar gul bilan hikoyasini,
Tol – kelinchakka bog‘lanib bulbul.
Rashkidan qaltirab turib sunbul,
Gulga der: «Xushtoring chaqirdi seni!»

Gul dog‘i uyg‘onib qish uyqusidan,
Uzatar keng chamanga soyasini.
Eshitib ishqning hikoyasini
Ko‘p bahorlarni o‘tkazar
Esdan!

Shu bilan uyg‘onib ketib butkul,
Har kecha yangi bir kiyim kiyinar.
Har kecha yangi tig‘ bilan tilinar,
Tilinar har daqiqa bir bulbul.

Senga saqlar butun umidlarini
Yer kelinchaklari – asiralari.

Sendadir ozgina nasibalari,
Och ularning qorong'i dillarini!..

Uyqudek bir o'pay, o'pay men ham,
Yana ko'nglimga uyqudek kirding.
Yana she'rimga bir chechak berding,
Olqishim senga, ey go'zal ko'klam!

Toshkent. 1924, mart

ISTASH

Ko'nglimga yaqin narsani izlab kecha-kunduz
Har yoqqa qarayman.
Tong vaqtida nur to'kkuvchi yolg'izgina yulduz
Aytarki: «U menman!»

Men unga ishonmoqchi bo'lib o'ynataman ko'z,
Ul ham kula boshlar.
Shul choqda devorlar ichidan qayg'uli bir qiz
Yig'lab kela boshlar.

Ul munda, yovuqda, shu uchun tez burilib men:
«Hoy yer qizi!» – deyman,
«Ko'nglimga yaqin yulduz emas, boshc emas, sen,
«yer yulduzi», – deyman.

Bu so'zni eshitgach, qochadir ko'kdagi yulduz,
Albatta, arazlab.
Ham jim bo'ladir yerdagi bechora, g'arib qiz,
Go'r og'zini izlab.

Ko'k yulduzi izsiz edi, yer yulduzi kuchsiz,
Har ikkisi ketdi.
Ko'nglimga yaqin narsani izlab kecha-kunduz
Oy-yillarim o'tdi...

Andijon. 1924, mart

YANA KO'KLAM

Yana men senga qaytdim, ey ko'klam,
Chunki borgan sari yuzing ochilib,
Chunki borgan sari hiding sochilib,
Sil ko'ngillarga baxsh etar malham!

Kechaning sirli qo'yniga bekinib,
Kechaga totli bo'salarni berib,
Yuzidan pardalarni irg'itgan,
Dunyoga bir kelin kabi chiqqan

Turli tushlardagi chechaklarni
Ko'rsam, ayniqsa, tong otar chog'da,
So'ngra kun qon sochib botar chog'da,
So'nggi nur o'ynagan teraklarni –

Shunda shabboda-qiz bilan birga
Quvlashib o'ynaganda yaproqlar,
Shu juvon toldagi quruq bir shox –
Qup-quruq gavdasin tutib yelga –
Qaysi ko'klamni, bilmadim, yo'qlar?
Kimga hasratini anglatar?!

E voh!..

Toshkent. 1924, 31-mart

SHAFTOLIGA

O'n sakkizga kirgan qishloq qizlarining yuzidek
Qip-qizargan yuzlaringdan bir o'pish ber, shaftoli!
Senga qarab turganimda – bir ozgina bo'lsa ham –
Bo'lmas kabi, yo'q kabidir... umidimning zavoli!

Umidimning zavoliga qon yig'lagan ko'zlarim
Yoshlarini yuzlaringga tomchi-tomchi to'kdimi?
Yoki sevgi armonida shahid bo'lgan yigitning
Yesir ruhi qoni bilan lablaringdan o'pdimi?!

Mayli, sevgan oshiqlaring yuzlaringga to'ymasin,
Lekin raqib lablaringga lablarini qo'ymasin,
Zaharini quymasin!..

Qo'qon. 1924, 3-aprel

BAHORDA

(*Talabalarga*)

Bahor keldi... tabiatning qo'llari
Daraxtlarga ipak ko'ylak kiygizdi.
Yer ham so'lgan ko'katlarni tirgizdi,
Yashillandi dalalarning yo'llari.

Tut tagida qaynab yotgan choydoshcha
Chaqiradir ishlab yotgan dehqonni.
Bir chekaga tashlab qo'yib ketmonni,
U ham sherik dehqoniga der: «Kulcha

Bo'lmasa ham, zog'orangni olib kel,
Nari-beri choyni ichib tashlaylik,
Innaykeyin jo'yak ola boshlaylik.
Choydisha ham bir siqim choy solib keli!»

Bir ozgina choy ichishib, dam olib,
Yana o'sha og'ir ishga tusharlar.
Shomga yaqin ishlaridan bo'sharlar
Va qaytarlar horib, charchab, sudralib...

Uzun qishni kitob bilan o'tkazgan
O'qiguvchi yosh o'rtoqlar, hormanglar!
Ko'ngillardan g'am va g'ashni ketkazgan
Bahor chog'i yayrashdan ham qolmanglar!..

Qo'qon. 1924, 23-aprel

SUHBAT

So'rash:

Nega yer qo'yniga tushib qolding
Yuksak o'rningdan, ey go'zal yaproq?
Nega och bag'rini quchib qolding?
Seni tez so'ldirib ko'mar tuproq!

Qaytarish:

Sog'inib yerni bag'riga tushdim
Yuksak o'rnimdan, ey ziyrak tutqun!
Kuchli sevgim bilan o'pib-quchdim,
So'ldirib bu kun, undirar bir kun!

Qo'qon. 1924, aprel

VAHM

Kechasi oydinga, oyning ham xiraroq vaqtida
Na uchun ko'zimga haybatli ko'rinding,
Ey mening ayvonim oldida tek turgan

birgina tup archa?

Keyincha yuzingga oy nuri oqdi-da,
Butunlay boshqa xil kisvaga burinding.
Yuzingga termulib, indamay tek turgan
Ko'zimga nimalar gapirding yashrincha?

Yolg'izsan, bir tupsan oydin kech qo'ynida,
bog'imda, ey archa,

Lekin men borliqning tamomi shaklini

yuzingda ko'rdim-ku shu kecha!

Bir tupsan, yolg'izsan, yakkasan shu bog'da,
Yer osti-ustida bor qadar archalar birlashdi

Sen bilan shu chog'da,
shu chog'da!..

Qo'qon. 1924, aprel

JAVOLASH

(Bir o'limning izi)

Dedilarkim: «Vafot etdi Javolash!»
Tanlarimda cho'ziq, og'ir bir titrash
Boshlandi-da, yaproq kabi cho'zildim,
Bir qancha chog' tushunchada yo'q bo'ldim...

Hoy qushlardek uchib yurgan yengil jon,
Gavdang endi tuproqlarga qo'yildi,
Izlaring ham yer betidan yuvildi,
Faqat ruhing ketmas ona bag'ridan!

Boshqa dunyo tortganida o'ziga
Unamoqdan boshqa yo'ling bo'lmagan.
Oz bo'lsa-da bir marhamat qilmagan,
Ma'yus-ma'yus qarasang ham yuziga...

Dedilarkim: «Vafot etdi Javolash» –
Qalb ko'zidan chiqib ketdi qator yosh...

Qo'qon, Temiryo'l bekati.
1924, 9-may

QUCHOQ – TUPROQ

Qorong‘u tunlarda quchoqlaganim
Ey qattiq tuproqlar, oydin tunlarda,
Ufqimda yulduzlar porlab kulganda,
Sizda shodlik bilan ag‘anar chog‘im

Unutdim bir nafas qora kunlarni,
Shu chog‘da sizdan ham sevinch kutaman.
Uzating, uzating yangi gullarni!
O‘zimda yo‘q bo‘lib erib... o‘paman!

Ko‘milib yotasiz jonsiz gullarga,
Siz ham, ey joni bor, qoni bor gullar!
Hojat yo‘q shu choqda ja‘liy to‘rlarga,
Haqiqiy hislarga to‘sqindir unlar...

Vahm emas, siz bo‘ling «qiz» chog‘laganim
Va tuproq ustida quchoqlaganim!..

Andijon. 1924, 18-may

KATTA YO'L BO'YIDA UCHRAGAN YAPROQ UCHUN

1

Yaproq, yaproq... butoqlarda
Qaltiragan varam yaproq.
Yuzlaringni so'ng choqlarda
Butun bosib ketgan tuproq!

Ot o'tgan-u chang chiqargan,
Changlar kelib senga qo'ngan.
Qo'ngan changlar qolavergan,
Shular bilan ranging o'nggan.

Yana har kun yo'ldan o'tgan
Har oyoqdan chang qo'zg'alar,
Keng ko'chadan ko'tarilgan
Har bir zarra senda qolar...

Sening ko'm-ko'k toza yuzing
Ko'zga taqir ko'rinmaydir.
Shaftolimi, olhirotmi,
Ko'ksultonmi, kimsan o'zing?
Tiriklikdan nishon bormi?
Nega sira bilinmaydir?

2

Seni siypab, erkalatib
 Asta-sekin ko'kartirgan
 Go'zal ko'klam... o'tib ketdi!
 Hozir yozning eng yetilgan,
 Qirchillama vaqti yetdi,
 Sen yotasan changga botib...

Erta-indin qovog'ini
 Burushtirib kuz ham kelsa,
 To'plab idish-oyog'ini
 Sekin-sekin yoz ham jilsa,
 Chang ostida sarg'ayasan...
 Bir pirpirab yerga tushib,
 Kechalari to'ngib, ushib,
 Oxir yerga yem bo'lasan...

3

Aynib berib havo, agar
 Hozir yomg'ir yog'sa edi;
 Betingdagi sariq changlar
 Loyqalanib oqsa edi.

Yozning alvon ko'ylagiga
 To'yib-to'yib qarar eding.
 «Bir gulman-ku men ham unga!» –
 Deb maqtanib yon-beringga
 Bir ozgina yayrar eding!

– Sevinchi ber!

Ko‘k yalangga
Qora bulut chodir qurdi.
Yuzingdagi qalin changga
Tomchi-tomchi nam yugurdi!

Oq tomchilar tasbeh yanglig‘
Cho‘zilishib, chizildilar.
Seni ezgan tuproqlar ham
Ko‘kdan tushgan to‘qmoq bilan
Xo‘b yanchilib, ezildilar!

Chang ostidan chiqmoq bilan
Silkinishib, bir jonlilik
Ko‘rsatarlar tegrangdagi
Alamzada yaproqlar ham!
Shudir yozning asl rangi!..

Toshkent. 1924, 25-may

EY BULUT!

(Sayohat esdaliklaridan)

Dalalar – qirlarda, adirning yonida,
Har turli yovvoyi ko‘katlar qo‘ynida
Uxlagan yo‘lchini nimaga uyg‘otding?
Ne uchun ko‘zingdan sadafdek yosh to‘kding?

Bevafo bir etak qo‘lingdan chiqdimi,
Yo go‘zal maskaning ilonga in bo‘ldi?
Yo erkin ko‘nglingni tiriklik siqdimi,
Yo sevgan go‘daging bo‘riga yem bo‘ldi?..

Har holda, men kabi bir sayoq – telbasan,
Yuzingga hech qayda bir eshik ochilmas.
Sen qochgan yo‘l bilan, odatda, qochilmas,
U yo‘l ham – boshqadek – mahv etar... bilgaysan!..

Adirning tepasi bir ozroq joy berdi,
Kiprikni kiprikka qo‘ydim-da yoyildim.
Shu chog‘da ko‘klarda ko‘lankang ko‘rindi,
Tush bilan ko‘rishar-ko‘rishmas ayrildim...

Ko‘zimda sen kabi uyqu yo‘q, ey bulut!
Istayman o‘limdek umrli bir sukut!..

Chimkent. 1924, 2-iyun

GULSARA

Termak istab bir-ikki dasta chechak
Gulsara chiqdi qo'shni boqchasiga.
Ilashib bir tikan – shox orqasiga,
Yirtilib qoldi shunda shohi etak...

Gulni bermoqchi bo'ldi sevganiga.
Sevinib, hovliqib, shoshib keldi:
«Mana, bir arzimas hadya», – dedi,
Sevinib, gerdayib shu qilganiga.

Sevgani ko'rdi: yirtilibdir etak!
Dedi: «Kimlar bilan quvishding sen?»
Dedi: «Yolg'iz tikanni ko'rdim men...»
Dedi: «Menmas sen o'ylagan tentak!»

Yerga – tuproqqa tushdi guldasta,
Sindi qiz qalbi shunda birpasda.

Chimkent. 1924, 13-iyun

YOZNING TUGALISHI

Alvido, ey qulochga sig'mas yer!
Alvido, ey ko'katga ko'krak qir!
Sen-da so'lmoqqa yuz tutib qolding,
Men-da ketmoqqa ko'z tutib qoldim...

Alvido, «Munda qol!» – degan ko'krak!
Ko'p og'ir sendan ayrilib ketmak!..

Chimkent. 1924, iyun

QIRDAN AYRILISH

(Sayohat esdaliklaridan)

Shu qadar go'zal va keng qirda bu kun g'am bor,
Xuddi qirning o'zidek katta va tuganmas bir g'am.
Ba'zi bir kun uning ahvoliga ko'klar yig'lar,
Hayfkim, yashnata olmas uni undan kelgan nam...

Qancha sillarni tuzatgan edi bu keng siyna,
Lekin o'z dardiga darmon topa olmay... so'ldi.
Navbahor ko'ksiga bir choq sepini yoygan edi,
Endi kun tig'i bilan bag'riga sanchar igna...

To'lgan oy nurlarini yerga sochib qo'yganda
Tun bilan dard ichishib men ham ko'ksida yurdim.
Koinot chachvonini yerga olib qo'yganda
Kunning avvalgi, go'dak tig'iga yuzni burdim.

Qir butun sirlarini menga ochib bergan edi,
Unda ham men kabi bir sevgi balosi bordir.
Sevgida men kabi ag'yoriga ko'ngil tordir,
Shu ko'ngil torligidan erta xazonga kirdi...

O'tsa qish, kelsa bahor... yashnasa, unsa bu qir,
Yana kelsam, yana ko'rsam, yana yursam... yana bir!..

1924-yil, iyun

SOZIM

Nafrat o'lkasidan hijrat qilganman,
Ulfat diyoriga maskan qurganman,
Yuzimni o't emas, gulga burganman,
Samoviy zavqlarga to'lib turganman
Bulbullar sevgini maqtagan damda!

Chechaklar o'sgusi ko'z yoshlarimdan,
Bo'g'inlar ungusi o'ylashlarimdan,
Qalblar yumshagusi sayrashlarimdan,
Sevgi chamanida yayrashlarimdan
Jannatlar yaratgay tashlangan janda.

Tilingan tillarga qon yugurgusi,
Bo'shalgan inlarga jonlar kirgusi,
Tikanli bog'chalar chechak ko'rgusi,
Haq yo'li, albatta, bir o'tilgusi
Jandalar tanimga tekkan kunlarda!..

O'sh. 1924, 14-avgust

YER ASIRALARI

Yer asiralari, yer asiralari!
Oltin bilavzuklar, yoqut marjonlar,
Sadaf donalarmi tasallilari,
Qo'rg'onmi, devormi nasibalari,
Kun sanab o'tarmi oy-u yillari,
Tilga kelmaslarmi shu qadar jonlar?

Yer asiralari, go'zal tonglarning
Sochidan ko'ngilga quvvat olingiz!
O'zingiz tirishib, bevijdonlarning
Ko'nliga erk uchun ilhom solingiz!

Yer asiralari, yer asiralari,
Yosh to'kib yig'lashmi nasibalari?!

Andijon. 1924, 24-sentyabr

YANGLISHASIZ!

Siz deysizkim, men ko'klarni o'ylayman,
Yer betiga sira nazar solmayman!
Yanglishasiz: men ko'klarga berkingan
Yer qizidan xayolimni olmayman...

Qo'qon. 1924, 28-sentyabr

PARANJI

Ko'klam chog'i bo'lsa,
Oy to'lsa,
Yulduz kulsa,
Seni shunda ko'rsam.

Bir dasta gul bersam,
Olsang,
Mast nazar solsang,
Bir nafas birga qolsang,
Abadiy zavqlarga to'lsam!..

Emsak
Yulduzlardan nur!
Kiysak
Shu'lalardan to'r!
O'ynasa, kuylasa
– Tiniq ko'ldan chiqib –
Bir to'p pari – hur!

Hoy qiz!
Hoy qizga o'xshagan juvon,
Yur!
Kim seni o'ylasa,
Borlig'imni yiqib,
Yerlarga ko'milsin!

Yo'q bo'lsin,
Yo'q bo'lsin,

Yo‘q bo‘lsin
Paranji!
Yirtingiz!
Go‘rlarga eltingiz!
Yondiring chimmatni,
Bo‘g‘masin,
To‘smasin
Tabiiy ziynatni!

Yo‘q bo‘lsin,
Yo‘q bo‘lsin
Paranji!
Ochilsin,
Gullasin,
Yashnasin
Paranji ostiga berkingan,
«Menga ham erk!» – degan
Inju, inju!..

Qo‘qon, 1924, 1-oktyabr

IKKI O'T O'RTASIDA

«Между двух огней»

(ruscha bir asardan)

Bir tarafda sening ko'zing kulmoqdadir, ey yulduz!
Bir tarafda jigarimni tilmoqdadir, go'zal qiz,
Sening o'tkir ko'zlaring!

Yuksakdagi abadiyat quchog'ini ochadir,
Quyidagi yonib-o'chish hidlarini sochadir;
To'g'ri ekan so'zlaring –

Ey har zamon odamlarni yuksalishga chaqirgan
Va bu qo'pol miyalarga sig'olmagan hur vijdon!

Qo'qon. 1924, 5-oktyabr

CHIROQLAR

(R. Tagordan)

Bir ayvonning tokchasida
To'la nurli chinni chiroq
Poril-poril yonar edi.
Nurlar sohib quchoq-quchoq,
O'ziga xo'p bino qo'yib,
O'z nurini o'zi suyib
Tig'larini sonar edi...
Oy bulutning orqasida.
Yaqinida sopol chiroq
Yog'larini so'ra-so'ra,
Devorlarga tutunini
Buruqsitib ura-ura
Yonib turar edi. Biroq
Qarg'ab-qarg'ab shu kunini
Bag'ri ezik...
Dedi: «Opa,
Bu kun oyning nechasidir?
Qaysi oyning kechasidir?»

Chinni chiroq xafa bo'ldi,
Sassiq tutunlarga to'ldi.
«Senga «opa» bo'ldimmi men?
Men kimman-u, kimdirsan sen?
Sen, adabsiz, «opa» deysan,
Kimligingni o'ylamaysan!» –
Deb qoshini chizib ketdi,
Bechorani ezib ketdi.
Qarg'ish endi qizgan choqda...
Oy ko'rindi ochiq yoqda!
Buni ko'rgach chinni chiroq
Lablarini tishlab qoldi.
Kulib turib sopol chiroq:
«Singlim, holing qalay?» – dedi...

1924-yil

ISHQ VA MUHABBAT

Bo‘ron keldi, chaqmoq chaqdi, o‘t bo‘ldi,
Ajinalar, shaytonlarga em bo‘ldi.
So‘nik amal yulduzimning yog‘dusi
Devlarimning ajdariga yem bo‘ldi...

Hasrat nadir, mehnat nadir, o‘ylamay,
Tilagimni ko‘targanman yelkamga.
Tashlamasman tog‘- Toshlar uchrasa
Yoki o‘zim tutilsam-da bezgakka.

1924-yil

SIRLARDAN

1

Bir tutam sochlaring mening qo'limda;
G'ijimlab o'paymi yo tarab ochay?
Sir deb saqlaganing mening qo'ynimda,
Sir deb saqlayinmi yo yelga sochay?

Sochilgan sochingday sochilsa siring,
Anor yuzlaringni kimga tutasan?
O'zing-ku: «Ularda vafo yo'q!» – deding,
Nimaga ularni tag'in kutasan?

2

Ochilgan qo'ynimda to'lg'angan taning
Ko'nglingdan qilcha ham hid yetkizmasa,
– Menga yaqinlashma! Ey tirik bo'sa!
«Sevdim», – deganlaring yolg'ondir sening!..

Toshkent. 1925, 19-yanvar

BOYCHECHAK

Ko'klam qo'shiqlaridan 3

Boychechakning bolasi
Ochdi yuzini.
Suvga chiqqan xolasi
Ko'rdi qizini!

Boychechakning bolasi –
Yetimcha bir qiz...
Uning o'gay onasi
Juda yomon, tez!

Boychechakning bolasi
Yulib olindi.
Yurtning ko'zi olasi
Juda sevindi!

Boychechakning bolasi
Har uyda kuldi.
Go'daklarning xaltasi
Non bilan to'ldi!..

Andijon. 1925, 18-mart

KO'KLAM YOMG'IRI

Ko'klam qo'shiqlaridan 1

Uch kunlik yomg'ir
To'xtadi bazo'r;
Bulutlar ko'chdi.

Kech kirgan chog'da
Tol shoxlariga
Shu'lalar tushdi...

Havoning yuzi,
Zaharli ko'zi
Muloyimlashdi...

Sharqning malagi –
Nay kamalagi
Ko'kka ulashdi...

Tolda sochpopuk,
Qiz ko'ngli «po'k-po'k»...
Taqmoq istaydir!

O'rtoqjonini,
Xayrixonini
«Ha» deb qistaydir...

Lekin shu'lalar
Singib boralar...
Oqshom to'r soldi.

Sochpopuk taqish,
Yigitga yoqish...
Erta qoldi!..

Andijon. 1925, 22-mart

KUZ GULIGA

Rangi o'chgan,
Umri kechgan
Kuz guli,
Bu yo'li
Pastroq egil,
Menga bir o'pish bergil!

Burun yoz edi,
To'la noz edi,
Endi kuz keldi,
Qadding egildi,
Ranging so'lmoqda,
Yoshlar to'lmoqda
G'amli ko'zingga.
So'lg'in yuzingga
Kimsa qaramay,
«Uzayin», – demay...
O'tib ketmoqda!
Kuz yetilmoqda,
Qishdan chopar bor,
Yomon xabar bor!..

Endi noz qilma,
Nozlanib kulma!

Kel, labimga kel,
Bir ozroq egil,
Bir yayrab o'pay!
Shunga esirib,
Ruhingga kirib
Ko'klamga yetay!..

Andijon. 1925, 21-mart

KO'KLAMDAN XABAR

Ko'klam qo'shiqlaridan 2

Baqa sayrasa,
«Vaqqa-qa», – desa,
«Ko'klam qo'zg'al-di!» –
Deb xabar bersa,
Shunda ham ko'nglim ancha yayraydir!

Ne uchun yaproq choyshab yoymaydir –
Tanlariga qon
To'lib qolsa ham,
Ko'kragiga jon
Kirib qolsa ham?

Ey go'zal ko'klam,
Sudralma sen ham!
Yugurib, yelib,
Tezdaroq kelib,
O'pib ol bargni,
U erinchoqni,
Ochsin ko'zini,
Alvon yuzini!..

Andijon. 1925, 17-mart

BEZGAK QO'YNIDA

Uch kun bo'ldi, suv kelmas,
Ariqlardan «g'uv» kelmas,
Shamollardan «huv» kelmas
Chanqaganimda...

Nega kuldim – bilmadim.
Xursand bo'ldim – bilmadim.
Yoshga to'ldim – bilmadim
O'ynaganimda...

Suv kerakmas, yor kerak,
Yor emas, diyor kerak,
Diyorga fanor kerak
Uyg'oq chog'imda...

Fanor topib yoqayin,
Qanotimni taqayin,
Diyor ichra oqayin
Sog'alganimda!..

Andijon. 1925, 17-mart

KELINCHAK

Butun gunohi –
«Ko'k qarg'a shohi»
Kiyib yurgani...

Dunyo ko'rkini,
O'yin-kulgini
Yaxshi ko'rgani...

Har kuni sahar
Bog'chaga chiqar
Gullar tergali.

Eriga emas,
– Chunki arzimas! –
Dilga bergali...

Bo'yniga osib,
Bag'riga bosib,
Ovungan bo'lar.

Bir talay g'amdan,
Hasrat-alamdan
Sovungan bo'lar...

Oynakka qarab,
Sochini tarab
O'ziga oshiq...

«Shu yerga tegdim,
Qaddimni egdim,
O'lganim ortiq!»

Har kun ertalab
Bir talay g'azab
Er o'lguridan.

Kunduz nag'masi
Qayin onasi
Ko'milguridan...

Qo'shni kelinchak
Istab halinchak
Chiqib qoladir.

O'ltirib yerga,
O'sha kelinga
Hasrat qiladir.

Shunda ochilib,
Xiyla sochilib,
Ancha yayraydir.

Qayg'uga to'lsa,
O'zi jim bo'lsa...
Dutor sayraydir!..

Andijon. 1925, 25-mart

GALDIR

Men dutor birlan tug'ishgan ko'hna bir devonaman,
Ul tug'ishgonim bilan bir o'tda doim yonaman.

Dillarida g'am to'la bechoralarga yorman,
Vaqti xush, g'am ko'rmaganlardan tamom bezorman.

Men dutorning har yeriga berkinib olsam agar,
Pardalarning har biri bergay bo'lak g'amdan xabar.

Pardalar uzra yurib turgan odam barmoqlari
Ko'kragimni ko'p bosar, shundan bo'lar tolmoqlari.

Ikki torni qaqshatib barmoqlar o'tsa to'xtamay,
G'amli un chiqmas o'shal torlarda «galdir» yig'lamay.

Ahli g'amlar men kabi majnunsifat galdir bo'lar,
Shul sababdan bandaning nomini «galdir» qo'ydilar...

Yo'q ishim hokim, amaldor, shoh-u xoqonlar bilan,
Birgadurman doimo hamdard bo'lg'onlar bilan!..

Andijon. 1925, 26-mart

TAN BERDIM!

(«Umid uchqunlari» shoiriga)

Tan berdim men, unadim men senga, senga, ey yosh kuch!
Haqiqatan bu kelishing zo‘r isyon!
Umid bilan zich to‘libdir hamiyon.
Qanotlaring qarshi yelni sezmaydirlar, yuksal! Uch!
Yer kunini ko‘kka ber!
«Yunkers» Marsga bormoqchi,
Bo‘shliqlarni olmoqchi,
Qanotingni kengroq ker!
Tomiringda isyonchi qon to‘xtamasdan yugurib
Seni doim bir talvasa quchog‘ida saqlaydir.
Alangali tili bilan «kelgusi»ni haqlaydir.
Sen ham bukun yuzlaringni kelgusiga o‘girib,
Uni maqtab-alqaysan.
O‘tganlarga yomon gina saqlaysan...
Bizlar faqat o‘tganlarga bog‘lanib,
O‘tganlardek asta-asta yo‘q bo‘ldik.
«Ko‘ngil» dedik, ko‘ngillarda «kul» bo‘ldik...
O‘tganlarning kafaniga chulg‘anib,
U olovli ko‘zlaringga qarasam,
Hamiyondan uchib chiqqan uchqunlarni sanasam,
Ison o‘qi o‘lik tanga kirmasin,
Otguvchisi yosh
Vatandosh bo‘lmasin!..

Andijon. 1925, 27-mart

QILQIZ MAFTUNLARI

Boyadan beri yumshoq qaltirab,
Pilanglab tez-tez,
Silkinib turgan tol novdalari –
Nega, bilmadim –
Birdan to'xtadi.

Qiziqish bilan ularga qarab:
«Boyadan beri silkinardingiz,
Birdan nimaga munday tindingiz,
Ey go'zal tollarning yosh sadolari?» –
Deb xitob qildim.
Javob berildi:

«Cholg'u chalindi,
Qilqiz yalindi,
Ko'nglingga o'xshab biz ham jim bo'ldik,
Qilqizning mayin zavqiga to'ldik!..»

Andijon. 1925, 7-may

O'ZBEK CHINOVCHILARIGA

*(O'nta yigitning chinovchilik (tanobchilik) kursini
bitirishi munosabati bilan)*

Yerni o'lchang, tanob torting, handasaga to'g'rilang!
Yer ekkuvchi dehqonlarning holini ham xo'p o'ylang!

Tanob degan jonsiz narsa mo'ljalgacha cho'zilur,
Ammo jonli dehqonlar-chi? Unga yetmay uzilur!

Yer sizlarga ko'kragini katta ochib ko'rsatar,
Dehqon bo'lsa ko'z yoshini yerga sohib ko'rsatar.

Raqam bilgan miya bilan dehqon g'amin anglangiz!
Tanob tortgan qo'llar bilan yarasini bog'langiz!

O'zingizni yer ekkanning xizmatiga chog'langiz,
Yer va mehnat yovlarining yuragini dog'langiz!..

Qo'qon. 1925, 27-iyun

ERKIN SINGILGA

1

Burun – hammadan
Tuban tutilgan,
«Chirkin pardadan
Endi qutulgan» –
Erkin singlimiz,
Bizdan ham eshit!
Biz ham «o‘z» yigit,
«Boshqa» emasmiz!

2

Kun chiqmay qo‘zg‘ol,
O‘rog‘ingni ol,
Dalalarga bor,
Ekinlarni yor,
Bug‘doylarga sol!
Yo‘qsa – tong uvol...

Qarshingdagi chol
Xiyla qarigan,
Yashab horigan,
Soqoli oppoq...
Shundoq bo‘lsa ham,
Sendan burunroq
Dalaga chiqib,
G‘aramlar yig‘ib,
Qancha bog‘lagan!

Hech charchamagan,
Oyoq-qo'l ildam!

Yaqin borib ko'r,
Gul yuzingni bur,
O'ynoqlab turib,
Sharaqlab kulib:
«Ota, hormang!» – de,
«Charchab tolmang!» – de,
Ko'nglini ko'tar!
Yosharib yoshi,
Qarigan boshi
Ko'klarga yetar!

3

Kuching ketadir,
Holing bitadir,
Charchab qolasan,
Horib-tolasan.
Qishloqqa qarab,
Ekin oralab
Yo'lni solasan...

Yo'lingda dala,
Dalada lola
Qip-qizil bo'lib,
Hayotga to'lib,
Kulib turadir...
Senga tikilib,

«Opajon, ol!» – deb;
Agar olmasang,
Nazar solmasang,
Quldek yalinib,
Qushdek talpinib,
O'lib turadir...

Chiday olmaysan,
Tek qololmaysan.
Havas qo'zg'alur,
Qo'ling uzalur,
Uzib olursan...
Ko'kat – iplarga
Birmunchasini
Chizib olursan...
Kulib boqarsan,
So'ngra taqarsan...
Eng kenjasini
Axtarib topib,
Quloqqa taqib.
Ja'liy seplarga
O'pkalar boshlab,
Pichinglar tashlab,
Dashnom berarsan,
Yo'lga kirarsan...

4

Bir dehqon yigit,
Shaharga kelib,

Yig'inga kirib,
Ahvolni bilib,
Qaror o'qilgach,
Yig'in yopilgach,
Asta... piyoda
Qaytib boradir.
Qo'shiq: «Yor, dod-a...»
Aytib boradir.

Yo'lida dala,
Dalada xola.
Xolada lola...
Xushtor bo'ladir,
Havas to'ladir.
«Horma, qiz!» – deydir,
«Hormang siz!» – deysan,
Yumshoq kulasan;
Battar eriydir...

5

Bug'doy oralab,
Qishloqqa qarab
Ketgan vaqtingda
Oyoq ostingda
Somon parchalar,
Albat, yanchilar...
Faqat ularning,
U miskinlarning
Ulug' xirmondan,
Arzoqdan – dondan,

Eng zarur «non»dan
Uvalib tushgan,
Yerda uvushgan
Ulug' zarralar,
Milyon karralar,
Bo'lganligini
Unutma, singlim!
Cho'psiz yerlarning,
Donsiz yellarning
O'limlar bilan
To'lganligini
Unutma, singlim!

6

Kun tugal botgach,
Daladan qaytgach,
Loladan chambar
Taqib olasan,
Gullardan kamar
Topib olasan...

Bir tup toling bor,
Yumshoq qimirlar,
Yosh novdalari
Kechki yellardan.
Yoz savdolari
Yiroq ellardan
Munda quvlagan,
Darbadar qilgan

Kechki yellarni,
Qalandarlarni...

Tol shoxi pastak,
Cho'zilib jindak,
Uzib olasan
Tol novdalarni.
U soddalarni
Sochingga ilib –
Sochpopuk qilib,
Yurib qolasan.

Shunda oy chiqar,
Zulmatni siqar,
Suti to'kilar...
Butun yer yuzi
Oppoq ko'l bo'lar...
Yulduzning ko'zi
Xafif jimillab
Senga tikilar.
«Qanday oydinlik!
Go'zal shu borliq!
Kechalar qutlug'!»
Degan so'z bilan,
Yongan ko'z bilan
Asta... imillab,
U... yigit kelar!

Xafif oydinlik!
Qishloqda tinlik...

Ko'kda oy-yulduz,
Yerda yigit-qiz
Tunga cho'marsiz,
Hayot emarsiz...

7

Ish – kuch... kunlarda!
Shundoq tunlarda
Xafif oydinlik
Puch narsa emas!
«Asil jonlilik,
Yigit qonlilik
Shunda!» – demasa,
Shuni sezmasa...
Seni tanimas,
Hech narsa bilmas!..

Singlim!
Shundoq tunlardan,
Lola – gullardan
Tortinma, bezma,
Bag'rimni ezma!..

Qo'qon. 1925, 15-iyul

BIRINCHI XAT

I

Men

«Ketay» deb,
«Tez yetay» deb,
Bog'ladim
Belga kamar!

Sen

«Netay» deb,
«Sabr etay» deb,
Solmading
Dilga kadar!

«Nur olay» deb,

«Yuksalay» deb

Men

Qanot qoqqan edim!

«Aylanay» deb,

«O'rgulay» deb

Sen

Qarab qolgan eding...

II

Endi:

Men mundan –
Uzoq yerlardan
Chopar chopdirib
Yubordim bir xat,
Bir kichik noma!

Endi:

Sen undan –
Yumshoq yellardan
Qanot taqdirib
Men sari jo‘nat
Bir suchuk noma,
Ey sochlari pat,
Ey pok muhabbat!..

Moskva. 1925, 5-noyabr

TASHLAMA!

(... ga)

Ko'ksingdan gulingni olib tashlama!

Xayoling ko'klarda uchib yurganda,
O'ynoq istaklarni quchib yurganda...
Ko'zlarim ko'ksingga bog'lanib turdi,
Qarashim o'zini u gulga urdi.

Sevganing sen – gulga boqmas bo'lsa-da,
Sen jafo rasmini aslo ushlama!
Ko'ksingda bir kuni qurib so'lsa-da,

Go'zal qiz, u gulni olib tashlama!..

Qo'qon. 1925, 21-noyabr

QOR TUYG'ULARI

(*O'rtog'im V.M. ga hazil*)

1

Bilmadim, osmonda kimlar urushdi,
Havoning chehrasi birdan burushdi.
Mening ham ko'nglimga oppoq qor tushdi
«Vov, mim»ning misqoliy sallasi kabi...

Derlarki: «Elingda olma pishadir,
Yog'in yo'q, dehqonlar qon yig'ishadir!»
Bu xabar vahmidan kallam shishadir
«Vov, mim»ning faylasuf «kalla»si kabi...

2

Zamharir sovuqlar ko'pirib-toshdi,
Bo'ronboy yel bilan quvlab o'ynashdi,
Shu mavsum chinakam haddidan oshdi
Ona tilchilarning «palla»si kabi...

Moskva. 1926, 2-fevral

SUV

Suv

Och, chanqoq yerni sug'organda,
Yerning hansirab yotgan talabli qo'yniga kirganda,
Yer ham uni qaqshagan lablari bilan shimirganda,
Shimirib ichib qonganda
Indamaydi suv!

Tog'lardan yugurib, chopib oqqanda,
Erkalik yoqqanda
Bo'kirib,
O'zni har tomonga urib,
Kuylab,
So'ylab
Hech bir tinchlik bermaydi suv!

O'kirish,
G'alva-to'palang,
«Karnay-surnay, vadavang» –
Quruq savlati suvning!

Jimgina,
Tingina
Yer qo'yniga kirish,
Tuproqlarga singish.
Ehtiyojni yengish –
Ulug' davlati suvning!..

Toshkent. 1926, 23-avgust

BAHORNI SOG'INDIM

Bahorni sog'indim, bahorni...
Ko'rganda yerlar, olamlar to'la qorni.
Qor... qor ...
Zaharli ninalar kabi
Ko'zlarga qarab oqar...
Qaydasan, qaydasan
Latif siynalar kabi
Dillarga singgan bahor?!

Dala-tuz,
Ekin-tikin...
G'amgin-g'amgin
So'la boshladi.
Sarg'aygan yaproq,
Bo'yanib tuproq
O'la boshladi, o'la boshladi...

Yo'q... o'lim yo'qdir!
Yolg'iz bir o'chib... bir so'nish bordir!
Bir o'chib, so'nib... yana yonish bor,
Yana bahorlar,
Yana lolalar,
Yana siz, ey... erkin dalalar!..

Samarqand. 1926, 16-sentyabr

KUZ YOMG'IRI

To'kildi tomchilar...
Yaproqning yuzlari
Tomchiga o'pdirib
Ho'llandi...

Chuqurcha ko'llandi...
Tomchini ko'pdirib
Betida o'ynatdi
Chuqurcha,
U – jindak ko'lcha...

Tomchilar – ko'klarning so'zlari
Yerlarni qamchilar!..

Moskva. 1926, 10-oktyabr

UZALGAN QO'L

Qo'limdan tortmoqchi bo'ldimi?
Shu ketsiz girdobdan qutqazib
Qirg'oqqa otmoqchi bo'ldimi?
Kim o'zi men kabi yo'l ozib
Adashgan yo'lchiga qo'l bergan
Va yurg'un ko'zlarga telmirgan?

Charchagan qanotim kuch sezdi.
Yanami ko'klarga yuksalish?
Yanami ko'ngilda tebranish?
Yo'limda bir fanor ko'rgazdi,
Yanami yo'lchilik boshlayman
Va sovuq maskanni tashlayman?

Men unga kechmishdan alamli
Afsona varaqlab berayin.
Asabiy, shikvali va g'amli
Dostonchi ruhiga kirayin.

Siz unga aytdingiz: tinglasin
Qaltiroq qillarning zorini...
Qaltiroq qillarning yorini
Yo'qotgach ezilib inglashin...

Aytingiz: tinglarkan ko'zlari
Marhamat nuriga burinsin!
Yuzida qizg'anish izlari
Olovday qizarib ko'rinsin!

Boshladim shikvali cho'pchakni
Qirg'oqdan cho'zilgan qo'llarga
Va, balki, kirmagan yo'llarga
Kirarman axtarib istakni!..

Moskva. 1926, 14-oktyabr

CHIMMAT QO'SHIG'I

(«O'zgancha»ga)

Chimmatimni ko'tarib ko'rdi xushtorim,
Dedim: «Tiriklikda shudir mozorim!

Chimmatimning qillari yuzimga botar,
Bu qafaslar ichida qachon tong otar?

Chimmatimni tashlasam, hech kim olmaydi,
Ota-onam holimga nazar solmaydi.

«Chimmat», «chachvon» degani hammasi bir gap,
Ko'p chiroylik ko'zlarning yoshiga sabab.

Chimmat tekkan yuzlarim so'lib boradi,
Ko'ngildagi umidlarim o'lib boradi...

Chimmatimni irg'itay, ushla, xushtorim!»
«Paranjini qo'shib tashla, ozodsan, yorim!»

1927-yil, fevral

BU YERNING QISHI

(naziralarga nazira)

Kecha-kunduz qor...
Bu yerda falak,
Erka bir malak
Par sochib o'ynar!

Bu yerda quyosh
Juda erinchak,
Nozli kelinchak
Bilgani o'ynash!

Shunday ko'rinib,
Jilmayib, kulib,
Bir o'pich bermay,
Quchoqqa kirmay,
Yana ketadi,
Sitam etadi!

Qor parchalari –
To‘kilgan sadaf,
Yotar yiltillab
Oy kechalari.

Poyonsiz bog‘cha,
Chaman-chaman qor.
Jonli soy oqar
Kunduz-u kecha...

It uvlamaydi,
Hayot qaynaydi,
Tunni chaynaydi,
Hech uxlamaydi,
Ko‘zni yummaydi,
Sira tinmaydi!

Moskva. 1927, 23-fevral

ZANGBUNING QIZI

Erta saharlarda tong shabadasi
O'rik gullarini o'pib o'tgandir,
«Meni ham o'pmasin juvon o'lgur!» – deb
Shaftoli yaprog'i yuz berkitgandir...

So'rtaklar yuziga cho'zilgan zangbu
Qizi – yaproqxonni uyg'otib olib,
Yasan-tusaniga erta-kech boshlar,
Bilgan hunarini o'rtaqa tashlar.
Yaproqxon ingichka gajjaklar solib
Onasi yonida qiyshanglab turar,
O'tgan-ketganlarning ko'nglidan urar!..

Bechora yaproqxon tortib olinib,
Qiy mali go'sht bilan qozonga tushsa,
Kavartak sevganlar qator turishsa,
Zangbuning ahvoli nima bo'ldi deng!
Birining to'yiga karnay chalinib,
Yigitlar kuyovni olib kelganda

Birining borlig'i qaynar qozonda...
Shuni, ey g'ofillar, esga bir oling!

O'tgan shabadani o'pgan bulbullar
Guldan boshqasini o'ylamaslarmish.
Shu qadar ta'sirli, buralma tillar
Guldan o'zga bir so'z so'zlamaslarmish.

Shabada o'zi ham bukun bir o'pich
Bergan yaprog'ini ertaga tashlab,
Boshqa yaproqlarga xushomad boshlab
Vafoning rasmini buzib o'ynarmish...

Yaproqning qismati – to'kilib, so'lish
Deganlar shuni ham anglasinlarkim,
Turmush – hayot degan qudratli hokim
Ming turli qonunlar tuzib o'ynarmish!..

Moskva. 1927-yil

HENRIH HEYNEDAN

(tarjima)

Hamma esnab turdi, quloq solmadi
Qayg'umni gapirib bergan vaqtimda.
Meni alqamagan kishi qolmadi
Qayg'umni nazmga tergan vaqtimda.

1927-yil, mart

QADOQCHI QO'SHIG'I

(«Hujum» pyesasida qashqarlik qadoqchi kuylaydi.

«Ushaldi xummorim» kuyiga)

Havolarda quloch otib kelgan turnalar,
Bizning Qashqar ellarindan yo'qmi bir xabar?

Bizning ellar dovonlarning ketida qoldi,
Zolim falak boshimizga ayriliq soldi...

Olis yo'llarga qarab telmirgan yorim,
Bu yil qaytay desam, naylay, yetmas madorim!

Havolarda qatorlashib uchgan turnalar,
Omonda bormi elda qolgan ota-onalar?..

1927-yil

TABIAT KITOBIDAN

Birinchi bet

Ko'klam... Yerning tinch uyquasi buzilgan,
To... qalbidan kuchli hovur cho'zilgan.

Bir qish uxlab, bir qish yotib zerikkan,
Keng ko'klarga yayrab-yayrab qaraydi,
Kun tig'ida sochlarini taraydi,
Necha oylik havaslari birikkan!

Bolalari – daraxtlarni emizib,
Shoxlaridan ko'zlarini olmaydi,
Har kun yangi bir «ust-u bosh» kiygizib
Yasantirib charchamaydi, tolmaydi.

Daraxtlar ham sog'lom, tetik boladay
Har kun emas, har nafasda o'sadi.
Ko'lankani yoyib tashlab daladay
Ona yerning yuzlarini to'sadi...

Shoxchalarga sekingina o'rmalab
Novdalarda qanot yozar bargchalar:
Yumshoq yellar erkalatib, siypalab
Betlaridan o'pib-o'pib kechalar...

Bargchalarda bolalikning sururi,
Yengil-yengil qaltirashib o'ynaylar,

«Juvonmarglar» hech o'yinga to'ymaylar.
Bolalikning malol kelmas g'ururi,
Yuzlariga bir ko'rkamlik beradi,
Ko'ngillarga uyqu kabi kiradi.

Har bargchaning tabiatdan tilagi:
Shu yashashning tomirini uzmaslik,
Shu nash'ani, shu rohatni buzmaslik.

Ikkinchi bet

Boshqa mavsum... Yer hansirab yotadi,
Har o'tganga zaharini otadi...

Ko'ksidagi ziynatlari talanib,
Eski yirtiq ko'ylak qolgan ustida.
Ko'kragida g'azab o'ti qalanib,
Har o'tgandan bir o'ch olish qasdida

Daraxtlarga qaragisi kelmaydi.
Emchagida bir tomchi ham suti yo'q,
Boshi qotib na qilishni bilmaydi,
Yangi uchgan, nafasleri qup-quruq.

Daraxtlar-da og'iz – soqov, quloq – kar...
Kuz shamoli barglar uchun bir nashtar:
Sanchiladi, jonlarini oladi,
Yuksaklardan quyilarga soladi.

Sil yaproqlar shitirlashib yerlarda
Jon talashib, buralashib yotarlar.
Qaro bulut lochinlari qirlarda
Qanot yoyib erkin quloch otarlar...

Bulut-kampir elagini ko'tarib
Suprasini yoymoq uchun boradi.
Bo'ron-botir teraklarni ontarib
Erta-indin o'tinini yoradi.

O'tinlarni yorib o'tgan boltalar
Yerning yumshoq bag'rini ham ezadi.
Bir bechora kunda necha martalab
Borlig'idan, hayotidan bezadi.

Yo'q bo'ladi lablardagi tilaklar,
Qayriladi, egiladi bilaklar!..

1927-yil

QAYTISH

Sira tashlamay seni,
Ko'z yoshlarida meni
O'stirgan asl she'rim!

Bir chog'lar ko'kim, yerim,
Qiblam, istagim eding,
Ko'ngil chechagim eding!

Sensiz kunlarda yana
Bo'shliq to'ldi ko'nglimga.
Yana hamdamsiz qoldim...

Ko'nglimga alam oldim,
Qo'limga qalam oldim,
Yana jinlanmakchiman!

Ko'nglim ko'nglingdan mayin,
Ko'nglingga kirmakchiman!..

Farg'ona. 1927, 10-iyul

XITOIY MOTIVLARI

1. Xizmatchi bola qo'shig'i

*(«Tort na'rangni, Xitoy» pyesasida o'zini
o'ldirayotgan xizmatchi bola aytadi)*

Tomirimni hakimlar qachon ko'radi?
Jon oluvchi bo'ronlar qachon yuradi?
Kuz barglari to'kildi: sap-sariq somon!
Yo'qsullarga tiriklik o'limdan yomon...
Bu qorong'i kechalar boylar uchun soz,
Bizdek boyaqishlarga o'limdan ham noz...

2. Jan-zi

Sholi desang, dayronda, jan-zi,
Boshoqlari har yonda, jan-zi,
Boylar har kun osh yesa, jan-zi,
Kambag'allar hayron-da, jan-zi.

Qamish baland o'sadi, jan-zi,
O'sib yo'lni to'sadi, jan-zi,
Hamma chiqqan, general, jan-zi,
Kambag'alni kesadi, jan-zi.

1928-yil

OLISLARGA QARAYMAN

(Lu-Szin-Van she'ri, tarjima)

Tug'ilgan yerlardan ayrilib
Yashayman shu yiroq San-boda.
Bir kuni shipongdan qayrilib
Qaradim: bahor ko'p ozoda...

Dolg'ali soylarning bo'yida
Bir tanish kishini ko'rmasam,
U olis elimning o'yida
Mumkinmi yonmasam, kuymasam?

O'RDAK OVOZI

(Vey In U she'ri, tarjima)

Sevgili yurtimni qoldirib keldim
Yiroqda... yiroqda... allaqaylarda.
Ba'zida o'ylayman yonib yuragim:
«Oh, qachon bo'laman o'sgan joylarda?»
Xu-An-Nan oqshomi...
Kuz fasli...
Yomg'ir...
Mung'ayib turaman bolaxonamda.
Tinglayman: uchmoqda tepamda, tomda
Yurtimdan keluvchi o'rdaklar gur-gur!

1930-yil

TOG'DA TUNADIM...

(Vey In she'ri, tarjima)

Shu yuksak tog'larning boshiga
Uchag'on bulut ham yetolmas.
Har tomon tumanli...
Quyug nilgunlik.
Ko'zlarni xiralik va parda bosmoqda.
Tong chog'i...
Bir damda minglarcha daraxtda –
Dam ochib, dam yopib –
Nurlar-la o'ynar oy.
Sanoqsiz tog'larning ketida
Kuzlarning musaffo suvlari
Tubanga chopmoqda...

1930-yil

DARYO BO'YI

(G'afur G'ulomga)

Bu Uchqo'rg'on, ajab, ob-u havosi dilnavoz ermiş,
Xususan, daryoning qirg'oqlari kech fasli soz ermiş.

Talotum aylashib suvlar choparmish telba, majnundek,
Qiroqlar bevafo mahbublardek yo'lda g'oz ermiş...

Tiniq oy nurlari suvlar yuzinda o'ynashib tunlar,
Tong otguncha ularning ishlari ming turfa noz ermiş.

Bo'lak joylarda tan rohat topolmay cheksa zahmatlar,
Butun yoz o'tkuncha daryo suvida obboz ermiş.

Ko'rib Norinni tab'i jo'sh urib, bir-ikki so'z aytgan
Aruzdan bahrasiz bir Cho'lpon otliq benamoz ermiş.

1931, avgust

BIR LAVHA

(Shanxay voqealaridan)

Nagasaki limanidan jildi paroxod,
Bir paroxod emas, balki ulkan bir flot!
Vampo daryo suvlarini qopladi to'liqin.

Sizinvanning havosini zaharlik tutun
Bir haftadan beri birdak bosib turadi,
Tog' to'plari kemalarga olov uradi!

Settilmentdan tashqarida bu mudhish uchish
Kecha-kunduz og'ir tushday davom etadi.
Og'ir o'qlar yer bag'rini yorib titadi!

Keng maydonda o'liklar yo'q, o'lganlar sonsiz!
Ko'p «madaniy» urush bo'ldi, o'liksiz, qonsiz:
Har bir o'lik bir nechaga bo'linib ketgan,
Yo qo'lini, yo putini birdan g'ayb etgan,
Biri qumlar orasida arang ko'rinar,
Biri oyoq ostlarida qolib surinar...

Ko'p «madaniy» urush emish – o'liksiz, qonsiz!
Obro'ylik bir gazetda qaysi vijdotsiz
Shu mazmunda yozuv yozib jar chaqiradi.
Xo'jayini dam chiqarmay elni qiradi!
Ikkovi ham «vahshiylar»ni yo'lga solmoqchi,
Ikkovi ham vahshiy elda turib qolmoqchi,
Ikkovi ham vahshiylarni yomon ko'radi,
Ko'cha-ko'yda ko'ringanda yuz o'giradi.
Ikkovi ham «vahshiylar»ning kuchiga xushtor!
«Vahshiylar»ga bu sevgidan nima foyda bor?

Settilmentdan uchib o'tdi xunuk qora qush!
Restoranda bilinmadi bu mudhish uchish,
Chunki unda jaz shovqini quloq yoradi.
Tashqarida och bir xitoy, hey, yolvoradi,
Hey, yolvoradi!..

1932, fevral

NIL QIZI

(Birinci qo'shiq)

Go'zal Nil bo'yidan
Falloh qiziman.
Ehromlar yo'lida
Karvon iziman.

Toshqindan tug'ildim
Erta bahorda,
Iliq nurlar emdim
Kundan nahorda.

To'kilgan xurmolar
Yemishim bo'ldi...
Olovli sevgilar
Yelga tutildi.

Sevganim qul bo'lib
Sotilib ketdi,

Minglarcha qullarga
Qotilib ketdi...

Butun hayotimni
Bir zahar sirdi,
Qo'ynimga sevmagan
Bir erkak kirdi!

Onamdan ayrildim
«Ona» deguncha,
Otamni ko'rmadim
Ko'zim to'yguncha...

Nilning barakasi
Dunyoga tatir,
Fallohning baxtini
Kimlar uyg'otur?..

(Ikkinchi qo'shiq)

Munbit Nilning mehnatsevar falloh qiziydim,
Munbit yerlar, dalalarning shan yulduziydim.

Nil suvlari qirg'oqlardan oshgach, tug'ildim,
Ko'zni ochgach, qum aralash suvlarga kuldim.

Boshqalarday bu dunyoga yayrab keluvdim,
Oilamga bir qush kabi sayrab keluvdim.

Bu unumli tuproqlarda to'yarman derdim,
Yoshligimda bor mehrimni shularga berdim.

Kecha-kunduz ishlaganim qora yer bo'ldi,
Bor kuchimni xashlaganim qora yer bo'ldi.

Mehnatimga rohat ko'rib, yayrayin derdim,
Xurmozorlar orasida sayrayin derdim!

Faqat dunyo yo'qsullarga juda tor ekan,
Zolim falak yo'qsullar-la ko'p o'ynar ekan...

Yosh umrimni mehnat bilan nobud qildilar,
O'lmay turib keng dunyoni tobut qildilar.

1934, mart

BIZNING VATAN

(Eski yo'lda)

Yer yuzinda o'zga bir olam erur bizning vatan,
Boshqa har bir o'lkadan keng, har diyordan kattakon.

Har tomondan yuksalish soriga tashlab zo'r qadam,
Dasht-u sahrosi aning gul-gul ochilmishdir chaman!

Daryosi, avvalgidek, yerdan olib qochmas o'zin,
Chunki poyiga uning mahkam urilmishdir kishan.

Munda mehnat hurlik olgan, barcha mehnat ahli hur,
Kimki mehnat qilsa quvnoq, kimki mehnat qilsa shan!

Fan bilan mehnat ikovlon qo'l berishgan, ittifoq,
Erkin-erkin yayrashib ijod etar mehnat va fan!

Yangi jam'iyat qurib dunyoga o'rnak bo'lgali
Barcha mehnat ahli birga, hamma bir jon, bir badan!

Bu vatanni jon bilan saqlashga, Cho'lpon, hozir o'l,
Kimki qasd etsa anga kiysin pushaymondin kafan!..

1934, avgust

YANGI MEN

Menda endi qayg'ular yo'q,
Men bahorlar kabi shanman.
Kechalarning o'limiga
Qahqahalar solgan menman!

O'lik ruhli kechalardan
Sir kutishlik menda yo'qdur,
Men istamam, – qora savdo! –
Kishaningni Majnunga ur!

Mening yangi vatanimda
Na Majnun bor, na-da zanjir!
Munda har bir ishlaganning
Baxti quchog'ida kelur!

Munda mehnat bir hukmdor:
Amr etadi, charchatmaydi.

Chunki mashshoq o'z soziga
Sevgisini yo'qotmaydi.

Munda mehnat quvnab-quvnab
Mo'jizalar yaratadi.
Munda har kun sho'x qo'shiqlar,
Kuylar ila tong otadi.

Millionlarning biri kabi
Men ham har kun ter to'kaman.
Har kun yangi hayajonlar,
Zafarlarga ko'nikaman!

Millionlarning biri kabi
Men ham quvnoq, men ham shanman,
Kechmishlarning o'limiga
Qahqahalar solgan menman!..

1934, avgust

DIYORIM

(O'zbekistonning 10 yilligiga)

Titilib o'qilmas bo'lganda tarixing,
Hasrat-la alamga to'lganda tarixing,
Xazonning bargiday so'lganda tarixing
Ko'zimning nurini ayamay o'qidim.

Hech qaydan men kutgan zarvaraq chiqmadi,
Ignadek yaltirab bir varaq chiqmadi,
Hasrat-la alamga bir qiroq chiqmadi –
Miyamda behuda xayollar to'qidim...

Har yerda boshkesar xonlarning ta'rifi,
Behuda shuhratlar, shonlarning ta'rifi,
Daryodek oquvchi qonlarning ta'rifi –
Shul edi ming yillab bitilgan tarixing.

Fuqaro kim edi odam deb sanalsa?
Bir rahbar ko'rdimi jon berib, jon olsa?
Bir hakim topdimi bemordan qon olsa?
Shul edi sajdalar etilgan tarixing.

Bema'ni tarixni yondirdi inqilob,
Sen qo'ygan talabni qondirdi inqilob,
Qarg'algan kechmishdan tondirdi inqilob
Kelajak mehrini ko'ngilga jo aylab!

Shoirlar, adiblar, hakimlar yonmadi,
Ma'quldan inqilob hech qachon tonmadi,
Kechmishning barchasin safsata sanmadi;
O'rganib yotadi kechmishni bel boylab.

Diyorim, kattakon ro'zg'orda bir tansan,
Qanday joy, nima ish – xo'b yaxshi bilgansan,
Dunyoga yangidan tug'ilib kelgansan,
O'n yilda boshqatdan yasandi tarixing!

Dunyolar tarixi joy berdi ko'ksidan,
Xavfing yo'q gardishning har qancha aksidan,
Yo'ldoshing – mehnatdir, o'rtog'ing – ilm-u fan;
Tarixlik nomini qozondi tarixing!..

1934, noyabr

YANA OLDIM SOZIMNI!

Bir necha yil qantargach,
Yana oldim sozimni,
Endi aytib yig'lamas
Ko'ngildagi rozimni.

Ko'ngildagi kudurat
Ko'tarildi, nihoyat.
Endi ilhom manbayi –
Qaynab yotgan shu hayot!

Qillaridan sozimning
To'kilajak shan kuylar,
Hur o'lkaning hur qizi
Singari qashang kuylar.

Qurilish dostonlari
Pardalardan oqajak.
Eh ko'ngil, yangi dardlar
Tag'in seni yoqajak!

1934, noyabr

G'O'ZA CHUVIRKAN...

– Men sizga jindak bir xat yozib edim,
Vaqtiniz bo'ldimi o'qib chiqishga?
Qutiga tashlarkan, o'zim ham dedim:
Yaxshiydi javobi kelsa shu qishga!

Zaqcha qanotdek qora ko'zlarni
Ochilib yetmagan ko'sakka tikib
Qizargan ko'yicha indamay qoldi;
Men ham qolaverdim nochor entikib...

Jim qoldim.

Jim qoldi.

Jim qoldik ikkov.

«Shu topda patefon bo'lsaydi!» – dedi

Hamma jim qolganda orqadan birov;

So'ngra qop ustiga boshini egdi.

Qop to'la ko'sak-la

Nozik barmoqlar

Qora qutichadan sep sug'uradi.

Men ham o'z oldima, g'o'za chuvarkan,

Har nafas ko'nglimdan bir parcha chuvush,

Yengil o'ylarimni izma-iz quvib

Qarshimda men sevgan qiz o'tiradi.

Sezaman.

Sezadi.

Sezishamizkim,

Shaharda, uylarda, mahkamalarda,

Maktablar, klublar va sahnalarda –

Har yerda boshlangan bir qiziq terim:

Har kimning vijdoniy vazifasidir,

Jamoat oshidan nasibasidir.

Lablari ochilmay kirishib ketgan,

Qo'llarga so'z bermay qaysarlik etgan

Shu qora ko'sakning tor chanog'ida

Milyon-milyonlarning quvonchlari bor,

Kolxozchi qizlarning gul yanog'ida

Yangi ko'ylaklarning umidi yonar!

Qarshimda o'ltirgan uyalchan qizning

Ko'nglida ko'ylakka havasi yo'qmi?

U nega bir og'iz javob qilmaydi,

Tortinish ranglari shuncha quyuqmi?

Qoplar bo'shalganda zal ham bo'shaldi.

Biz ham indamasdan ko'chaga chiqdik.

Bir qancha mahalla orqada qoldi.

Hali g'am yuragim g'ash to'la, siqiq...

– Xatni o'qimabsiz.

Mayli, o'qirsiz.

So'ngra ikki og'iz javob yozarsiz...
Yana indamadi.
Burchakka yetgach,
Xayrlashmak uchun qo'lini cho'zdi.
Qo'limni uzatdim... Ayrilib ketgach,
Ikki qadam bosib yana burildi;
Bu safar o'zicha jilmayib kuldi
Va dedi:
– Ertaga yana borarsiz?

Boraman, boraman.
U bir vazifa.
Uni el qatori o'rinlataman.
Shundan so'ng, bilmadim, qachon ko'raman
Va ham qachongacha javob kutaman?..

1934, dekabr

GUL VA BULBUL

(A.S.Pushkindan)

Bahor chog'ida xoli bog'da bir zulmatli tun erdi,
G'arib bulbul fig'on aylab: «Gulim, rahm aylagil», – derdi.

U gul hech bir quloq solmas edi faryod-u afg'ona,
Faqat orom olardi nag'madin to'lg'ona-to'lg'ona.

Seni hech sevmagan bir gul uchun, ey shoirim, sen ham
Yonarsan, o'rtanarsan, dod etarsan tinmayin bir dam.

Qo'y endi, behuda dod etma, ohing unga yetmaydi,
Qaraysan, yashnagan bir gul, faqat dodingga yetmaydi.

1934-yil

KO'ZLAR TO'G'RISIDA

Men dedim: «Yaxshi qiz, ko'zda ko'p gap yo'q!»
Faqat ko'nglim o'lgur qabul etmaydi...
«Ko'zning qudratini tonma, – dedi ul, –
Uning maqtoviga so'zlar yetmaydi!»
Ko'ngilning bu so'zi to'g'ri, albatta,
She'rda ko'zlarning maqtovi balan(d).
O'sha maqtashlarni bittalab terib
Bir joyda o'qishsak bir kun sen bilan!
Burunlar men o'zim qora ko'zlarni
O'z qora baxtinga o'xshatar edim.
Endi ko'ngil bilan bir bo'lib turib,
«Qo'y, shoir, behuda gaplarni! – dedim. –
Cho'llar chamanlarga aylangan joyda
Nega shoir baxti qora bo'larmish?!
Yo'q, shoir, o'lkada qora ko'zlar ko'p,
Boshqacha tashbehlar topishga tirish!»
Shu chog'da har qanday qop-qora ko'z ham
Yozgi kechalardek yengil va yumshoq.
Kulishdan hech qachon to'ymaydi u ko'z,
Yoshlarning ko'ngliday bardoshsiz... o'ynoq!
Shu choqda ko'z o'zi ko'ngilga tilmoch,
Yonadi ko'ngilning dardlari bilan.
Shu uchun, yaxshi qiz, qora ko'zlarning
Maqtovi she'rimda yana ham balan(d)!

1935-yil

«ILK AVVAL KO'ZIMNI ISHQ BILAN OCHDIM...» (SO'NGSO'Z O'RNIDA)

Sarlavhaga chiqarilgan Cho'lpon misrasida «Anodin qay kuni tug'dim, sening ishqing bilan yondim» deya fig'on chekkan hijronzada Mashrab, umuman, Haq ishqini kuylab o'tgan salaflar an'anasining ta'siri yo'q emas. Biroq mudom «ko'ngli yangilik qidirib» yashagan Cho'lpon salaflari faol qo'llagan «ishq», «oshiq», «yor» obrazlariga yangicha ma'no yukladi: uning talqinida «yor» yurt ozodligi-yu «oshiq» erkka tashna ko'ngildir...

* * *

Shoir-da, ozroq mubolag'a qilmasa bo'lmaydi dersiz?! Yo'q, uning «ilk avval ko'zimni ishq bilan ochdim» deyishi mubolag'a emas. Zero, tanglayi millat dardi bilan ko'tarilgan, Taraqqiy va Istiqlol ishq vujudiga sut bilan kirgan-u yurak qoniga aylangan uning. Mubolag'aning daf'iga mubolag'a keltiryapti demang, asli, o'zi shunday...

... 1913-yilda Rusiya jadidlari rahnamosi, «Tarjimon» muharriri Ismoilbey G'asprali nomiga Turkistonning uyezd shaharlaridan birida yashab turgan o'n olti yoshli yigitchadan maktub boradi. Unda, jumladan, shunday deyiladi: «Andijonning ba'zi buyuklari menga derlar: «Sen «Shalola», «Turk yurdi», «Shahbal», «Tarjimon», «Vaqt» va «Iqbol» o'qiysan, na uchun Mirzo Bedil va Xo'ja Hofizlarni o'qimaysan? Bu savolga javob berishga ojiz qoldim. Agar javob bor bo'lsa, «Tarjimon»da chop etilishini qayta-qayta iltimos qilaman. Agar javob yo'q bo'lsa, bu «yangi adabiyot»ni suv-

ga, otashga otib, bor vaqtimni Mirzo Bedil va Xo'ja Hofizlar mutolaasi bilan o'tkazayin». Bu – o'smir yoshidayoq jadid nashrlari bilan yaxshigina tanishib, ulardagi g'oyalarni ruhi-ga singdirgan, atrofidagilar ularning ahamiyatini anglamayotgani, qabul qilolmayotgani, qarshi turganlaridan yuragi zada Cho'lponning ustozdan ma'naviy ko'mak so'rab bitgan iltijosi. Maktub ohangidan seziladiki, muallif qaysi yo'ldan borish masalasini o'zi uchun hal etib bo'lgan, faqat yo'l bo-shida turgan chog'i dilidagi ikkilanishlar, shubha-gumonlarni yengish uchun kichik bir dalda, rag'bat kutyapti, xolos...

... o'ziga to'q savdogarning yolg'iz o'g'li, tahlikali yo'lga kirish o'rniga otasining topganini yeb yotsa yoki birini o'n qilay deb astoydil bel bog'lasa bo'lmasmidi?! Yo'q, bo'lmas edi. Chunki murg'ak diliga ingan ishq qarshisida «dunyoga nega kelding? Yashashdan muddaoying ne?» tarzidagi savollarni ko'ndalang qilib qo'ygan edi. O'smir yoshidayoq bu qadar murakkab savollarga javob izlashga jazm etgani, taqdim qilingan yo'llar ichidan o'ziga taqdir etilgani – tirikchilik emas, TIRIKLIK yo'lini tanlagani...

Bu-da bir o'rnak.

* * *

... qalblar tutash bo'lsa, muloqot uchun masofa ahamiyatsiz. Ismoilbey Boqchasaroyda turib g'oyibona shogirdining holini fahm etdi. Tasodifmi yo savqi tabiiysi bilan maktub egasining KIMligini his etganmi, har tugul, Andijondan «ol-animiz ajoyib bir maktub chop etish va diqqatga loyiqdir. Sohibi maktub bizdan ancha go'zal so'ylaganidan yozganlarini aynan keltiramiz» deya maktubni «Tarjimon»da e'lon qi-

ladi. Ustoz javobida «yangi adabiyot»ni suvga, otashga ota-man» deya po‘pisa qilgan shogirdni biroz koyigach, Bedil-u Hofizlar mutolaasi ham zarur, ayni choqda, zamona ahvolidan ogoh bo‘lish uchun «yangi adabiyot»ni o‘qish kerakligini uqtiradi. Ismoilbeyning javobi, adabiyotning ahamiyati haqidagi fikrlari Cho‘lpon muhtojlik sezgan dalda bo‘ldi, endi u o‘ylaganlari, tanlagan yo‘lining to‘g‘riligiga qanoat hosil qildi. Yarim yil mo‘lroq o‘tgach e‘lon qilingan «Adabiyot nadir?» nomli maqolasida u millat taraqqiysi uchun adabiyotning nechog‘lik muhimligi, buning uchun adabiyot mas‘ulligini imkoni qadar asoslaydi, «Adabiyot yashasa, millat yashar» degan xulosaga keladi. Bu yosh Cho‘lponning anglangan ijodiy kredosi, ijoddagi dasturilamali bo‘lib qoldiki, ilk qadamlaridanoq uni amalga oshirishga kirishdi: «Qurboni jaholat»da yurtining zabun holatini Eshmurod ko‘zi bilan ko‘rib ezildi, Muhammadiyorga qo‘shilib bu holning sabablarini qidirdi, undan chiqish yo‘llarini mushohada qildi. Publitsistik chiqishlarida «butun dunyoda manbatlikning (hosildorlik – D.Q.) birinchisi Amriqo bo‘lsa, bizning Turkiston ham ikkinchi», nega xalqimiz nochor kun kechiradi tarzidagi kunning o‘ta muhim muammolarini o‘rtaga tashladi, kuyinchaklik bilan yechim izladi. Cho‘lponning bexato baholash mezoni – Taraqqiy, u mavjud holatni vatanining ertasi, taraqqiysi nuqtayi nazaridan baholaydi, shunga mos munosabatda bo‘ladi. U yurtining tanazzuliga bois hollarni ko‘rib qancha ezilsa, istiqboli uchun xayrli hollarni ko‘rib shuncha quvonadi. Mana uni quvontirgan hollardan biri: Andijon stansiyasi qurilishini «shundog‘ katta muassasalarining foydasini ovruopolilar ko‘rub, ularning qo‘liga o‘tib ke-

tayotganiga ichlari achishgan» mahalliy ishbilarmonlardan biri pudratchi sifatida olgan. Cho'lpon aql va tadbir bilan ish yuritadigan, o'z foydasi bilan birga millat manfaatini ham ko'zlaydigan ishbilarmonlarning ko'payishi yurtini obod, ozod va ma'mur qilishiga ishonadi. Maqola yakunidagi da'vat ana shu ishonchga yo'g'rilgan: «Abdulla afandidek namuna ko'rsatg'uchi fidokor savdogarlarimizdan ibrat olub, vatanimizning boyligini, tijoratimizning foydalarini chetlar cho'ntagiga solmasdan va bermasdan, o'z cho'ntakimizda olib yurmakimiz kerakdur. Bizga shundog' ishlarga kirishmoqg'a vaqt!... Biz ham insonmiz, insondek yashayluk!..» Axir, bu gaplar mustamlakachilikning jon joyiga urmaydimi?! Jur'atni qarang...

... o'n yetti yosh – imkoniyatlaring beadd, qo'l cho'zsang serviqor cho'qqilarga ham yetguday, jur'at odatiy hol bo'lib tuyuladigan fasl. Bu pallada loaqal bir bor xayolan olamni lol qilishga chog'lanmagan kim bor?! Yosh Cho'lponga ham, tabiiy, bu narsa yot emasdi, biroq u butun iqtidorini millat taraqqiysi maqsadiga bo'ysundirdi. Shunchaki yozuvchi degan nom olish, ko'ngil xushligi, non yoki shon uchun qalam tebratmadi...

Bu-da bir o'rnak.

* * *

... Cho'lpon o'z yo'lini anglangan tarzda tanladi, uni o'zining qismati bilib, sobit qadam qo'ydi:

*Uzoq... og'ir yo'lga chiqqan yo'lchimen,
Bu yo'llarda qilog'uzim yulduzdir.*

Darhaqiqat, yo‘l uzoq va mashaqqatli; ko‘zlangan maqsad – Yulduz, u goh bulutlar ortida ko‘rinmay qoladi, goh ojiz miltirasa, goh charaqlab ko‘zni qamashtiradi. Bu yo‘lda bekatlar talay, faqat ularni ikki turligina atash mumkin – UMID yo UMIDSIZLIK. Umid bekatlari – 1917-yil fevral inqilobi, Buxoro jumhuriyatining tashkil topishi, «bosmachilik» tamg‘asini olgan milliy ozodlik harakatining kuchayishi... Umidsizlik bekatlari – Qo‘qon muxtoriyatining qonga botirilishi, Buxoro jumhuriyatining tugatilishi, milliy ozodlik harakatining yagona kuchga birlasholmay parokanda bo‘lishi...

Joni-jahonini tikib, butun vujudi bilan Yulduzga talpingan yo‘lchining Umidsizlik bekatlaridagi ruhiy holatini tasavvur qila olasizmi? Bir bekatdan ikkinchisiga muttasil ko‘chib yurish uni necha bor o‘ldirib-tirgizganini-chi? Umrining bahori – yigitlik davrining besh-olti yili mobaynida ro‘y bergan evrilishlar, ulardan keluvchi iztiroblar necha-necha umrni xazon qilishga yetarlidek ko‘rinmaydimi?! Shunda-da «bor-e, jonim sabilmi» demasa, yo‘lidan qaytmasa, uni yo‘lida sobit qilgan nimaykin?.. Cho‘lpon umidsizlik bekatlaridan birida tushkunlikning zo‘ridan ruhi sinayozgan pallada ko‘ngliga xitob etadi:

*Ko‘ngil, sen bunchalar nega
Kishanlar birla do‘stlashding?..*

Shoir e‘tiqodiga ko‘ra, ko‘ngilning «kishanlar bilan do‘stlashmog‘i» mumkin bo‘lmagan hol, uning hurligi daxlsizdir. Cho‘lpon o‘ziga xitoban: «Tiriksen, o‘lmag‘onsen, Sen-da

odam, sen-da insonsen», – deydi. Zero, uning nazdida, inson sha'ni juda baland, tirik odam borki, ko'ngil hurligini saqlamog'i lozim, faqat shugina uni INSON degan yuksak maqomda tutib turadi. Shu e'tiqodda mustaqiym ekani uni ezgu yo'l-da sobitqadam qildi...

... insonlik sha'nini yuksak qo'ygani, hur tug'ilgan inson hur bo'lmog'i lozim, HURLIK insonlikning javhari deb bilgani...

Bu-da bir o'rnak.

* * *

... ko'ksiga mushtlab «vatanim, xalqim» deguvchilar, minbarlardan jo'shib-yondirib so'zlaguvchilar, varaq-varaq she'r-u doston bitguvchilar hamisha yetarli bo'lgan. Biroq masala o'sha vatan, o'sha xalq uchun nedandir – halovatdan, moldan yo jondan kechishga borib taqalsa, g'alvir suvdan ko'tarildi deyavering... Cho'lpon bularning baridan kecha oldi. Zero, u – chinakam «oshiq», «yor»ga yetishdan o'zga muddaosi yo'q. Yurt ozodligini «yor», unga intiluvchini «oshiq» deb bilgan shoir yorga yetishmoq uchun oshiq dilining boshqa har nedan forig' bo'lishini shart qilib qo'yadi. Biroq, ilojimiz qancha, manfaat deganlari ham bor narsa, biz ko'p-da nazarga ilavermaydigan, ammo har qanday ezgu niyatni g'orat, uning tegrasidagi hamjihatlikni barbod qila oladigan kuchdir u. Axir, «bosmachilik»ning yagona kuchga birlashib, keng ko'lamli milliy ozodlik harakatiga aylana olmagan, Buxoro hukumatining rahbarlari orasidagi kelishmovchiliklar-u ulardan g'animlarning ustalik bilan foydalanib qolganlari zaminida shu narsa – manfaati shaxsiya

yotmaydimi?! «Yurtimning pok istakli kuchimen» deya faxr etgan Cho'lpon, afsuski, maslakdoshlarining barida ham «pok istak»ni ko'rolmadi, shunda qalamidan «Oq deb, pok deb yurganlarda dil buzuq», «Angladim: sevgida har ko'ngil buzuq!» degan iztirob-u alamga to'liq satrlar to'kildi...

... so'zi bilan amali, dilidagi bilan tilidagining birligi, vatan va millat manfaatini o'zinikidan chandon baland qo'yolgani, tom ma'nodagi FIDOYI ekanligi...

Bu-da bir o'rnak.

* * *

... darvoqe, Buxoro jumhuriyati. Cho'lponning unga bog'lagan umidlari katta edi. Hukumat gazetasi muharriri vazifasiga taklif etilgach, yeng shimarib ishga kirishdi: Buxoroda turib Turkiston ozodligi uchun kurashni davom ettirishni ko'zladi, uni bu kurashdagi muhim plasdarm deb bildi, afsuski... Rahbarlar orasidagi kelishmovchiliklar g'animplarga qo'l kelgani aytiladi. Natijada Buxoro jumhuriyati sho'rolar bilan yaqinlashdi, siyosiy hayotda bolsheviklar ta'siri ustuvorlik qila boshladi. O'zi muharrirlik qilayotgan gazetaning 1921-yil 3-noyabr sonida e'lon qilingan «Tarixdan» nomli she'rida Cho'lpon yuz berayotgan voqealarga munosabatini oshkor etadi:

Qorong'i kech... Ko'k yuzida yulduzlarmi otilgan?

Yo'qsa, elning baxtimidir «ko'lanka»ga sotilgan?

Shoir nazdida, jumhuriyat hukumati olib borayotgan siyosat «el baxtini sotmoq»dan o'zga emas, shu tufayli ham bu

yerga kelganidan beri xayol ko'kida porlagan yulduzi so'n-
gan, bunda ham «qorong'i kech» hukmronligi boshlangan.
Xuddi shu ijtimoiy-siyosiy sharoitda Cho'lpon kasalxonaga
yotadi va shu ko'yi gazetadagi faoliyatini ham to'xtatadiki,
buning tub sabablari she'rning yakunida o'z ifodasini topadi:

Bu yaramas! – deya og'zim ochilmasdan bir buyruq:

*«Mundog' achchig' fig'onlarga bu o'lkada luzum yo'q!»
Qorong'i kech... Ko'k yuzida yulduzlarmi otilgan?
Yo'qsa, manim «ohlarim»mi bo'g'izimda tutilgan?*

Anglash mumkinki, Cho'lponning «Buxoro axbori»dan
ketishiga bosh sabab so'z erkinligiga tajovuz qilina boshla-
ganidir. Bunday siqiq sharoitda gazetaga muharrir bo'lishi-
dan na istiqlool maqsadiga va na xalqi uchun bir naf ko'rma-
gan shoir iste'fo bergan...

... amal kursisini shunchaki egallab turishni, vijdoniga xi-
lof-u yuqoriga maqbul ish olib borishni o'ziga ep ko'rmagani,
ezgu maqsadiga bir odim bo'lsa-da yaqinlashtirmay o'tgan
vaqtini zoye bilgani, erkiga tajovuzni singdira olmagani...

Bu-da bir o'rnak.

* * *

... 1923-yilda yozilgan bir she'rda shoir o'zini zo'r den-
giz qo'ynidagi somon parchaga o'xshatadi, «Muhit kuchlik
ekan, egdim bo'ynimni... Oqishning yo'līga soldim o'zimni»,
– deya e'tirof etadi. Uning «bo'yin egishi» oson kechmagan,
bungacha...

... endi rostmana oyoqqa turib olgan yangi tuzum Cho'lpon timsolida jon dushmanini ko'rib yanglishmadi, zero, shoirning ko'z yoshlaridan «chechaklar unishi» muqarrarligini angladi. Yo'q, hurriyat deya maydonga chiqqan «o'rtoqlar» shoirning hazin tortgan ovozi bo'g'ishni o'zlariga ep ko'rishmadi, sopini o'zidan chiqarib, bu ishni o'zlari yetishtirgan mahalliy kadrlarga qo'yib berdilar. Cho'lponni «ko'k shoiri», «ziyolilar shoiri», o'tmishga yuz burgan «yig'loqi shoir» deya turtkilashlar, sondan chiqarishga harakatlar boshlandi. Shoir qalb tug'yonlarini yurtdoshlari tushunmayotgani, tushunishni istamayotganidan ezildi, «men ko'k shoiri emasman» deya she'rlar bitdi, bo'lmadi... Nachora, o'n-o'n besh yillar avval yoshlarning barini birdek yondirgan g'oyalar endi o'z o'rnini boshqa – hali sarob ekanligi bilinmagan yangi g'oyalarga bo'shatib berayotgan, sarobga aldanganlar OLOMONga aylanayotgan palla edi bu. Shiddatli o'zgarishlar avlodlar almashinuvini g'oyat tezlashtirgan, «buyuk amal»iga sodiq Cho'lpon esa hamon bir oyog'i bilan o'tmishda – istiqloq uchun kurash jabhasida qolgan edi...

... o'zligini saqlagan SHAXS olomonga sig'maydi: Cho'lpon «yo'qsil xalq shoiri emas» dedilar, ijodini xalq uchun zararli deb topdilar, shu xalqning «ziyoli» vakillari uni madaniyat xodimlari qurultoyidan quvib soldilar. Qurultoy fatvosini olgan tanqidchilikning Cho'lponga xurujlari kuchaygandan kuchaydi, 30-yillarning haybatli sud jaryonlarida navbat unga kelib qolgani ishora qilindi... Xullas, Cho'lpon nochor bo'yin egdi: Qurultoy hay'atiga «E'tizor» yozib, «tushunmaslik» orqasida yo'l qo'ygan xatolariga,

ya'ni shu el, shu yurt qayg'usi bilan yashaganiga tavba qildi, butun kuch-quvvatini «xatolarni ishchi-dehqon ko'ngli-dan ketkazish»ga sarflashga va'da berdi. Qurultoydan keyin Cho'lpon matbuotda kam ko'rinadi, o'zi aytmoqchi, sozini «bir necha yil qantarib» qo'yadi, chunki «ko'ngil rozini aytib yig'lamagan» she'rni she'rga sanamaydi. Faqat qarshisida «tuzalayotgani»ni ko'rsatish majburiyati turganidan ora-chura shunga mos she'rlarini e'lon qilib turish bilan cheklanadi...

... ayni ijodiy kuchga to'lgan Cho'lponning o'quvchisiga aytari hali bisyor edi, u yo'l izladi: dardlarini tarjimalari qatiga joyladi, she'rlaridagi nozik ishoralar yordamida imkon qadar bo'shanishga intildi. Biroq shuning o'zi uni qoniqtirolmas edi. Zero, masalaning tub mohiyatiga qaragani uchun u mavjud voqelik bilan to'la kelisha olmas, shoirning tiyran qalb ko'zlari kundan kun mustahkamlanayotgan tuzumning ko'pchilikka qorong'u chizgilarini ilg'ar, bu chizgilar unga elining saodatidan xayrli fol ochishga yo'l bermas edi. Cho'lponing millat qayg'usida o'tkazgan salkam yigirma yillik umri davomida ko'rgan-kechirganlari, iztirobli o'ylashlaridan tug'ilgan gaplari bo'g'zida qotib turar, «aytsam o'ldirarlar, aytmasam o'lam» deyiladigan holat yuzaga kelgandi. Shunday qaltis bir vaziyatda u o'zining «oqqush qo'shig'i» – «Kecha» romaniga qo'l urdi va... boshini kundaga qo'ydi. Zero, Cho'lpon unda erksiz qalami kashf etgan imkonlarni to'la ishga solib, yaqin o'tmishning o'z nazdida HAQQONIY, lekin rasmiy nuqtayi nazarga nomuvofiq epik manzarasini chizgan, bu bilan o'zining zamon-ga haqiqiy munosabatini fosh etgan edi...

... olomon ichida SHAXSligicha qolgani, oqim bo'ylab oqimga qarshi suza olgani, ajal qilichi ostida ham e'tiqodidan qaytmagani...

Bu-da bir o'rnak.

* * *

... shunday yashagani, shunday o'ylagani, shunday ijod qilgani – Cho'lponning fojiasi: hayotida halovat ko'rmagani, hassos qalbi iztirob-u alamlardan bir dam forig' bo'lmagani, qirchillama qirqida qirchinidan qiyilgani shundan.

... shunday yashagani, shunday o'ylagani, shunday ijod qilgani – Cho'lponning baxti: ko'z o'ngimizda Qaqnus qush-day kuldan bosh ko'targani, bugun barchaning tilida ekani, nomini tilga olganimizda ko'ksimiz g'ururga to'lib, ko'kragimiz bir ko'tarilib tushayotgani shundan.

Bu-da bir o'rnak.

Dilmurod QURONOV,
professor

IZOHLAR

Cho'lponning qo'lingizdagi she'riy to'plamiga shoir hayotlik paytida chop ettirgan to'plamlar va davriy nashrlarda e'lon qilingan she'rlaridan saylab tarkib berildi. Ma'lumki, Cho'lpon asarlarining qo'lyozmalari saqlanib qolmagan, hayotlik paytidagi nashrlar esa yozuvimiz ikki qaytalab isloh qilingan, demakki, imlodagi har xilliklar kuzatilgan davrda chop qilingan. Ushbu nashrning ommaviyligini hisobga olib she'rlar imlosini birxillashtirish, hozirgi imloga yaqinlashtirish yo'lidan borildi. Ayni choqda, shoir tilining betakrorligi va davr ta'mini berib turgan ayrim o'rinlarning aslida qoldirilgani ma'qul ko'rildi. Xullas, imlodagi oraliq yo'l tutildiki, quyidagi ayrim izohlar bu yo'lni tanlashimiz sababini ochiqroq anglatadi degan umiddamiz.

Nashrga tayyorlashda «O'zbek yosh shoirlari» (1922) jamoa to'plami, shoirning «Uyg'onish» (1922), «Tong sirlari» (1926), «Soz» (1935) to'plamlari hamda «Adabiyot parchalari» (1926) xrestomatiyasi asos qilib olindi. «Buloqlar» (1923) to'plami va davriy nashrlarda e'lon qilingan she'rlarning ayrimlari Cho'lpon asarlari III va IV jildliklarining I jildlari hamda «Go'zal Turkiston» to'plami asosida tayyorlandi.

SHARQ NURI

tomug' – do'zax.

qizg'anich – ayanchli, kishining rahmini keltiruvchi.

ma'zin – ushbu so'z «O'zbek yosh shoirlari» to'plamida (مه نرنگه) shaklida berilgan, ma'zin deb o'qidik, biroq so'z ma'nosini hozircha aniqlay olmadik.

falloh – Misr dehqoni. Keyinroq yozilgan «Kleopatra uyqusi» she'rida ham bu so'z ishlatilib, shoirning o'zi satrosti izohida ma'nosini keltirgan.

Kanputsiyu – Konfutsiy, miloddan avvalgi taqriban 551 – 479-yillarda yashagan xitoy mutafakkiri. Uning ta’limoti Xitoy va Janubiy-Sharqiy Osiyoning boshqa hududlarida keng tarqalgan, muayyan darajada e’tiqod maqomida bo’lgan. Shuning uchun ham Cho’lpon «O’zbek yosh shoirlari» to’plamida bu so’zga satr ostida «Kanputsiyu – Xitoyda mashhur din» deya izoh bergan.

Nicha – Nitsshe (1844 – 1900) – nemis faylasufi, matnda tilimiz talaffuziga mos tarzda aynan shu shaklda berilgan.

bilofarq – farqsiz.

GO’ZAL

istab – sheva, istamoq – izlamoq, izlab.

O’CH

amal – maqsad, niyat, orzu.

XAYOLI

berkitdim – matnda shevaga xos «bekitdim» shaklida berilgan.

SHARQ QIZI

belgisiz – Cho’lpon asarlari tilida bu so’z noaniq, noma’lum ma’nolarida ancha faol qo’llanadi. Fikrimizcha, u ruscha «неопределенный» so’zidan kalka usulida hosil qilingan.

TABIATGA

yoqdi – matnda «yoqdi oy» birikmasida aniqlovchi bo’lib kelgan, B.Do’stqorayev tayyorlagan «Go’zal Turkiston» to’plamida bu so’z «yorug’» deb izohlangan.

ko’laka – ko’lanka. Cho’lpon asarlarida yana ko’laga shaklida ham ishlatiladi.

PO’RTANA

emak – umumturkiy so’z, mehnat, hunar, kasb. Ayrim turkiy lahjalarda hozirda «emgak», «emgek» shakllarida faol qo’llanadi, o’zbek tilida passiv.

sitmoq – sitam qilmoq, zulm qilmoq. Aslida, «sitam» ot turkumiga mansub soʻz boʻlib, undan «sitam qilmoq» qoʻshma feʻli yasaladi, «sitmoq» Choʻlpon noodatiy usulda yasagan soʻz, neologizmdir.

dengiz – matnda tengiz. Choʻlpon asarlarida «dengiz» soʻzi aksar shu shaklda ishlatilganki, usmonli turkcha taʼsiri boʻlsa ehtimol.

chuvalash – agʻdar-toʻntar, toʻpolon.

ULUGʻ YOʻLDA

Ushbu sheʼr «Adabiyot parchalari» (1926) xrestomatiyasi asosida berildi. Bundan avval sheʼr «Oʻzbek yosh shoirlari» (1922) toʻplamiga «Bokuga Sharq qurultoyiga ketganda» nomi bilan berilgan va bu nashrda 8-misradan boshlab quyidagi oʻzgarishlar kuzatilmaydi:

Burungʻidan toʻlugʻroq,
Mahkam qilib bogʻlanilgan kamarlar!

– Tezrak!

– Qanot!

Qushlar yangligʻ uchayliq,

Keng choʻllardan, tengizlardan kechaylik,

Sharqning eski chigalini yechaylik!..

YORUGʻ YULDUZGA

Hazar, Bahri Hazar – Kaspiy dengizining sharqona nomi.

osigʻlanmoq – foydalanmoq.

jilvalantir – matnda «jilvalanur» berilgan, bu yerda matbaa xatosi bilan «t» harfi tushib qolgan boʻlishi mumkin, shu taxmin bilan keyingi nashrlarda bu soʻz «jilvalantir» shaklida berilgan. Maʼno jihatidan ham bu shakl sheʼr mazmuniga toʻla mos keladi.

talvasa – bu soʻzga shoirning oʻzi satr ostida «iztirob» deya izoh bergan.

ZARAFSHON

qoʻramoq – bu soʻzga shoirning oʻzi satr ostida «iltifot qilmay» deya izoh bergan.

o'tkarmoq – o'tkazmoq.

ingrayish – ingrash.

QALANDAR ISHQI

bahosiz pul – ushbu birikma «qadrsizlangan, inflyatsiyaga uchragan pul» ma'nosini beradi. Pulning qadrsizlanishi tushunchasi faqat qog'oz pul bilan bog'liqligi e'tiborga olinsa, bu o'rinda Muvaqqat hukumat chiqargan pul nazarda tutilayotganini anglash mumkin. Ya'ni bu holda aloqadorlik (metonimik) asosida fevral inqilobiga ishonchga ishora qilinmoqda.

jo' – (jo'y) ariq.

KETDING

Cho'lponning ushbu marsiyasi «RosTA»ning 1920-yil 3-noyabr sonida e'lon qilingan. Ilgariroq «Ishtirokiyun»ning 1920-yil 27-oktyabr sonida Abdulhamid Sulaymon imzosi bilan Rahmatulla Sultonov o'limi munosabati bilan nekrolog berilgan. Rahmatulla Sultonov ilg'or fikrli yoshlardan, Andijondagi O'g'uzxon nomli maktab o'qituvchisi, shoirning hammaslak do'sti bo'lgan; akademik Izzat Sultonovning akasi.

MAHMUD XO'JA BEHBUDIY XOTIRASI

hiddat – tezlik, keskinlik, qizg'inlik.

UYQU

olos – adabiy tilda «alas», bu o'rinda «jinlangan, jununli, mastona» ma'nolarida. Matnda «olos» shaklida yozilgani Andijon shevasida ko'p hollarda «a»ning «o»ga moyil talaffuz qilinishi bilan izohlanadi.

MEN VA BOSHQALAR

inglamoq – matnda ayni shu shaklda berilgan, ingramoq.

NAVRO'Z KUNIDA

mala'natlar – bu so'z arab tili qoidalariga mos tarzda yozilmagani uchun lug'aviy ma'nosini aniqlab bo'lmadi; matnda uyushgan

bo'laklarning biri ekanini hisobga olib «la'natlashlar» ma'nosida qo'llangan deyish mumkin.

sanmaylar – sanmamoq, songa qo'shmaslik, odam o'rnida ko'rmaslik.

telmirmoq – so'zlashuv tilida, termilmoq.

KLEO'PATRA UYQUSI

yoziqsiz – gunohsiz, aybsiz.

fir'avn – matnda «pir'avn» shaklida berilgan, bu yozuv islohoti davridagi tilning sofliги uchun kurash ruhi bilan bog'liq: o'zbek tiliga xos bo'lmagan «f» tovushi o'rniga «p» qo'llangan.

chog'siz – bevaqt, ushbu so'zshakl ham Cho'lpon neologizmi sanalishi mumkin.

XALQ

istagi – aslida, istasa shaklida berilganki, matnga tushmayotganidan matbaa xatosi bo'lsa kerak degan fikr tug'iladi. Negaki bu shakl ortidan keluvchi buyruq-istak maylidagi «ozod bo'lsin», «ketsin» fe'llariga uslubiy jihatdan muvofiq emas. To'g'ri, «Buxoro axbori» va «Adabiyot parchalari»da ham ayni shu shaklda berilgani bu fikrni shubha ostiga qo'yadi. Shunga qaramay, keyingi nashrlarda «istagi» shaklida berib kelinadiki, uslubiy jihatdan to'g'riligini hisobga olib shu an'anani davom ettirdik.

TARIXDAN

luzum – bu o'rinda «zarurat» ma'nosida ishlatilgan, ya'ni zarurat yo'q.

KUZ

chizilmoq – sheva, tizilmoq, qatorlashib turmoq.

MEN QOCHMADIM

«o'zlik» – «Uyg'onish» to'plamida shoirning o'zi bu so'zga «menlik, nafs» deya izoh bergan.

BUZILGAN O'LKAGA

uchmoh – jannat.

ma'rash – aslida, shevaga xos «ma'lash» shaklida berilgan.

qizg'anmasdan – ayammasdan.

YONG'IN

yiqlarlardan – bu yerda «vayronalardan» ma'nosida ishlatilgan.

«Madaniyat» – shoirning o'zi bu so'zga «fotih Ovrupo» deb izoh bergan.

ULUG' YO'LOVCHIGA

A.M. – Abdurahmon Muftizoda.

YANA QOR

nafarlar – navkarlar ma'nosidagi bu so'zga shoirning o'zi «as-karlar» deb izoh bergan.

buraldi – bu yerda «burrolandi» ma'nosida.

engish tug'i – shoir izohi: zafar bayrog'i.

Yangi kun – shoir izohi: Navro'zi olam.

YASHAYISH

ya's – ma'yuslik, g'amginlik, noumidlik.

KULMAK ISTADING

so'lmoqdi – shoirning o'zi bu so'zga «so'lmoq edi» deb izoh ber-gan. Ya'ni vazn talabi bilan bir bo'g'inni qisqartirganini anglatgan.

tishlaringni – shoir izohi: tishlaringning.

adash ketasan – adashasan.

YOTOQDAN...

so'nuk – so'ngan, so'lg'in.

ezik – ezilgan.

QIZARISH

aldamchi – matnda «oldamchi» shaklida berilgan bo‘lib, bu ham shevaga xos talaffuz bilan bog‘liq.

qo‘nuq – makon, manzil; to‘xtaladigan joy.

demakka – aslida, «demaga», ya‘ni turk-tatar lahjalari ta‘siri bilan bog‘liq shaklda berilgan.

OG‘RIGANDA

o‘g‘rashib – matnda ayni shu shaklda ishlatilgan, so‘z ma‘nosini aniqlab bo‘lmadi, kontekstdan kelib chiqilsa, «o‘rtanib», «ezilib» ma‘nolarda tushunilishi mumkin ko‘rinadi.

bir yig‘in xayol – bir to‘p xayol, bir turkum xayol.

O‘TLI SUV

tot olurlar – matnda «tod olurlar» shaklida berilgan; «huzurlanarlar», «lazzat olurlar», «maza qilurlar» ma‘nolarida ishlatilgan.

BARG

cho‘zanak – sheva, «so‘zanak» (ninachi).

butoq – matnda shevaga xos «putoq» shaklida qo‘llangan.

YUPANMOQ ISTAGI

dala – matnda «tola». Cho‘lpon she‘rlari, hikoya va maqolalarida «dala» so‘zi ko‘proq shevaga xos tola shaklida ishlatilgan.

tin – nafas, dam. Bu o‘rinda paytda, damda ma‘nosida qo‘llangan.

NIMA?

to‘ydirgich – bu yerda «bezdiruvchi» ma‘nosida.

SATANG

gajjak – matnda aynan shu shaklda, ikkilangan «j» bilan berilgan.
yilon – ilon.

daxi – bu yerda «ham» ma‘nosida.

ALEKSANDR BLOKDAN

holo – hozirda, ayni paytda.

KAPTAR

Sind – Hindistondagi daryo nomi.

Bu ahdimga yetmoq uchun sendan kutaman – she'r o'n besh bo'g'inli barmoqda yozilgan, faqat shu misrada ikki bo'g'in yetishmaydi. Taxminimizcha, bu o'rinda so'z tushib qolgan. Kesim («kutaman») dan mantiqan kelib chiquvchi «nimani?» so'rog'iga javob beradigan (masalan, «ko'mak» yoki «yordam») to'ldiruvchining yo'qligi shunday fikrga olib keladi.

KISHAN

manhus – bexosiyat, shum.

qulf – matnda so'zlashuv nutqiga xos «qulup» shaklida berilgan.

qurtulish – qutulish.

QISH OLDIDA

mug'bacha – otashparastning bolasi; mumtoz she'riyatda ko'chma – «may tashuvchi bola» ma'nosida ishlatiladi.

YURT YO'LI

qilog'uz – yo'l ko'rsatuvchi, yetakchi, yo'l boshlovchi.

chopchimoq – sheva, sapchimoq.

ERKINLIK ISTAGI

er-kecha – ertadan kechgacha ma'nosida.

BINAFSHA

sanchalar – sancharlar.

isriklik – mastlik, sarxushlik.

KET!

tegara – tegra, tevarak, atrof.

Uning qo'pol – matnda «un» tarzida, ya'ni tovush ma'nosini beruvchi «un» so'zi ta'kidlab berilgan, hozirgi imloda bu narsa ko'zda tutilmagan.

OPPOQ OY

zamharir – qahraton qish, qattiq sovuq.

jumak – sumalak.

to'ng'imoq – muzlamoq.

Jarqishloq – Yorqishloq, Andijon viloyati Jalaquduq tumanidagi qishloq; Cho'lpon ajdodlari shu qishloqdan bo'lishgan.

NIMANING HIDI

mav'ud – va'da qilingan.

esirmoq – shoirning o'zi bu so'zni satr ostida «mast bo'ldim» deb izohlagan.

BAS ENDI!

safolat – juda yomon, nochor ahvol, abgorlik; razillik, yomonlik.

JAR BO'YLARIDA

sebarga – bargi uch bo'lakli, bedasimon ko'pyillik o't.

yastashib – yastanmoq, bahuzur cho'zilib yotmoq.

og'laylar – yig'laylar.

o'roz – shoirning o'zi bu so'zni satr ostida «baxt, tole» deb izohlagan.

ICHKI HISLAR OSTIDA...

jilmayish – aslida, «ilmayish» shaklida berilgan, buni matbaa xatosi deb hisoblab, matn mazmunidan kelib chiqqan holda «jilmayish» deb olindi.

YANA ZARAFSHON

Fil minib, o't yoqib o'tib ketdim – shoir obrazli tarzda Zarafshon ko'prigi ustidan poyezdda o'tib ketganini aytmoqda.

UCH-TO'RTTA YULDUZ

parqirab – Cho'lpon neologizmi; «porlamoq», «porillamoq» kabi mavjud so'zlar bilan analogiya asosida «yarqirab»ga qofiyadosh «parqirab» so'zi yasalgan.

BALANDLIKDA

kobusi adam – yo'qlik masofasi.

KECH KIRISH

tarqov – tarqoq, tarqalgan.

kilkilab – sheva, mayin to'liqlanib, jilvalanib.

YANA O'T

uyushiq – uvishgan.

shop solmoq – qilich solmoq.

MEN SHOIRMI?

kaldirab – bu yerda «burrolanib» ma'nosida.

haqir – qadrsiz, e'tiborsiz, xor.

DAMLAR...

to'nglanur – to'nglamoq fe'li ko'chma ma'noda, kishining sovuq alfozga kirishi.

OLQISH

V.M. – Vadud Mahmud

YANA KO'KLAM

malham – matnda «marham» shaklida berilgan, sheva.

VAHM

kisva – kofirlar ust kiyimi, bu yerda ko'rinish ma'nosida.

KATTA YO'L BO'YIDA UCHRAGAN YAPROQ UCHUN

varam – shoirning o'zi bu so'zni satr ostida «sil» deb izohlagan.

YER ASIRALARI

bilavzuk – bilaguzuk soʻzining shevaga xos shakli.

KO'KLAM YOMG'IRI

yomg'ir – matnda «yog'mur» berilgan.

KO'KLAMDAN XABAR

tezdaroq – sheva, tezroq.

BEZGAK QO'YNIDA

sog'alanimda – sog'ayganimda. Cho'lpon neologizmi, «tuzalmoq» bilan analogiya usulida yasalgan soʻz.

KELINCHAK

oynak – koʻzgu. Matnda shevaga xos «aynak» shaklida berilgan.

GALDIR

galdir – 1) devona, telba, parishonhol odam; 2) bir kuy (mashq) ning ismi (Cho'lpon izohi).

TAN BERDIM!

«Umid uchqunlari» shoiri – shoir Botu (M.Hodiyev, 1904 – 1938) nazarda tutilmoqda.

«Yunkers» – mashhur nemis firmasi va u ishlab chiqargan samolyot nomi.

ERKIN SINGILGA

ja'liy – yirik, koʻzga koʻrinarli.

arzoq – rizqlar.

sochpopuk – matnda shevaga xos «Chachpopuk» shaklida berilgan.

xafif – yengil, kuchsiz.

jimillab – sheva, jimirlab.

QOR TUYG'ULARI

«Vov, mim» – «V.M.», ya'ni Vadud Mahmud.

Ona tilchilarning «palla»si kabi... – bu o‘rinda shoirning do‘stiga hazili ifodalangan. She’rning aniq adresati borligini e’tiborga olsak, misraning ma’nosi shoir va V.M.ga ayonligi shubhasiz. Biz esa hozircha «ona tilchilar birikmasi ostida kimlar, «pallasi» deganda qaysi tadbir nazarda tutilganini faqat taxmin qilishimiz mumkin. Hozircha keyingi izlanishlar bu savolni oydinlashtirishiga umid qilib qolamiz.

UZALGAN QO‘L

yurg‘un – o‘ynoqi, yugurik

CHIMMAT QO‘SHIG‘I

chachvon – matnda «chashvon» shaklida berilgan.

ZANGBUNING QIZI

Zangbibi – uzumning zangi (shoir izohi).

«Yaproqxon» – uzum yaprog‘i (shoir izohi).

kavartak – «kovatok» so‘zining shevadagi shakli.

QADOQCHI QO‘SHIG‘I

boshimizga – matnda «boshimga» shaklida berilganki, bu holda vazn buziladi. Shuning uchun buni matbaa xatosi deb hisobladik va «boshimizga» shaklida oldik.

QAYTISH

jinlanmak – telbalanmoq, jinnilanmoq.

TABIAT KITOBIDAN

ontarib – sheva, ag‘darib.

XIZMATCHI BOLA QO‘SHIG‘I

20-yillarda o‘zbek sahnasida ko‘p bor qo‘yilgan V.Tretyakov qalamiga mansub «Tort na‘rangni, Xitoy» pyesasi Cho‘lpon tomonidan o‘zbekchalashtirilgan. Chamasi, personajning qo‘shig‘i tarjima jarayonida Cho‘lpon tomonidan qo‘shilgan, shuning uchun original she’rlar qatori to‘plamga kiritilgan ko‘rinadi.

JAN-ZI

She'ning keyingi nashrlarida «jan-zi» so'zini «Jan Zi» shaklida berish odatga kirdi. Bu, chamasi, bu so'zni kishi ismi deb qaralgani natijasidir. Holbuki, «Soz» to'plamida bu so'z kichik harflar bilan yozilgan. Shuning uchun biz bu xalq qo'shiqlarida takrorlanuvchi so'z («yor-yor», «omonyor» kabi) bo'lsa kerak deb o'yladik va asli-cha qoldirdik.

dayron – sholi soladigan idish bo'lsa kerak.

OLISLARGA QARAYMAN

San-bo – matndan anglashilishicha, Xitoydagi joy nomi.

shipang – ochiq ayvon, shiypn.

dolg'ali – matnda «tolg'ali» shaklida berilgan.

O'RDAK OVOZI

Xu-An-Nan – matnda joy nomi ekanligini ta'kidlash uchun qo'shtirnoqda berilgan, Xitoydagi joy nomi. Internet manbalarida Xuanan shaklida uchradi.

TOG'DA TUNADIM...

nilgun – osmonrang, havorang.

DARYO BO'YI

qiroqlar – qirg'oqlar.

obboz – cho'milish.

BIR LAVHA

«Vampo daryo» – Shanxaydan oqib o'tadigan Xuanpu daryosi.

liman – daryo ko'rfazi.

Sizinvan – Shanxay shahri dahalaridan biri.

settlment – settlment, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Xitoyning katta shaharlari markazlarida xorijliklar (asosan yevropaliklar)ga ijaraga berilgan maxsus kvartallar.

put – oyoq.

NIL QIZI

qotilib – aralashib, qo‘shilib.

shan – yorug‘, nurli.

xashlamoq – sheva, xarjlamoq, sarflamoq.

YANA OLDIM SOZIMNI!

qantargach – qantarmoq, ishlatmay bekor, bo‘sh qoldirmoq, foydalanmay dam bermoq.

qashang – sho‘x (shoir izohi).

DIYORIM

igna – matnda «yigna» shaklida berilgan.

MUNDARIJA

Sharq nuri.....	3
Go'zal.....	6
Mening tovushim	8
O'ch.....	10
Tong	11
Xayoli	13
Sharq qizi.....	14
Tabiatga	16
Po'rtana.....	18
Ulug' yo'lda.....	21
Yorug' yulduzga	22
Zarafshon.....	25
Qalandar ishq.....	27
Tortishuv tongi.....	28
Ketding	29
Mahmudxo'ja Behbudiy xotirasi.....	30
Parcha	32
Suygan choqlarda	33
Kapalak.....	34
Uyqu	35
Kurash	36
Tilak yo'lida	37
Kampirning to'ychisi	38
Navro'z kunida.....	40
Men va boshqalar	42
Kleo'patra uyqusi	43
Xalq.....	45
Kel beri	46
Tarixdan	47
Kuz.....	48
Go'zal Farg'ona.....	49
Men qochmadim	50
Buzilgan o'lkaga.....	51
Amalning o'limi	54

Yong'in.....	56
Ulug' yo'lovchiga.....	58
Yashayish.....	59
Yana qor.....	60
Kulmak istading.....	62
Yotoqdan.....	63
Qizarish.....	64
Og'riganda.....	66
Shu kunda.....	67
Qish kechalarida.....	68
O'tli suv.....	70
Sevgi va saltanat.....	71
Sendan yiroqda.....	72
Barg.....	73
Vijdon erki.....	75
Ko'klam qayg'usi.....	76
Yupanmoq istagi.....	78
Nima?.....	80
Ketganingda.....	81
Qo'zg'alish.....	82
Javob.....	83
Satang.....	84
Ko'ngil.....	85
Aleksandr Blokdan.....	86
Odam va qush.....	87
Kaptar.....	88
Kishan.....	90
Qish oldida.....	91
Yurt yo'li.....	93
Sevinchingni quvala!.....	94
Bitdi.....	95
Erkinlik istagi.....	96
Qilich va qon.....	98
Qizlarning daftariga.....	99
Binafsha.....	100
Tun.....	102

Ket!	105
Aldanish.....	106
«Oppoq oy»	108
Lo‘zon.....	109
To‘fon.....	110
Nimaning hidi?	112
Mastlikda.....	113
Ishq yo‘li.....	114
Menim yo‘llarimda	115
Bas endi!.....	116
Chechak.....	117
Jar bo‘ylarida	118
Ichki hislar ostida... ..	120
Yana Zarafshon	121
Kech kirish	123
Uch-to‘rtta yulduz.....	124
Balandlikda.....	125
O‘limdan kuchli.....	127
Irfon keladir!	128
Yana o‘t	129
Oy qo‘ynida.....	130
Qiz qo‘shig‘i.....	131
Men ham sevaman!	133
O‘zimnikiga	135
G‘aflat.....	136
Somon parcha	137
Ko‘ringan alanga.....	139
Xazon.....	140
O‘zbek qizi.....	141
Men shoirmi?.....	142
Sezgi.....	144
Damlar... ..	145
Raqamli sevgi	146
Qushning hadigi	147
O‘sh kechasi	149
Ko‘klam keladir!	150

Bahor va men	151
Olqish.....	152
Istash	155
Yana ko‘klam	156
Shaftoliga	157
Bahorda.....	158
Suhbat	159
Vahm.....	160
Javolash	161
Quchoq – tuproq.....	162
Katta yo‘l bo‘yida uchragan yaproq uchun.....	163
Ey bulut!.....	166
Gulsara	167
Yozning tugalishi.....	168
Qirdan ayrilish	169
Sozim	170
Yer asiralari	171
Yanglishasiz!	172
Paranji	173
Ikki o‘t o‘rtasida	175
Chiroqlar	176
Ishq va muhabbat	178
Sirlardan.....	179
Boychechak.....	180
Ko‘klam yomg‘iri.....	181
Kuz guliga.....	183
Ko‘klamdan xabar	185
Bezgak qo‘ynida	186
Kelinchak.....	187
Galdir	189
Tan berdim!	190
Qilqiz maftunlari.....	191
O‘zbek chinovchilariga.....	192
Erkin singilga	193
Birinchi xat.....	200
Tashlama!	202

Qor tuyg'ulari.....	203
Suv	204
Bahorni sog'indim.....	205
Kuz yomg'iri.....	206
Uzalgan qo'l	207
Chimmat qo'shig'i.....	209
Bu yerning qishi	210
Zangbuning qizi	212
Henrih Heynedan	214
Qadoqchi qo'shig'i.....	215
Tabiat kitobidan	216
Qaytish	219
Xitoy motivlari	220
1. Xizmatchi bola qo'shig'i.....	220
2. Jan-zi.....	221
Olislarga qarayman	222
O'rdak ovozi.....	223
Tog'da tunadim.....	224
Daryo bo'yi	225
Bir lavha	226
Nil qizi.....	228
Bizning Vatan	231
Yangi men.....	232
Diyorim.....	234
Yana oldim sozimni!.....	236
G'o'za chuvirkan.....	237
Gul va bulbul.....	240
Ko'zlar to'g'risida	241
«Ilk avval ko'zimni ishq bilan ochdim...».....	242
Izohlar	253

Adabiy-badiiy nashr

CHO'LPON

She'rlar

1-jild

Muharrir: Abdulla SHAROPOV
Badiiy muharrir: Bahriddin BOZOROV
Texnik muharrir: Dilshod NAZAROV
Sahifalovchi: Inomjon O'SAROV
Musahhih: Mahfuza IMOMOVA

Nashriyot litsenziyasi: AI №134, 27.04.2009
Terishga berildi: 20.11.2020-y.
Bosishga ruxsat etildi: 26.07.2021-y.
Ofset qog'ozi. Qog'oz bichimi: 60x84 $\frac{1}{16}$.
Mysl garnituras. Ofset bosma.
Hisob-nashriyot t.: 10,1. Shartli b.t.: 14,2.
Adadi: 1500 nusxa.
Buyurtma № 88

«AKADEMNASHR» nashriyotida tayyorlandi va chop etildi.
100156, Toshkent shahri Chilonzor tumani 20^A-mavze 42-uy.

Tel.: (+99871) 216-87-81
e-mail: info@akademnashr.uz
web: www.akademnashr.uz

ISBN 978-9943-6502-0-6

9 789943 650206